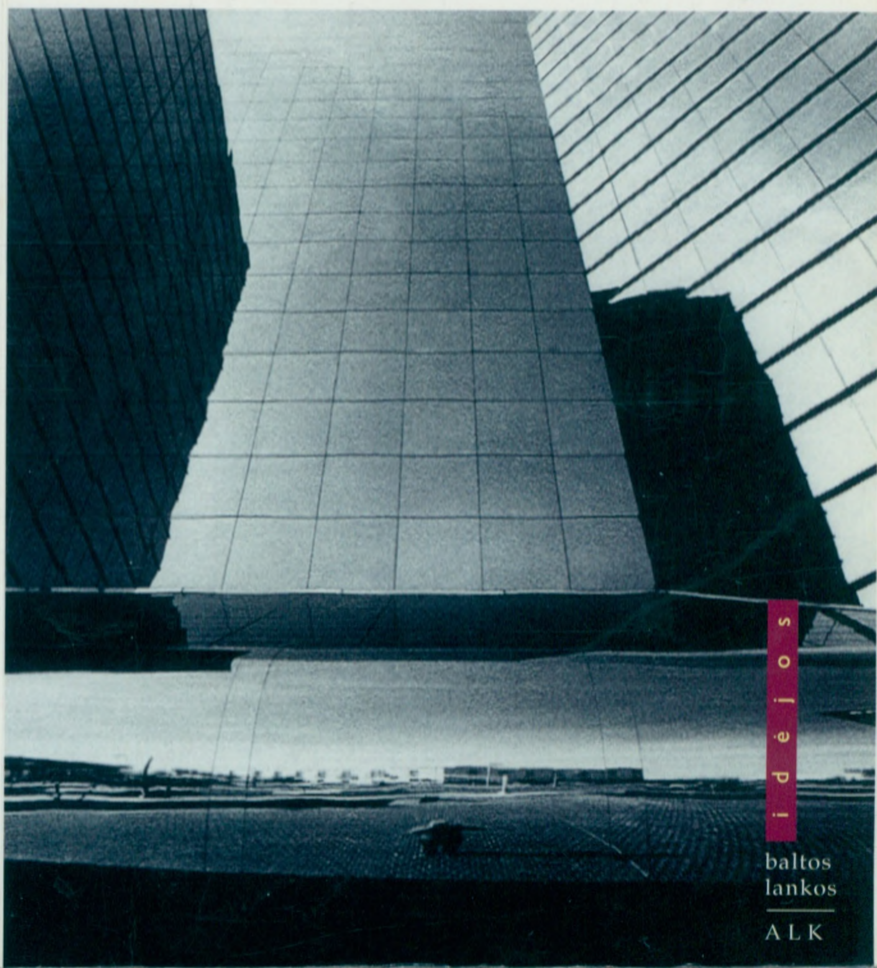
Jean Baudrillard

Simuliakrai ir simuliacija

baltos lankos

ALK

Jean Baudrillard

Simuliakrai ir simuliacija

Jean Baudrillard
Simuliakrai ir simuliacija

Traduit du français en lituanien par
Iš prancūzų kalbos vertė
Marius Daškus

This edition published with support from the Open Society Fund-Lithuania, and from the CEU Translation Project of the Open Society Institute-Budapest

Knygos leidimą finansavo Atviros Lietuvos fondas ir Atviros visuomenės institutas Budapešte (Vidurio Europos universiteto Vertimų projektas)

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme de Participation à la Publication „Oscar Milosz", bénéficie du soutien du Ministère français des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Lituanie et du Centre Culturel français de Vilnius

Knygos leidimą remia Prancūzijos Užsienio reikalų ministerija, Prancūzijos ambasada Lietuvoje, Prancūzų kultūros centras (Oskaro Milašiaus programa knygų leidybai remti)

Versta iš Jean Baudrillard, *Simulacres et simulation*, Paris: Editions Galilée, 1981

Redagavo Donata Linčiuvienė, Nijolė Keršytė

Viršelyje panaudota Algimanto Kezio nuotrauka
Apipavidalino Vida Kuraitė

Rinko ir maketavo BALTOS LANKOS
Printed in Lithuania
ISBN 9955-00-011-2
ISSN 1392-1673

Turinys

Simuliakrai eina pirma

Simuliakras niekada nėra tai, kas slepia tiesą – tai tiesa slepia, kad jo nėra.
Simuliakras yra tikra.

Ekleziastas

Anksčiau būtume galėję kaip pačią gražiausią alegoriją simuliacijai pasitelkti Borgèso pasaką apie vienos imperijos kartografus, sudariusius smulkų žemėlapį, kuris be galo tiksliai atkartojo teritoriją (tačiau žlungant imperijai palengva iro ir virto skutais, kurių vieną kitą dar buvo galima aptikti šen bei ten dykynėse – šios suirusios abstrakcijos metafizinis grožis bylojo apie imperijos masto puikybę ir puvo kaip stipena vėl virsdamas dirvos dulkėmis, maždaug kaip antrininkas laikui bėgant galop susilieja su tikrove), – tačiau dabar ši pasaka mums jau praeitis, skleidžianti vos pastebimą antrojo laipsnio simuliakrų[1] žavesį.

Šiandien abstrahuojamasi nebe žemėlapiu, antrininku, veidrodžiu arba sąvoka. Simuliuojama nebe viena ar kita teritorija, referencinė būtis, substancija. Dabar pasitelkus modelius generuojama tikrovė, neturinti nei kilmės, nei realybės: tai hipertikrovė. Teritorija nebeina pirma žemėlapio ir negyvuoja ilgiau už jį. Nuo šiol žemėlapis eina pirma teritorijos – *simuliakrai eina pirma* – jis gimdo ją ir, prisimenant Borgèso pasaką, šiandien būtent teritorijos skutai palengva pūva skersai išilgai viso žemėlapio. Tikrovės, o ne žemėlapio liekanos išnyra šen bei ten dykumoje, kurią palieka po savęs ne imperija, o mes patys. *Tai tikrovės dykuma.*

[1] Žr. J. Baudrillard, *L'échange symbolique et la mort*, „L'ordre des simulacres", Paris: Gallimard, 1975.

Tiesą sakant, Borgèso pasakos neįmanoma pritaikyti net atvirkštiniu pavidalu. Nebent Imperijos alegoriją. Nes būtent su tuo pačiu imperializmu šiandienos simuliuotojai stengiasi tapatinti tikrovę, visą tikrovę, pasitelkdami savuosius simuliacijos modelius. Bet nebėra nei žemėlapio, nei teritorijos. Kai kas išnyko: savaiminė skirtybė tarp pirmojo ir antrosios, suteikdavusi abstrakcijai žavesio. Nes būtent skirtybė teikia žemėlapiui poetiškumo, o teritorijai – žavesio, magijos – sąvokai ir žavumo – tikrovei. Ši reprezentacijos įsivaizduojamybė, pasiekianti kulminaciją ir kartu nugrimztanti į pragarmę kartografams sumanius beprotišką idealios atitikties žemėlapio projektą, išnyksta simuliacijoje, kuri veikia atomų ir genų, bet anaiptol nebe spekuliatyvių svarstymų lygmenyje. Dingsta bet kokia metafizika. Nebėra būties ir regimybių, tikrovės ir jos sąvokos veidrodžio. Nebėra vaizdinės atitikties; simuliacija vyksta genetinėje plotmėje. Tikrovė gaminama – ir gali būti begalę kartų atgaminta – iš miniatiūrinių ląstelių, iš matricų ir atminties bankų, iš valdymo modelių. Jai nebereikia būti racionaliai, nes ji nebeprilygsta kokiai nors – idealiai arba negatyviai – instancijai. Dabar ji sudaryta vien iš operacijų. Tiesą sakant, joje nebėra nieko tikroviško, nes jos nebegobia jokia vaizduotės sfera. Tai hipertikrovė, kurią kombinacinių modelių radiacinė sintezė produkuoja beorėje hipererdvėje.

Pereidama į erdvę, kuri nebepalenkiama nei tikrovei, nei tiesai, simuliacijos era pirmiausia panaikina bet kokį referentiškumą – dar blogiau, ji dirbtinai prikelia jį ženklų sistemų pavidalu, o ženklai – už prasmę tąsesnė medžiaga, nes tinkama visoms lygybių sistemoms, visoms binarinėms priešybėms, visai kombinacinei algebrai. Tai jau ne imitacija, ne susidvejinimas ir net ne parodija. Dabar tikrovės ženklai atstoja tikrovę, kitaip sakant, bet kokį realų procesą atgraso jo operacionalus antrininkas, metastabili, programuojama, nepriekaištingai veikianti mašina, tiekianti visus tikrovės

ženklus ir į uždarą grandinę sujungianti visas jos peripetijas. Tikrovė niekada nebeturės progos rastis – štai kokią gyvybinę funkciją atlieka modelis sistemoje, kurią valdo mirtis, arba, tikriau, nesavalaikis prisikėlimas, nebepaliekantis jokios galimybės pačiam mirties įvykiui. Nuo šiol hipertikrovė apsaugota nuo įsivaizduojamybės ir nuo vienokio ar kitokio tikrovės–vaizduotės skyrimo, joje yra vietos tik orbitiniam ratu sugrįžtančių modelių pasikartojimui ir simuliuojamam skirtybių generavimui.

Dieviškas vaizdų nereferentiškumas

Disimuliuoti – reiškia apsimesti, kad neturi to, ką turi. Simuliuoti – reiškia apsimesti, kad turi tai, ko neturi. Vienu atveju nurodoma į esatį, kitu – į nesatį. Bet dalykas yra sudėtingesnis, nes simuliacija nėra apsimetinėjimas: „Tas, kas apsimeta sergąs, gali paprasčiausiai gulti į lovą ir tikinti esąs ligonis. Tas, kas simuliuoja ligą, išryškina savyje kai kuriuos jos simptomus." (Littré.) Taigi apsimetimas, arba disimuliacija, nepažeidžia realybės principo: skirtumas visuomet aiškus, jis tik slepiamas. O simuliacija suabejoja skirtumu tarp „tikro" ir „netikro", tarp „realaus" ir „įsivaizduojamo". Ar simuliuotojas serga, – juk jo simptomai „tikri"? Objektyviai jo negalima laikyti nei ligoniu, nei sveiku. Psichologija ir medicina bejėgės, susidūrusios su nuo šiol nebesuvokiama ligos tiesa. Jeigu įmanoma „pagaminti" kokį nori simptomą, jeigu jo nebegalima laikyti gamtos faktu, tai kiekviena liga traktuotina kaip simuliuojama ir susimuliuota, ir tada medicina praranda prasmę, nes ji moka gydyti vien „tikras" ligas, nustačiusi jų objektyvias priežastis. Psichosomatikos plėtotė neaiškiais keliais nuveda prie ligos principo paribių. Psichoanalizė savo ruožtu organinį simptomą perkelia į pasąmonės sferą:

būtent čia jis laikomas „tikru", tikresniu nei anas – tačiau kodėl simuliacija turėtų sustoti pasąmonės prieangyje? Argi pasąmonės „veikla" negali būti „pagaminta" kaip ir kiekvienas klasikinės medicinos simptomas? Sapnai jau gaminami.

Žinoma, psichiatras tikina, kad „kiekviena mentalinio susvetimėjimo forma turi savitą simptomų eiliškumo tvarką, kuri nežinoma simuliuotojui, ir tai neleidžia psichiatrui apsigauti." Šitaip (pasakyta 1865-aisiais) bet kokia kaina stengiamasi išsaugoti tiesos principą ir išvengti klausimų, kuriuos kelia simuliacija – ar tiesa, referencija, objektyvi priežastis nebeegzistuoja? Bet ką gali padaryti medicina su tuo, kas plūduriuoja šiapus arba anapus ligos, šiapus arba anapus sveikatos, su ligos susidvejinimu diskurse, kuris nebėra nei teisingas, nei klaidingas? Ką gali padaryti psichoanalizė su pasąmonės diskurso dublikatu – simuliacijos diskursu, kurio nebebus įmanoma demaskuoti, nes ir jis nebėra klaidingas?[2]

Ką kariuomenė daro su simuliantais? Paprastai juos demaskuoja ir baudžia vadovaudamasi aiškiu identifikavimo principu. Šiandien ji gali atleisti nuo tarnybos labai gerą simuliuotoją, kuris, jos manymu, visiškai lygiavertis homoseksualistui, širdininkui ar „tikram" bepročiui. Net kariškių psichologija nebesiekia dekartiškojo aiškumo ir nesiryžta skirti netikra nuo tikra, „pagamintą" simptomą nuo autentiško. „Jeigu jis taip gerai vaidina beprotį, vadinasi, jis toks yra." Ir jie neklysta: šiuo požiūriu visi bepročiai simuliuoja, o tas skirtumo tarp jų nebuvimas yra pats pražūtingiausias. Būtent prieš jį nukreiptos visos kategorijos, kuriomis ginklavosi klasikinės epochos protas. Bet šiandien jis vėl jas pranoksta nugramzdindamas tiesos principą.

Nuo pamėgtųjų simuliacijos barų – medicinos ir kariuomenės – problema mus sugrąžina prie religijos ir prie dievybės

[2] Ir kurio nepadeda išspręsti transfero samprata. Būtent dėl šių dviejų diskursų susipynimo psichoanalizei nėra galo.

simuliakro: „Aš užgyniau bet kokį simuliakrą šventyklose, nes negalima atvaizduoti dievybės, kuri suteikia gamtai gyvastį." O juk iš tiesų galima. Tačiau kuo dievybė pavirsta, įkūnyta daugybėje ikonų, multiplikuojama simuliakrų? Ar ji tebėra aukščiausioji instancija, tik įsikūnijusi atvaizduose tartum kokia vizuali teologija? Ar tiesiog ji dingsta simuliakruose, kurie vieni patys skleidžia savo spindesį ir žavesį, o vizualioji ikonų mašinerija pakeičia gryną ir protu suvokiamą Dievo idėją? Štai ko bijojo ikonoklastai, o jų pradėtas tūkstantmetis ginčas tebeverda ir mūsų dienomis.[3] Jie nujautė, kad simuliakrai bus tokie visagaliai, jog sugebės ištrinti Dievą iš žmonių sąmonės, leis sušmėžuoti destruktyviai, naikinančiai tiesai: esą Dievo iš esmės niekada ir nebuvo, egzistavo tik jo simuliakras, ir net Dievas esą visada buvo tik savo paties simuliakras – štai kodėl jie su tokiu įsiūčiu naikino atvaizdus. Jeigu jie būtų įtikėję, kad simuliakrai tiktai pridengia ar slepia platoniškąją Dievo idėją, nebūtų buvę už ką juos naikinti. Su iškreiptos tiesos idėja galima [su]gyventi. Tačiau į metafizinę neviltį juos gramzdino mintis, kad atvaizdai visiškai nieko neslepia, ir kad iš esmės tai ne originalaus modelio atvaizdai, o idealūs simuliakrai, amžinai spinduliuojantys savo žavesį. Vadinasi, bet kokia kaina reikia užkirsti kelią šiai dieviškojo referento mirčiai.

Dabar aišku, kad atvaizdų niekinimu ir neigimu kaltinami ikonoklastai įžvelgė tikrąją jų vertę, priešingai negu ikonolatrai, laikę juos tik atspindžiais ir tenkinęsi už jų numanomo Dievo garbinimu. Tačiau galima teigti ir priešingai, esą ikonolatrai buvo pačios šiuolaikiškiausios dvasios, nebijojo naujovių, ir apsimesdami, kad Dievą galima pamatyti atvaizdų veidrodyje, jau vaidino jo mirtį ir išnykimą jo reprezentacijų epifanijoje (galbūt jie žinojo, kad tos reprezentacijos nieko nebeatvaizduoja, kad tai – tik grynas žaidimas, o kartu – kad

[3] Žr. M. Perniola, *Icônes, Visions, Simulacres*, p. 39.

būtent čia vyksta didysis žaidimas – tuo pat metu suvokdami, kaip pavojinga demaskuoti atvaizdus, nes šie disimuliuoja tai, jog už jų nieko nėra).

Šitaip elgėsi jėzuitai, grindę savo politiką virtualiu Dievo išnykimu ir pasaulietiškai, vaizdingai manipuliavę sąmonėmis; taigi palaipsniui Dievas ištirpsta valdžios epifanijoje, ateina galas transcendencijai, kuri nuo šiol pasitelkiama tik kaip alibi visiškai laisvai įtakų ir ženklų strategijai. Už atvaizdų baroko slepiasi pilkasis politikos kardinolas.

Tad lošimo užstatas visuomet buvo žudanti galia, slypinti atvaizduose – tikrovės žudikuose, numarinusiuose savo modelį, kaip kad bizantiškosios ikonos galėjo nužudyti dieviškąją tapatybę. Šiai pragaištingai galiai priešinga yra dialektiška reprezentacijų galia, regima ir protu suvokiama Tikrovės mediacija. Visas Vakarų tikėjimas ir nuoširdumas įsitraukę į šias reprezentavimo lažybas: ženklas gali nurodyti į prasmės gelmes, ženklas gali būti *iškeistas* į prasmę, ir šių mainų garantas yra, žinoma, Dievas. O kas, jeigu patį Dievą galima simuliuoti, tai yra redukuoti į jo tikėjimo ženklus? Tada visa sistema pakimba ore ir pati tampa gigantišku simuliakru – ne irealybe, o tiesiog simuliakru, niekados nebeiškeičiamu į tikrovę, tik į save patį nepertraukiamoje grandinėje, neturinčioje nei referencijos, nei cirkumferencijos*.

Kaip tik tuo simuliacija yra priešinga reprezentacijai. Pastaroji teigia ženklo ir tikrovės lygiavertiškumą (tai pamatinė aksioma, net jeigu šis lygiavertiškumas yra utopija). Simuliacija, priešingai, laiko lygiavertiškumo principą *utopija, radikaliai neigia ženklą kaip vertę,* žvelgia į ženklą kaip į reversiją ir įžvelgia jame mirties nuosprendį bet kokiai referencijai. Reprezentacija bando susiurbti į save simuliaciją aiškindama

* Cirkumferencija – judėjimas ratu (apskritimu). Tekste paliekamas terminas, kurį autorius originale pasirinko dėl rimo su terminu „referencija". (Čia ir toliau žvaigždute žymimos vertėjo pastabos.)

ją kaip netikrą, klaidinančią reprezentaciją, o simuliacija apgaubia visą reprezentacijos statinį, tarytum šis pats būtų simuliakras.

Atvaizdo stadijos būtų tokios:

- atspindi giliąją realybę
- ją slepia ir iškreipia
- slepia jos *nebuvimą*
- neturi jokio ryšio su bet kokia realybe: tai grynas savęs paties simuliakras.

Pirmuoju atveju atvaizdas yra *geroji regimybė* – reprezentuoja kaip sakramentas. Antruoju atveju jis yra *blogoji regimybė* – kaip kerai. Trečiuoju atveju jis *vaidina*, kad yra regimybė – kaip raganių burtai. Ketvirtuoju jis priklauso ne regimybės, o simuliacijos sąrangai.

Perėjimas nuo ką nors disimuliuojančių ženklų prie ženklų, kurie disimuliuoja, kad už jų nieko nėra, yra lemtingas posūkis. Pirmieji būdingi tiesos ir paslapties teologijai (kuriai dar priklauso ir ideologijos sąvoka). Antrieji atveria simuliakrų ir simuliacijos erą, kurioje nebėra Dievo, atpažįstančio saviškius, nebėra Paskutinio Teismo, atskirsiančio klaidinga nuo teisinga, tikrovę nuo jos dirbtinio prisikėlimo, nes viskas jau miręs ir prisikėlę iš anksto.

Kai tikrovė nebėra tai, kas buvo, nostalgija įgyja tikrąją prasmę. Gausėja kilmės mitų ir realybės ženklų perteklius. Gausėja tiesos, antrinio objektyvumo ir autentiškumo. Tikrumo, išgyventos patirties eskalavimas, figūratyvumo prisikėlimas ten, kur išnyko objektas ir substancija. Patrakusi tikrovės ir referentiškumo gamyba, lygiagreti materialiosios gamybos patrakimui ir kartu ją lenkianti: tokia simuliacija iškyla mus dominančioje stadijoje – tikrovės, neotikrovės ir hipertikrovės strategija, visokeriopai dubliuojanti atgrasinimo strategiją.

Ramzis, arba prisikėlimas rožinėmis spalvomis

Etnologija paradoksaliai vos nemirė vieną 1971-ųjų dieną, kai Filipinų vyriausybė nusprendė grąžinti į pirmykštį būvį, atstu nuo kolonistų, turistų ir etnologų, keletą tuzinų tasadžių genties čiabuvių, ką tik atrastų džiunglių glūdumoje, kur jie pragyveno penkis šimtus metų nesusidurdami su kitais žmonių giminės atstovais. Tai buvo padaryta patarus patiems antropologams, kurie matė, kaip menkiausias kontaktas ardo čiabuvių bendruomenę tarsi mumiją grynas oras.

Kad gyvuotų etnologija, turi žūti jos objektas, kuris mirdamas keršija už tai, kad buvo „atrastas" ir savo mirtimi meta iššūkį mokslui, norinčiam jį sučiuopti.

Turbūt kiekvienas mokslas pasmerktas balansuoti ant paradoksalios briaunos, kai suvokiamas pamažu išgaruoja jo objektas ir, jau išnykęs, pasmerkia mokslą negailestingai reversijai. Jis kaip Orfėjas visuomet atsisuka per anksti, ir jo objektas kaip Euridikė vėl nugrimzta į pragarą.

Nuo šio pragariško paradokso ir norėjo apsisaugoti etnologai, apjuosdami tasadžių gentį neliestų miškų kordonu. Niekas jų nebepalies: [iškasenų] telkinys uždaromas kaip kokia šachta. Mokslas netenka brangaus turto, bet objektas bus išsaugotas, – prarastas mokslui, tačiau nepraradęs savo „nekaltybės". Tai jokia auka (mokslas niekuomet nesiaukoja, jis tik žudo), tiesiog simuliuojamas savo objekto paaukojimas, kad būtų išgelbėtas realybės principas. Natūralioje aplinkoje užšaldyti tasadžiai mokslui pasitarnaus kaip tobulas alibi, kaip amžina garantija. Čia prasideda antietnologija, kuri niekada nebeužsibaigs ir kurią skirtingai liudija Jaulinas, Castaneda arba Clastres. Kad ir kaip ten būtų, mokslo evoliucijos logika yra tokia, kad mokslas vis labiau tolsta nuo savo objekto, kol galės visiškai be jo apsieiti: kuo toliau, tuo fantastiškesnė jo autonomija – jis virsta gryna savo forma.

Šitaip sugrąžinti į getą indėnai, uždaryti stikliniame nepaliesto miško karste, vėl tampa modeliu simuliuoti visus įsivaizduojamus indėnus *prieš įsiveržiant etnologijai*. Šioji leidžia sau prabangą įsikūnyti anapus savęs pačios, „laukinėje" tų indėnų, kuriuos ji visiškai iš naujo atrado, realybėje – laukinių, kurie turi būti dėkingi etnologijai už tai, kad jie vis dar tebėra laukiniai: koks posūkis, kaip triumfuoja mokslas, turėjęs, atrodytų, juos sunaikinti!

Žinoma, tie laukiniai gyvi numirę: *mirtinai* užšaldyti, kriogenizuoti, sterilizuoti, apsaugoti, jie tapo referentiniais simuliakrais, o pats mokslas – gryna simuliacija. Tas pats atsitiko Creusot, muziejuje „po atviru dangum", kur buvo muziejifikuoti, kaip savo epochos „istoriniai" liudytojai, ištisi darbininkų kvartalai, metalo apdirbimo gamyklų rajonai, ištisa kultūra, vyrai, moterys, vaikai, su savo gestais, kalbėsena ir papročiais, gyvi, bet suakmenėję kaip momentinėje nuotraukoje. Nuo šiol muziejus, nebeturintis geometriškai apibrėžtos vietos, plyti visur tarsi koks gyvenimo matmuo. Taip ir etnologija nebeapibrėžiama kaip objektyvus mokslas, o, atsikračiusi savo objekto, imasi bet kokių gyvybės formų ir virsta nematoma, tarsi koks visur esantis ketvirtasis – simuliakrų – matmuo. *Mes visi esame tasadžiai*, indėnai, kurie vėl tapo tuo, kuo buvo, t.y. kuo juos pavertė etnologija – indėnais-simuliakrais, galiausiai paskelbusiais universalią etnologijos tiesą.

Mes visi esame bandomieji triušiai, kuriuos po mirusių skirtybių ir jų prisikėlimo ženklu savo pamėkliška šviesa nutvieskė etnologija, arba antietnologija, esanti vien gryna triumfuojančios etnologijos forma. Būtume be galo naivūs ieškodami etnologijos tarp laukinių arba kur nors trečiajame pasaulyje – ji yra čia, visur, metropolijose, tarp baltųjų, visiškai inventorizuotame ir ištirtame, o paskui *dirbtinai prikeltame tikrovės pavidalu* pasaulyje, kuriame klesti simuliacija, tiesa virsta haliucinacija, šantažuojama tikrovė, nužudoma ir isteriškai (istoriškai) vėl tyrinėjama kiekviena simbolinė forma –

pirmomis aukomis tapo, *noblesse oblige*, laukiniai, bet ilgainiui – ir visos Vakarų visuomenės.

Tačiau kartu etnologija duoda mums paskutinę ir vienintelę pamoką atskleisdama paslaptį, kuri ją žudo (ir kurią laukiniai žino geriau negu jinai): mirusieji keršija.

Mokslinio objekto įkalinimas tolygus bepročių arba mirusiųjų įkalinimui. Kaip visa visuomenė nepagydomai suserga žvelgdama į beprotybės veidrodį, taip mokslui telieka mirti nuo užkrato, kurį skleidžia mirštantis objektas – apverstas jo veidrodis. Iš pažiūros mokslas valdo objektą, tačiau būtent pastarasis persmelkia mokslą iki pat gelmių nesąmoningos reversijos būdu, į negyvą, ratu judantį užklausimą teatsiliepdamas negyvais, ratu judančiais atsakymais.

Niekas nesikeičia, jeigu visuomenė sudaužo beprotybės veidrodį (panaikina prieglaudas, suteikia žodį pamišėliams ir t.t.), ir niekas nesikeičia, jeigu mokslas, atrodytų, sudaužo savo objektyvumo veidrodį (pasinaikindamas objekto akivaizdoje, kaip Castanedos atveju, ir pan.) ir pripažįsta skirtybes. Įkalinimą pakeičia paskiras, pasklidas, nepaslankus mechanizmas. Žlungant klasikinei etnologijos institucijai, šioji išlieka antietnologijos pavidalu, užsibrėžusi visur vėl įdiegti fiktyvią skirtybę, laukinių fikciją, kad nuslėptų faktą, jog būtent šis, mūsų pasaulis savaip vėl virto laukiniu, nusiaubtas skirtybės ir mirties.

Štai, prasimetus originalo išsaugojimu, buvo uždrausta lankytis Lascaux olose, tačiau čia pat, už penkių šimtų metrų, išrausta tiksli jų kopija, kad visi, kas nori, galėtų jas apžiūrėti (pažvelgiame pro akutę į autentišką olą, paskui aplankome atkurtą visumą). Visai gali būti, kad originalių olų atminimas įspaudžiamas ateities kartų protuose, tačiau dabar nebėra jokio skirtumo: susidvejinimo pakanka, kad tiek vienos, tiek kitos virstų dirbtinėmis.

Neseniai mokslas ir technika buvo mobilizuoti, siekiant išgelbėti Ramzio II mumiją, keletą dešimtmečių dūlėjusią

muziejaus fonduose. Vakarus apėmė panika pagalvojus, kad nesugebės išgelbėti to, ką simbolinė sfera, paslėpusi nuo akių ir dienos šviesos, įstengė išsaugoti keturiasdešimt amžių. Ramzis mums nieko nereiškia, neįkainojama yra tik mumija, nes ji garantuoja, kad kaupimas turi prasmę. Visa mūsų linijiškumo ir kaupimo kultūra žlunga, jeigu mes negalime sandėliuoti praeities atvirame ore. Štai kodėl faraonai turi būti ištraukti iš jų kapų, mumijos – iš jų tylos. Štai kodėl reikia juos ekshumuoti ir atiduoti jiems karinę pagarbą. Į juos kėsinasi ne tik kirminai, bet ir mokslas. Tik pasislėpę nuo žmonių akių jie galėjo tūkstantmečius stabdyti puvimo procesą, o tai reiškė, kad jie valdo visą mainų su mirtimi ciklą. O *mes* tegalime pasitelkę mokslą stengtis, kad būtų *atitaisyta* mumijoms padaryta žala, tai yra atstatyta *matoma* tvarka, nors balzamavimas buvo mitinis veiksmas, kuriuo siekta nemirtingumą suteikti *paslėptam* matmeniui.

Mums reikalinga regima praeitis, regima tąsa, regimas kilmės mitas, kuris sutvirtintų mūsų tikėjimą savo tikslais. Kadangi gilumoje mes niekada jais netikėjome. Kodėl mumijai buvo surengtas istorinis sutikimas Orly oro uoste? Kadangi Ramzis buvo didis despotas ir karvedys? Žinoma. Bet ypač todėl, kad mūsų kultūra, bandydama pasiglemžti šią pragaišusią galybę, svajoja apie tvarką, kuri neturėjo su ja nieko bendro ir kurią ji sunaikino ekshumuodama *kaip savo pačios praeitį*.

Ramzis mus žavi tuo, kuo Renesanso laikų krikščionis žavėjo Amerikos indėnai, tos (žmogiškos?) būtybės, niekados nepažinusios Kristaus žodžio. Taigi pradžioje būta akimirkos, kai kolonizatorius stulbino ir kvaitino pati galimybė išvengti universalaus Evangelijos įstatymo. Atsakas į tai galėjo būti dvejopas: arba pripažinti, kad Įstatymas nėra universalus, arba išnaikinti indėnus ir taip pašalinti įkalčius. Dažniausiai pasitenkinta juos apkrikštyti ar net paprasčiausiai atrasti – to pakako, kad jie pamažu išnyktų.

Taigi pakako Ramzį ekshumuoti ir muziejifikuoti, kad jis būtų sunaikintas. Nes mumijų nesupūdo kirminai: jos miršta transplantavus jas iš stabilios simbolinės sferos, valdančios puvimą ir mirtį, į istorijos, mokslo ir muziejaus sferą, mūsų sferą, kuri nebevaldo nieko, kuri temoka pasmerkti tai, kas ėjo pirma jos, puvimui ir mirčiai, o paskui bandyti prikelti pasitelkus mokslą. Civilizacija, neturinti paslapčių, pragaištingai smurtauja prieš bet kokias paslaptis, išliedama visos civilizacijos neapykantą savo pačios pamatams.

Kaip etnologija dedasi atsisakanti savo objekto, kad labiau įsitvirtintų gryna forma, taip ir demuziejifikacija tėra dar viena dirbtinumo spiralės įvija. To patvirtinimas – Saint-Michel de Cuxa vienuolynas, kurį nepaisant didelių išlaidų ketinama pargabenti iš Niujorko Cloisters ir vėl įkurdinti „pirmapradėje vietoje“. Ir visi turi džiaugsmingai pritarti tokiai restitucijai (kaip ir „eksperimentinei kampanijai atsikovoti šaligatvius“ Eliziejaus laukuose). Jeigu kapitelių eksportavimas iš tikrųjų buvo arbitralus aktas, jeigu Niujorko Cloisters tikrai yra dirbtinė įvairiausių kultūrų mozaika (atitinkanti kapitalistinio vertės centralizavimo logiką), tai dar dirbtinesnis atrodo jų gabenimas atgal, ten, iš kur jie kilę: tai totalus simuliakras, sudarantis su „realybe“ uždarą ratą.

Geriau būtų buvę vienuolyną palikti Niujorke, simuliuotoje aplinkoje, kuri bent nieko neklaidintų. Jo pargabenimas tėra dar viena gudrybė, bandymas elgtis, tartum nieko nebūtų įvykę, ir noras pasiduoti retrospektyviai haliucinacijai.

Štai amerikiečiai giriasi, esą indėnų jau yra tiek pat, kiek jų buvo prieš juos nukariaujant. Viskas nušluojama ir pradedama iš naujo. Jie net giriasi pasieksią daugiau – indėnų būsią daugiau nei anais laikais. Taip bus įrodytas civilizacijos pranašumas: ji pagamins daugiau indėnų, negu šie patys įstengė pagaminti. (Likimo patyčia – tokia perprodukcija yra dar vienas būdas juos sunaikinti, nes indėnų, kaip ir bet kurioje kitoje gentinėje kultūroje, grupės narių skaičius yra ribojamas

ir priešinamasi kiekvienam „nevaldomam" jo augimo protrūkiui – prisiminkime išių genties atvejį.)

Taigi, kad ir kur būtume, mes gyvename visatoje, keistai panašioje į originalą – dalykus čia dubliuoja jų pačių scenarijus. Tačiau antrininko buvimas nereiškia, kaip kad sako tradicija, jog jų mirtis neišvengiama – jie jau apvalyti nuo savo mirties, labiau negu nuo savo gyvasties; plačiau šypsantys, autentiškesni savo modelio šviesoje, kaip veidas, kuriuo pasitinka laidotuvių biuro tarnautojas.

Hipertikrovė ir įsivaizduojamybė

Disneilendas yra tobulas modelis, kuriame susipina visų laipsnių simuliakrai. Pirmiausia iliuzijų ir fantazmų žaismas: piratai, kino teatras Frontière, Future World ir t.t. Laikoma, kad šis vaizduotės pasaulis yra renginio sėkmės laidas. Tačiau minias, be abejo, pirmiausia sutraukia socialinis mikrokosmas, *religinis*, miniatiūrizuotas mėgavimasis realia Amerika, jos vargais ir džiaugsmais. Statote mašiną išorėje, atstovite eilę viduje, liekate vienui vienas išėjęs pro duris. Vienintelė fantasmagorija šiame įsivaizduojamame pasaulyje yra meilumas ir šiluma, kuria alsuoja minia, bei pakankama ir kartu perteklinė niekučių gausa, skirta žadinti lankytojų jausmams. Totalus kontrastas su absoliučia automobilių stovėjimo aikštelės – tikra koncentracijos stovykla – vienatve. Tikriau, viduje – ištisa niekučių galerija magnetizuoja ir nukreipia minios srautus, o išorėje – vienatvė, nukreipta į vienintelį niekutį – automobilį. Nepaprastas sutapimas (nors, žinoma, čia kalti šią visatą veikiantys apžavai): šį užšaldytą vaikišką pasaulį sugalvojo ir sukūrė žmogus, šiandien irgi jau kriogenizuotas, Waltas Disney'us, kurį nuo prisikėlimo skiria 180 termometro padalų.

Taigi Disneilende visur, net individų ir minios morfologijoje, galima įžvelgti objektyvų Amerikos profilį. Čia miniatiūromis ir komiksais aukštinamos visos jos vertybės. Nuramdytos ir išbalzamuotos. Štai kodėl įmanoma atlikti ideologinę Disneilendo analizę (puikiai su tuo susidorojo L. Marinas knygoje *Utopiques, jeux d'espaces*): tai amerikietiško gyvenimo būdo santrauka, amerikietiškų vertybių panegirika, idealizuota prieštaringos realybės transpozicija. Savaime suprantama. Tačiau už šito slypi kas kita, šis „ideologinis" sietas pridengia *trečiojo laipsnio simuliaciją*: Disneilendas egzistuoja tam, kad nuslėptų, jog pati „realioji" šalis, visa Amerika, *yra* Disneilendas (šiek tiek panašiai kaip kalėjimai egzistuoja tam, kad nuslėptų, jog visas sociumas savo banalia visa apimančia esamybe yra kalinimo institucija). Disneilendas pateikiamas kaip įsivaizduojamybė norint įtikinti, kad visa kita yra tikra, nors, tarkim, koks nors Los Andželas ir visa jį supanti Amerika jau nebėra realūs, o priklauso hipertikrovės ir simuliacijos sferai. Siekiama nebe klaidingai reprezentuoti tikrovę (tai buvo ideologijos paskirtis), o nuslėpti, kad tikrovė nebėra tikrovė, kitaip tariant, išgelbėti patį realybės principą.

Disneilendo įsivaizduojamybė nėra nei tikra, nei klaidinga, tai atgrasinimo mašina, išvesta į sceną tam, kad priešais ją būtų atgaivinta tikrovės fikcija. Štai kodėl ta įsivaizduojamybė tokia debiliška, štai iš kur toks infantilus jos nuosmukis. Ji vadina save vaikų pasauliu, nes nori įtikinti, esą suaugę gyvena kitame, „realiame" pasaulyje, ir nuslėpti, kad tikrojo vaikiškumo esama visur ir kad būtent pačių suaugusiųjų nesubrendimas gena juos čia lankytis, vaidinti vaikus, stengiantis šia fantazija užgožti savo tikrąjį infantiliškumą.

Beje, yra ne tik Disneilendas, bet ir Burtų Kaimas, Stebuklų Kalnas, Jūrų Pasaulis – Los Andželą iš visų pusių supa savotiškos vaizduotės jėgainės, tikroviškumu, tikrovės energija maitinančios miestą, iš kurio teliko nepaliaujamo, nerealaus judėjimo tinklas – štai ir visa paslaptis, – neapsakomų mastų

miestą be erdvės, be matmenų. Šiam miestui, neišsiverčiančiam be paprastų ir atominių elektrinių, be kino studijų, virtusiam galop vienu milžinišku scenarijumi ir begaliniu *travellingu*, reikia ir šios senos įsivaizduojamybės – kaip simpatinės nervų sistemos, nuaustos iš vaikystės signalų ir netikrų fantazmų.

Disneilendas – tai įsivaizduojamybės atgaivinimo erdvė, panaši į kitur ir net čia esančias atliekų perdirbimo gamyklas. Šiandien antrinis atliekų perdirbimo ciklas yra visur privalomas, o juk sapnai, fantazmai, istorinė, pasakinė, legendinė vaikų ir suaugusiųjų vaizduotės sfera yra atlieka, pirmoji didelė hiperrealios civilizacijos toksiška atmata. Disneilendas yra šios naujos funkcijos prototipas mentaliniame lygmenyje. Tos pačios rūšies yra visi tie seksualinio, psichinio, somatinio perdirbimo institutai, kurių knibždėte knibžda Kalifornijoje. Žmonės nebežiūri vienas į kitą, tačiau tam yra institutai. Jie nebeliečia vienas kito, tačiau tam yra kontaktinė terapija. Jie nebevaikšto, tačiau bėgioja ristele ir t.t. Visur kas nors perdirbama – prarasti sugebėjimai, prarastas kūnas, prarastas socialumas arba prarastas skonio pojūtis. Vėl atrandamas skurdas, askezė, laukinis natūralumas, kurio nebėra: štai jums natūralus maistas, sveikas maistas, joga. Pasitvirtina, tik antrinėje plotmėje, Marshallo Sahlinso mintis, kad skurdą sukelia ne gamta, o rinkos ekonomika: būtent čia, sofistikuotuose pergalę švenčiančios rinkos ekonomikos paribiuose vėl atsiranda skurdas/ženklas, skurdas/simuliakras, simuliuojamas atsilikusiųjų elgesys (nepamirštant ir marksistinių tezių), kuris, prisidengęs ekologija, energetine krize ir kapitalo kritika, ezoterine aureole vainikuoja egzoterinės kultūros triumfą. Tačiau gali būti, kad sistemos, kurios atpažinimo ženklai bus šis savotiškas nutukimas arba neįtikėtinas keisčiausių teorijų bei praktikų sambūvis, atliepiantis neįtikėtinai prabangos, dangaus ir pinigų sąjungai, neįtikėtinai prabangiam gyvenimo sumaterialėjimui, retai pasitaikantiems prieštaravimams, – tokios rūšies sistemos laukia precedento neturinti mentalinė katastrofa, mentalumo implozija ir involiucija.

Politinis užkeikimas

Watergate'as*. Tas pats Disneilendo scenarijus (vaizduotės efektas, nuslepiantis, kad nebėra realybės nei šiapus, nei anapus dirbtinai nubrėžto perimetro): čia turime skandalo efektą, nuslepiantį, kad nėra jokio skirtumo tarp faktų ir jų demaskavimo (tiek CŽV, tiek *Washington Post* žurnalistai naudoja tuos pačius metodus). Tas pats veiksmas, kuriuo siekiama skandalu atgaivinti moralinį ir politinį principą, o vaizduotės sfera – skęstantį realybės principą.

Demaskuojant skandalą visuomet pagerbiamas įstatymas. O Watergate'o atveju ypač sėkmingai įdiegta mintis, jog Watergate'as *buvo* skandalas – šia prasme tai būta tiesiog negirdėto masto sąmonės užnuodijimo operacijos. Pasauliui įšvirkšta dar viena didelė politinės moralės dozė. Galėtume pritarti Bourdieu teiginiui „Kiekvienam jėgų santykiui būdinga tai, kad jis slepia save patį ir visą savo galią įgauna tik todėl, kad tai daro", suvokdami jį taip: nemoralus, skrupulų nepripažįstantis kapitalas gali veikti tik moralinės superstruktūros priedangoje, ir kiekvienas, atgaivinantis šitą viešąją moralę (piktindamasis, demaskuodamas ir t.t.), nenoromis pasitarnauja kapitalo tvarkai. Kaip *Washington Post* žurnalistai.

Bet ir tai tėra dar viena ideologinė formulė, nes ją išsakydamas Bourdieu „jėgų santykį" laiko *tiesa*, būdinga kapitalizmo viešpatavimui, ir demaskuoja patį tą santykį kaip *skandalą* – kitaip sakant, Bourdieu pozicija tokia pat deterministinė ir moralizuojanti, kaip ir *Washington Post* žurnalistų. Jis irgi

* Taip vadinamas JAV įvykęs politinis skandalas. Vašingtone, Watergate demokratų partija 1972 metais buvo įrengusi rinkimų kampanijos biurą, Respublikonų naudai jis buvo apiplėštas. Prezidentas Nixonas ilgai neigė, kad Baltieji rūmai ir jis pats buvo susiję su šiuo nusikaltimu. Tačiau prezidento bendradarbių prisipažinimas bei pokalbių įrašai įtikino, kad jis melavo, ir pagreitino jo atsistatydinimą 1974 metais.

imasi kuopti, atkuria moralinę, tiesos tvarką, skatinančią tikrąjį simbolinį socialinės tvarkos smurtą, gerokai pranokstantį visus jėgos santykius, kurie moralinei bei politinei žmonių sąmonei tėra laki ir nereikšminga konfigūracija.

Kapitalas iš mūsų tereikalauja, kad laikytume jį racionaliu *arba* kovotume su juo racionalybės vardan, laikytume jį moraliu *arba* kovotume su juo moralės vardan. Nes tai *viena ir tas pat*, o *galima tai persakyti ir kitaip*: kadaise stengdavomės disimuliuoti skandalą – šiandien stengiamės nuslėpti, kad tai nėra skandalas.

Reikia žūtbūt pasakyti: *Watergate'tas nėra skandalas*, nes kaip tik tai visi stengiasi nuslėpti, šia disimuliacija maskuodami, kad moralė darosi vis reiklesnė, kad stiprėja moralinė panika priartėjant prie pirminės kapitalo scenos: momentalus jo žiaurumas, nesuvokiamas nuožmumas, fundamentalus amoralumas – būtent tai yra skandalinga, nepriimtina sistemai, pagrįstai moralės ir ekonomikos lygiavertiškumu, kuris, pradedant Švietimo epochos teorija, baigiant komunizmu, yra kairuoliškos minties aksioma. Kapitalui visiškai nusispjauti į jam priskiriamą sutarties idėją – tai pabaisiškas projektas be principų, ir nieko daugiau. Tiesiog „šviesuoliška" mintis bando jį kontroliuoti primesdama jam tam tikras taisykles. Ir tas priekaištų lietus, kuris šiandien pakeitė revoliucinę mintį, iš esmės taip pat kaltina kapitalą nesilaikant žaidimo taisyklių. „Valdžia nėra teisinga, jos teisingumas – tai klasinis teisingumas, kapitalas mus eksploatuoja ir t.t." – tarytum kapitalas būtų sudaręs sutartį su visuomene, kurią valdo. Kairė atkiša kapitalui lygiavertiškumo veidrodį, tikėdamasi, kad jis užsikabins, kad įsitrauks į šią socialinės sutarties fantasmagoriją ir imsis vykdyti įsipareigojimus visai visuomenei (o tada nebereikia revoliucijos: pakanka, kad kapitalas sutiktų su racionalia mainų formule).

Pats kapitalas niekada nebuvo sudaręs sutarties su šia visuomene, kurioje jis viešpatauja. Kapitalas – tai raganystė

socialinio saito viduje, tai *iššūkis visuomenei*, ir į jį turime atitinkamai atsiliepti. Tai nėra skandalas, kurį turėtume demaskuoti vadovaudamiesi moraliniu ar ekonominiu racionalumu, tai iššūkis, kurį turime priimti vadovaudamiesi simboliškumo dėsniu.

*Negatyvumas spirale – Möbius**

Taigi Watergate'as tebuvo spąstai, kuriuos sistema paspendė savo priešininkams – skandalo simuliacija atgaivinimo tikslais. Filme ją įkūnijo personažas „Didžioji gerklė", kuris buvo apibūdintas kaip Respublikonų pilkasis kardinolas, manipuliuojantis kairiaisiais žurnalistais, kad atsikratytų Nixono, – o kodėl ne? Galimos bet kokios hipotezės, bet ši tikrai nereikalinga: pati kairė nejučiomis puikiai atlieka dešinės darbą. Beje, būtų naivu čia įžvelgti suvedžiotą švarią sąžinę. Nes dešinė irgi nejučiomis atlieka kairės darbą. Į visas manipuliavimo hipotezes galima pažvelgti tiek iš vienos, tiek iš kitos pusės, ir taip be pabaigos. Nes manipuliacija yra banguojantis priežastingumas, kuriame pozityvumas ir negatyvumas gimdo ir užlieja vienas kitą, kuriame nebėra nei aktyvaus, nei pasyvaus prado. Tik *arbitraliai* sustabdžius šį sūkuriuojantį priežastingumą galima išgelbėti politinės realybės principą. Tik *simuliuojant* ribotą, konvencionalų akiratį, kuriame veiksmo ar įvykio prielaidos ir padariniai yra numatomi, galima išsaugoti politikos įtikėtinumą (ir, žinoma, „objektyvią" analizę, kovą ir t.t.). Tačiau įsivaizduokime, kad visas nesvarbu kokio veiksmo ar įvykio ciklas patalpintas sistemoje, kurioje nebėra linijinio tęstinumo ir

* Turimas omeny A.F. Möbius – XIX amžiaus vokiečių matematikas, astronomas, sukonstravęs vienpusio paviršiaus pavyzdį (vad. Möbiuso lapą).

dialektinio poliariškumo, lauke, kurį *sudarkė simuliacija* – tada ciklo pabaigoje išgaruoja bet kokia determinacija, baigiasi bet koks aktas, prieš tai visus apdalijęs nauda ir išsibarstęs pats į visas puses.

Bombos susprogdinimas kur nors Italijoje – ar tai būtų kairiųjų ekstremistų darbas, ar dešiniųjų provokacija, o gal centristų inscenizacija, kuria siekiama diskredituoti teroristus ir paramstyti savo susvyravusią valdžią, ar net visuomenės saugumo šantažas pagal policijos scenarijų? Teisingi yra visi atsakymai, ir šio svaiginančio interpretacijų verpeto nesutramdo nei įrodymų paieška, nei objektyvūs faktai. Nes mes paklūstame simuliacijos logikai, nebeturinčiai nieko bendro su faktų logika ir argumentų kalba. Simuliacijai būdinga tai, kad *modelis*, visi modeliai *eina pirma* mažiausio fakto – iš pradžių yra modeliai, jų cirkuliacija orbita visai kaip bombos sukuria aplink įvykį tikrą magnetinį lauką. Faktai nebeturi trajektorijos, jie gimsta modelių sankirtoje, vieną vienintelį faktą gali pagimdyti visi modeliai iš karto. Modelis užbėga į priekį, eina pirma fakto, tarp jų įvyksta trumpas sujungimas, nebegalima atskirti, kur vienas, o kur kitas (nebėra prasminio atotrūkio, dialektinės poliarizacijos, negatyvaus įsielektrinimo, antagonistinių polių implozijos) – štai kodėl kiekvieną kartą įmanomos visos, net pačios prieštaringiausios interpretacijos – visos jos teisingos ta prasme, kad jų tiesos, atsiradusios pagal modelių paveikslą, keičia viena kitą visuotiniame cikle.

Komunistai užsipuola socialistų partiją, tarsi norėtų suardyti kairiųjų sąjungos vienybę. Jie skelbia mintį, esą tokią rezistenciją žadina radikalesni politiniai reikalavimai. Tiesą sakant, jie taip elgiasi, nes nenori valdžios. Tačiau ar jie nenori jos susiklosčius aplinkybėms, kurios nepalankios visiems kairiesiems arba jiems, kol jie priklauso Kairiųjų Sąjungai, – ar jie jos nebenori apskritai? Berlinguerio pareiškimas „Nereikia bijoti, kad komunistai paims valdžią Italijoje“ reiškia:

- kad nėra dėl ko baimintis, nes atėję į valdžią komunistai nieko nepakeis jos fundamentaliame kapitalistiniame mechanizme;
- kad nėra jokio pavojaus, jog jie kada nors ateis į valdžią (nes jie to nenori) – o jeigu taip atsitiks, tai jie imsis valdyti tik pagal įgaliojimą;
- kad, tiesą sakant, valdžia, tikroji valdžia nebeegzistuoja, tad nebėra jokio pavojaus, jog kas nors ją paims ar perims;
- bet reiškia ir tai, kad: Aš, Berlingueris, nebijau išvysti komunistus prie Italijos valdžios vairo, – šitai gali pasirodyti savaime aišku, bet ne viskas taip paprasta, nes
- tai gali reikšti priešingą dalyką (čia nereikia jokios psichoanalizės): *aš bijau* išvysti komunistus prie valdžios vairo (ir esama svarių priežasčių, kurias pripažįsta net komunistas).

Teisinga yra ir viena, ir kita, ir trečia. Štai kokia paslaptis gaubia šį diskursą, kuris nebėra vien dviprasmis, – kaip gali atsitikti su politiniais diskursais, – jis išreiškia apibrėžtos pozicijos valdžios atžvilgiu, apibrėžtos diskursyvinės laikysenos negalimybę. Ir tokia logika nėra būdinga tik vienai ar kitai partijai. Ji persmelkia visus – nori jie to ar nenori – diskursus.

Kas įveiks šią painiavą? Gordijaus mazgą buvo galima bent jau perkirsti. O perkirpus pusiau Möbiuso lapą atsiranda papildoma spiralė, tačiau paviršiai ir toliau lieka reversiški (mūsų atveju tai tolydus hipotezių reversiškumas). Ar tai simuliacijos pragaras, kuriame viešpatauja nebe kančia, o subtilus, pragaištingas, nesučiuopiamas prasmės iškraipymas[4], kai net Burgoso nuteistuosius galima laikyti Franco dovana Vakarų demokratijai, kuri apsidžiaugė proga atgaivinti savo pačios susvyravusio humanizmo pamatus, tačiau

[4] Nebūtinai prasmė įvaroma į neviltį – dažnai improvizuojama prasme, neprasme, keletu vienalaikių ir viena kitą panaikinančių prasmių.

sykiu konsolidavo Franco režimą, savo pasipiktinimo kupinais protestais paskatindama plačiuosius Ispanijos sluoksnius suglausti pečius prieš užsienio intervenciją? Kur slypi viso to tiesa, kai tokie suokalbiai nuostabiai susimezga net be jų autorių žinios?

Sistema ir kraštutinė jos alternatyva susijungia kaip dvi kreivo veidrodžio kraštinės, „nuodėminga" kreive išlinksta įmagnetinta, cirkuliarizuota politinė erdvė, kurioje dešinė virsta kaire ir atvirkščiai, tarsi blogasis komutacijos genijus viešpatauja iškraipymas, visa sistema, kapitalo begalybė persilenkė ir užklojo savo pačios paviršių, ji nebesuskaičiuojama. Ir ar ne tas pat atsitinka su geismu ir libido erdve? Susijungia geismas ir vertė, geismas ir kapitalas. Susijungia geismas ir įstatymas, mėgavimasis – įstatymo transformacijos galutinė stotelė (štai kodėl jo taip dosniai patiekiama šiandienos meniu): tik kapitalas mėgaujasi, kalbėjo Lyotard'as prieš ateinant į galvą minčiai, jog dabar *mes* mėgaujamės kapitalu. Pribloškiantis geismo nepastovumas Deleuzo tekstuose, mįslingas virsmas, kai „savaime revoliucingas ir lyg netyčia norintis to, ko nori" geismas ima geisti būti slopinamas ir persmelkia paranojines bei fašistines sistemas? Klastingas iškraipymas, šią geismo revoliuciją atvedantis prie to paties pamatinio dviprasmiškumo, kurį atveria ir kita, istorinė, revoliucija.

Visų referenciniai diskursai susipina cirkuliarinėje, *möbinėje prievartoje*. Seksas ir darbas dar ne taip seniai buvo nesutaikomai priešingi terminai, o šiandien jie abu ištirpsta tos pačios paklausos bangoje. Kitados diskursas apie istoriją stiprybės semdavosi tūžmingai prieštaraudamas diskursui apie prigimtį, geismo diskursas – priešpriešindamas save valdžios diskursui, o šiandien jie keičiasi savo signifikantais ir scenarijais.

Pernelyg ilgai truktų pereiti per visą negatyvaus operacionalumo spektrą, išvardyti visus atgrasinimo scenarijus, kurie, kaip tas Watergate'as, merdintį principą bando atgaivinti

pasitelkdami susimuliuotą skandalą, fantazmą, žmogžudystę, taigi negatyvumą ir krizę naudodami kaip kokį gydymo hormonais kursą. Tikrovė visuomet grindžiama įsivaizduojamybe, tiesa – skandalu, įstatymas – jo pažeidimu, darbas – streiku, sistema – jos krize ir kapitalas – revoliucija, o kitais atvejais (prisiminkime tasadžius) etnologija – atimant iš jos objektą, jau nekalbant apie:

- teatro grindimą antiteatru,
- meno – antimenu,
- pedagogikos – antipedagogika,
- psichiatrijos – antipsichiatrija ir t.t.

Visa pavirsta savo priešingybe, kad tik išliktų „apvalytu" pavidalu. Visos valdžios, visos institucijos apie save kalba neigimo terminais, bandydamos mirties simuliacija išvengti savo tikrosios agonijos. Valdžia gali suvaidinti savo pačios smurtinę mirtį, kad tik atrastų egzistencijos ir teisėtumo prošvaistę. Imkime Amerikos prezidentus: Kennedžiai mirė, nes juose dar slypėjo politinis matmuo. O kitiems – Johnsonui, Nixonui, Fordui – teliko marionetiniai pasikėsinimai ir simuliuoti nužudymai. Bet jiems ir tokia išgalvotos grėsmės aura buvo reikalinga, kad galėtų nuslėpti, jog jie tėra valdžios iškamšos. Anksčiau karalius turėdavo mirti (Dievas taip pat), ir čia slypėjo jo galia. Šiandien jis iš visų jėgų dedasi mirštąs, kad išsaugotų valdžios *malonę*. Tačiau ji jau prarasta.

Atšviežinti kraują savo mirtimi, pradėti ciklą iš naujo pasitelkus krizės, negatyvumo ir antivaldžios veidrodį – štai koks sprendimas (alibi) lieka kiekvienai valdžiai, kiekvienai institucijai, siekiančiai nutraukti ydingąjį – savo neatsakomybės ir pamatinio nebuvimo, savo *déjà-vu* ir savo kadaise jau patirtos mirties – ratą.

Tikroviškumo strategija

Kaip neįmanoma aptikti absoliutaus tikroviškumo lygmens, taip neįmanoma išvesti į sceną ir iliuzijos. Iliuzija nebėra galima, nes nebegalima pati tikrovė. Čia susiduriame su *politine* parodijos, hipersimuliacijos arba agresyvios simuliacijos problema.

Pavyzdžiui: įdomu, ar represinio aparato reakcija į simuliuotą ginkluotą apiplėšimą nebūtų brutalesnė nei tikro apiplėšimo atveju? Juk pastarasis tik griauna nusistovėjusią tvarką, pažeidžia nuosavybės teisę, o pirmasis kėsinasi į patį realybės principą. Pažeidimas, pavartota prievarta nėra toks sunkus nusikaltimas, nes jie kvestionuoja tik tikroviškumo *padalijimą*. Simuliacija yra daug pavojingesnė, nes visuomet leidžia daryti prielaidą, kad ne tik tai, ką ji simuliuoja, bet ir *pati tvarka bei įstatymas galbūt tėra simuliacija*.

Tačiau kaip išmatuoti grėsmės laipsnį? Kaip dėtis darant nusikaltimą ir kaip po to tai įrodyti? Simuliuokite vagystę didelėje parduotuvėje: o kaip įtikinsite apsaugos darbuotojus, kad nusikaltimas simuliuojamas? Nėra jokio „objektyvaus" skirtumo: tie patys gestai, tie patys ženklai, kaip ir tikros vagystės atveju; tiesą sakant, tie ženklai egzistuoja patys sau. Pagal nustatytą tvarką – tai visuomet tikrovės ženklai.

Organizuokite netikrą ginkluotą apiplėšimą. Pasitikrinkite, ar jūsų ginklai niekam nepadarys žalos, paimkite patį patikimiausią įkaitą, kad žmogaus gyvybė jokiu būdu neatsidurtų pavojuje (kitaip virš jūsų pakibs įstatymo kardas). Pareikalaukite išpirkos ir pasistenkite, kad kiltų kuo didesnis triukšmas – žodžiu, būkite kuo arčiau „tiesos", kad galėtumėte patikrinti aparato reakciją į tobulą simuliakrą. Tačiau nieko nesužinosite: išgalvotų ženklų tinklas neatskiriamai susipins su realiais elementais (policininkas, jus pamatęs, tikrai šaus; kuris nors banko klientas neteks sąmonės ir mirs nuo širdies priepuolio; jums iš tikrųjų sumokės jums nereikalingą išpirką),

žodžiu, jūs patys to nenorėdami akimirksniu atsidursite tikroviškumo sferoje, kurios viena funkcijų yra kaip tik praryti bet kokį simuliacijos bandymą, suvesti viską į tam tikrą tikroviškumą – taip veikia pati nustatytoji tvarka, dar prieš įsijungiant institucijoms ir teisingumui.

Simuliacijos proceso įžvalgos negalimybę lemia tvarka, matanti ir suvokianti vien tikroviškumą, nes niekur kitur ji negali funkcionuoti. Nusikaltimo simuliacija (nustačius tokį faktą) bus baudžiama švelniau (nes ji neturi „padarinių") arba vertinama kaip teisingumo sistemos įžeidimas (sakykime, „be reikalo" buvo sukeltos ant kojų policijos pajėgos), tačiau ji *niekada nesusilauks bausmės kaip simuliacija,* nes ši visiškai nelygiavertė tikroviškumui, taigi ir represijos prieš ją neįmanomos. Valdžia nepajėgi priimti simuliacijos iššūkio. Argi galima bausti už dorybės simuliaciją? O juk pati savaime ji yra toks pat rimtas nusižengimas kaip ir nusikaltimo simuliacija. Parodija sulygina paklusimą ir pažeidimą, o tai yra pats sunkiausias nusikaltimas, *nes taip anuliuojamas skirtumas, kuriuo grindžiamas įstatymas.* Nustatytoji tvarka nieko negali padaryti, nes įstatymas yra antrojo laipsnio simuliakras, o simuliacija – trečiojo, anapus tikro ir netikro, anapus lygiavertiškumo, anapus racionalių perskyrų, kuriomis vadovaujasi kiekviena visuomenė ir kiekviena valdžia. Būtent ten, *trūkstant tikroviškumo,* reikia įvesti tvarką.

Štai kodėl tvarka visuomet renkasi tikroviškumą. Kilus abejonėms, ji visuomet teikia pirmenybę šiai hipotezei (pavyzdžiui, kariuomenėje simuliantas mieliau laikomas tikru bepročiu). Tačiau tai vis sunkiau daryti, nes jeigu dėl mus supančios tikrovės inercijos praktiškai neįmanoma įžvelgti simuliacijos proceso, tai teisinga yra ir priešinga (tokia reversija būdinga simuliacijos mechanizmui, toks apvertimas grindžia ir valdžios bejėgiškumą): *nuo šiol neįmanoma įžvelgti tikrovės proceso,* negalima ir įrodyti, kad tikrovė egzistuoja.

Taigi nuo šiol visi ginkluoti apiplėšimai, visi lėktuvų nuvarymai tam tikra prasme yra simuliacija, nes iš anksto žinoma jų dekodavimo ir ritualinio orkestravimo žiniasklaidoje eiga, iš anksto nuspėjamas jų surežisavimas bei galimi padariniai. Nes jie funkcionuoja kaip visetas ženklų, atsidėjusių pasikartojimo ritualui ir visiškai nusigręžusių nuo savo „realaus" tikslo. Tačiau dėl to jų agresyvumas nesumažėja. Priešingai, virtę hiperrealiais įvykiais, nebeturintys nei apibrėžto turinio, nei aiškių tikslų, lūžtantys kaip spinduliai vienas kito prizmėje (kaip ir vadinamieji istoriniai įvykiai: streikai, demonstracijos, krizės ir kt.[5]), jie nebeleidžia savęs kontroliuoti tvarkai, kuriai pavaldi tik tikrovė ir racionalybė, priežastys ir tikslai, referentinei tvarkai, kuri gali primesti savo viešpatavimą tik referentiškumui, valdžiai, kuri gali viešpatauti tam tikrame apibrėžtame pasaulyje, tačiau nieko negali padaryti šiam neapibrėžtam simuliacijos atsikartojimui, šiam nesvariam ūkui, kuris nebepaklūsta realios gravitacijos dėsniui ir kuriame pati valdžia baigia subyrėti virsdama valdžios simuliacija (nebesusijusia su savo tikslais bei uždaviniais ir atsidėjusia *valdžios efektams* ir masinei simuliacijai).

Nuo tokio atsiribojimo valdžia gali gintis vieninteliu ginklu, vienintele strategija – iš naujo skiepyti visur tikroviškumą ir referentiškumą, įtikinti mus, kad sociumas yra realus, ekonomika – dalykas rimtas, o gamyba – tikslinga. Dėl to valdžia teikia pirmenybę krizės diskursui, tačiau nepamiršta – kodėl ne? – ir kalbėjimo apie geismą. Kraštutinis valdžios šūkis galėtų skambėti taip: „Jūsų geismai yra realybė!", nes

[5] Energetinė krizė, ekologinė situacija – visa, kartu paėmus, yra *katastrofų filmas*, to paties stiliaus (ir tiek pat vertas), kaip ir tie, kurie šiandien pavertė Holivudą tikra aukso kasykla. Beprasmiškas ir varginantis darbas būtų interpretuoti juos kaip „objektyvios" socialinės krizės ar net „objektyvaus" katastrofos fantazmo atspindį. Reikėtų sakyti visai priešingai: šiuolaikiniame diskurse *pats sociumas organizuojamas pagal katastrofinio filmo scenarijų*. (Plg. M. Makarius, *La stratégie de la catastrophe*, p. 115.)

nereferentiniame pasaulyje net realybės ir geismo principų painiojimas nėra toks pavojingas, kaip hiperrealybė, kuri yra užkrečiama. Reikia neprarasti principų, ir tada valdžia visuomet teisi.

O hiperrealybė ir simuliacija atgrasina nuo bet kokio principo, bet kokio tikslo ir atgręžia prieš pačią valdžią jos tiek laiko vykdytą atgrasinimo politiką. Juk galų gale būtent kapitalas pirmasis per visą savo gyvavimą mito iš bet kokio referentiškumo, bet kokios žmogiškosios siekiamybės destruktūrizavimo, būtent jis sutrupino visas idealiąsias perskyras tarp tikro ir netikro, tarp gėrio ir blogio ir jų vieton iškėlė radikalų lygiavertiškumo ir mainų įstatymą – geležinį savo galios įstatymą. Kapitalas pirmasis ėmėsi atgrasinimo, abstrahavimo, ryšių nukirtimo, teritorinių ribų ištrynimo, nuvietinimo bei pan., išpuoselėjęs realybę, realybės principą, jis buvo pirmasis, kuris juos likvidavo išnaikindamas bet kokią vartojimo vertę, bet kokį realų (gamybos ir turtų) lygiavertiškumą taip, kad mes juste juntame užstatų nerealumą ir manipuliacijos visagalybę. Na o šiandien ta pati logika dar aršiau atsigręžia *prieš* jį. Ir bandydamas įveikti šią katastrofinę spiralę paskutiniu realybės blyksniu, kuriuo pasiremia paskutinis valdžios blyksnis, jis tik gausina jos *ženklus* ir spartina simuliacijos žaismą.

Kol istorijos eigoje grėsmę kėlė tikrovė, valdžia žaidė atgrasinimą ir simuliaciją, visus prieštaravimus suskaldydama lygiaverčių ženklų gamyba. Šiandien grėsmę jai kelia simuliacija (pavojus pradingti ženklų žaismo sūkuryje), ir valdžia vaidina tikroviškumą, vaidina krizę, pergamindama išgalvotus socialinius, ekonominius, politinius uždavinius. Jai tai gyvybės ar mirties klausimas. Tačiau jau per vėlu.

Štai kodėl mūsų laikais taip isteriškai puolama produkuoti ir reprodukuoti tikrovę. Jau seniai prarado tikrąją prasmę

politinės ekonomijos *belle époque* klestėjusi verčių ir prekių gamyba. Kad ir kokią visuomenę paimtume, tebesitęsianti gamyba ir perteklinis produkavimas tereiškia, jog ji stengiasi prikelti tikrovę, slystančią jai iš rankų. *Štai kodėl šiandien hiperrealia virsta pati „materialioji" gamyba*. Ji išsaugo visus tradicinės gamybos bruožus, visus diskursus, tačiau tai tėra redukuota anos gamybos sklaida (šitaip hiperrealistai sukuria haliucinaciją, panašią į tikrovę, tik praradusią visą prasmę ir žavesį, visą reprezentavimo gylį ir energiją). Taigi simuliacijos hiperrealizmą visur perteikia haliucinuojantis tikrovės panašumas į pačią save.

Valdžia taip pat jau seniai tegamina panašumo į save ženklus. Ir kartu suklesti kitas valdžios pavidalas – kolektyvinė valdžios *ženklų* paklausa – tai šventa sąjunga, atsinaujinanti valdžios išnykimo akivaizdoje. Į ją stoja daugiau ar mažiau visi, baimindamiesi politinio žlugimo. Ir valdžios žaidimas galų gale virsta tiesiog *kritine* valdžios obsesija – įkyria jos mirties, jos išlikimo idėja išnykimo akivaizdoje. Kai ji visiškai išnyks, logiška būtų manyti, jog mus sups visuotinė valdžios haliucinacija – kur tik pažvelgsi, jau ryškėja šio vaiduoklio kontūrai, spinduliuojantys potraukį jo atsikratyti (niekas nebenori valdžios, kiekvienas stengiasi ją įpiršti kitam) ir sykiu nostalgišką baimę jį prarasti. Tokia valdžios neturinčių visuomenių melancholija jau kartą leido atsirasti fašizmui, įšvirkštusiam per didelę galingo referento dozę visuomenei, niekaip negalinčiai nusikratyti gedulo.

Silpstant politikos sferai, prezidentas vis labiau panėšėja į pirmykščių visuomenių vadovą, kuris yra *valdžios iškamša* (Clastres).

Visi paskesni prezidentai apmokėjo ir iki šiol apmoka Kenedžio nužudymą, tarsi ne kas kitas, o jie būtų jį pašalinę – nors tai gal ir neatitinka faktų, tačiau yra tiesa fantazmų

plotmėje. Reikia, kad šį praradimą, šį suokalbį jie atpirktų savo simuliuojamu nužudymu. Nes pastarasis tik toks ir tegali būti. Pasikėsinimai į prezidentus Johnsoną ir Fordą nepavyko, ir kyla mintis, jog jie gal ir nebuvo surežisuoti, tačiau bent jau susimuliuoti. Kennedžiai mirė, nes jie kai ką įkūnijo: politiką, politinę substanciją; tuo tarpu naujieji prezidentai tėra tos substancijos karikatūra ir marionetinis apvalkalas – įdomu tai, jog ir Johnsonas, ir Fordas, ir Nixonas iš fizionomijos panašūs į beždžiones, valdžios beždžiones.

Mirtis niekada nėra absoliutus kriterijus, bet šiuo atveju ji reikšminga: era tų, kurie mirė iš tikrųjų kaip tik todėl, kad juose glūdėjo mitinis matmuo, implikuojantis mirtį (ne iš romantinių paskatų, o paklūstant pamatiniam reversijos ir mainų principui) – Jameso Deano, Marilyn Monroe ir Kennedžių era jau praėjo. Dabar stojo žmogžudystės, pagrįstos simuliacija, visuotinai paplitusios simuliacijos estetikos, nužudymo-alibi era – alegoriškas mirties prisikėlimas įvyksta tik tam, kad sankcionuotų valdžios institucijas, kurios be šito nebeturėtų nei substancijos, nei autonomiškos realybės.

Surežisuoti pasikėsinimai į prezidentų gyvybę pirštu prikišamai parodo, kam Vakarams reikalinga negatyvybė: politinė opozicija, „kairieji", kritinis diskursas ir t.t. yra simuliacinis káltas, padedantis valdžiai išsiveržti iš ydingo rato, kuriame ją įkalino jos neegzistencija, jos pamatinė neatsakomybė, jos „plūduriavimas". Valdžia plūduriuoja kaip valiutos kursas, kaip kalbos okeanas, kaip teorijų fluktuacija. Tik kritika ir negatyvybė dar sekretuoja valdžios realumo fantomą. Jeigu jos dėl vienos ar kitos priežasties išseks, valdžiai nebeliks nieko kita, kaip juos dirbtinai prikelti, sužadinti jų haliucinaciją.

Štai kodėl Ispanijoje vykdomos egzekucijos tebestimuliuoja Vakarų liberaliąją demokratiją, agonijos konvulsijų tampomą

demokratinių vertybių sistemą. Šviežias kraujas – tačiau ar ilgam jo užteks? Visos valdžios nesulaikomai degraduoja, ir šį procesą spartina ne tiek „revoliucinės jėgos" (dažnai būna net priešingai), kiek pati sistema, užgriūvanti savo struktūras prievartos banga, kuri anuliuoja bet kokią substanciją ir bet kokį tikslingumą. Negalima priešintis šiam procesui, negalima stoti į kovą su sistema ir stengtis ją sunaikinti, nes šioji, kuri gaišta nustojusi savo mirties, iš mūsų tik to ir telaukia, kad mes jai grąžintume mirtį, kad mes ją prikeltume savo neigimu. Galas revoliucinėms *praxis*, galas dialektikai. Įdomu tai, jog Nixonui, kuris, regis, net nenusipelnė mirties nuo paties menkiausio, atsitiktinai pasitaikiusio nestabilios psichikos asmens rankos (o tai, kad prezidentai krinta nuo nestabilios psichikos asmenų rankos – kas turbūt yra tiesa, – nepakeičia *nieko* istorijoje: įnirtingi kairiųjų bandymai atskleisti po tuo slypintį dešiniųjų sąmokslą tuščiai drebina orą, nes visais laikais mirtį valdžiai atnešdavo ar pražūtį jai pranašaudavo, ar pan. ne kas kitas, kaip pamišėliai, bepročiai arba neurotikai, atliekantys ne mažiau fundamentalią funkciją negu prezidentai), vis dėlto buvo įvykdyta ritualinė mirties bausmė pasitelkus Watergate'o bylą. Watergate'as – tai dar vienas valdžios ritualinio nužudymo mechanizmas (šiuo atžvilgiu Amerikos prezidento institucija labiau už europietiškąją dirgina nervus: ją lydinti prievarta ir likimo vingiai būdingi pirmykščių bendruomenių valdžiai, laukinių ritualams). Tačiau apkalta – tai ne žmogžudystė: ji vykdoma konstituciniu keliu. Nepaisant to, Nixonui pavyko pasiekti tikslą, apie kurį svajoja kiekviena valdžia: būti traktuojamam gana rimtai, kelti vienai ar kitai grupei grėsmę, gana mirtiną, kad vieną dieną būtų nušalintas, apkaltintas ir likviduotas. Fordas nebeturi netgi tos galimybės: jam, jau mirusios valdžios simuliakrui, telieka apsistatyti ženklais, signalizuojančiais smurtinę mirtį ir reversiją – tiesą sakant, jo bejėgiškumas suteikia jam imunitetą, ir tai jį siutina.

Priešingai negu pirmykštės apeigos, kuriose numatyta oficiali ir pasiaukojanti karaliaus mirtis (karalius ar genties vadas yra niekas, jei nėra pasiaukojimo pažado), modernioji politinė vaizduotė vis labiau linksta kuo ilgiau atidėlioti, nuslėpti galimą valstybės galvos mirtį. Nuo revoliucijų ir charizmatinių lyderių laikų ši obsesija ypač sustiprėjo: ir Hitleris, ir Franco, ir Mao, neturėdami „teisėtų" įpėdinių, tiesioginių valdžios perėmėjų, buvo priversti pergyventi save pačius – liaudies mitas niekaip nenori patikėti, kad jie mirė. Taip jau darė faraonai: vienas kitą keičiantys faraonai įkūnydavo tą patį asmenį.

Viskas vyksta taip, tarytum Mao ar Franco būtų mirę jau po keletą kartų, ir juos būtų pakeitę jų dubleriai. Politine prasme ne taip jau svarbu, ar šalies galva tas pats, ar kitas asmuo – nuo to niekas per daug nesikeičia, jei tik jie panašūs. Šiaip ar taip, jau seniai kiekvienas – *nesvarbu, koks* – valstybės vadovas tėra savęs paties simuliakras ir *tik todėl jis gali ir įstengia valdyti*. Niekam neateitų į galvą leistis valdomam *realaus* asmens, niekam nekiltų mintis jam save pašvęsti. Ištikimybė visuomet prisiekiama jo antrininkui, jam pačiam jau *mirus*. Šiuo mitu tiesiog perteikiamas primygtinis ir sykiu apgaulę slepiantis reikalavimas pasiaukojančio karaliaus mirties.

Taigi mes vėl atsiduriame ten, kur pradėjome: nė viena iš mūsų visuomenių nemoka gedėti tikrovės, valdžios, *paties socialumo*, kuris irgi prarandamas. To vengdami, bandome dirbtinai vėl įpūsti visam tam gyvybę. *Ir, be abejo, šitaip mes galų gale atversim kelią socializmui*. Nenumatytai pakrypus reikalams ir įsipynus (nebe istorijos) ironijai, jį pagimdys socialumo mirtis, kaip kad Dievo mirtis gimdo religijas. Tai klastingas atėjimas, perversiškas įvykis, loginiam mąstymui nesuvokiama reversija. Kaip ir tas faktas, jog valdžia iš esmės yra tam, kad nuslėptų, jog jos nebėra. Simuliacija gali trukti

neapibrėžtą laiką, nes ši valdžia, priešingai negu „tikroji", kuri yra arba buvo tam tikra struktūra, strategija, jėgos santykis, užstatas, – ši valdžia, tapusi socialinės *paklausos*, taigi ir pasiūlos bei paklausos dėsnio objektu, nebėra prievartos ir mirties subjektas. Ji apvalyta nuo *politinio* matmens ir, kaip bet kuri kita prekė, yra priklausoma nuo masinės gamybos bei vartojimo. Jos kibirkštis užgeso, liko tik politinio universumo fikcija.

Tą patį galima pasakyti ir apie darbą. Išblėso gamybos kibirkštis, jos užstatai neteko gaivališkumo. Visas pasaulis tebegamina, ir vis daugiau ir daugiau, tačiau darbas nepastebimai virto kažkuo kitu: poreikiu (kaip idealistiškai, bet visai ne ta prasme numatė Marxas), socialinės „paklausos" objektu, kaip ir laisvalaikis, kuriam jis prilyginamas kasdienybės tėkmėje. Ta paklausa tiesiogiai proporcinga užstatų praradimui darbo procese.[6] Ta pati peripetija, kaip ir valdžios atveju: pasitelkus darbo *scenarijų* nuslepiama, kad darbo, gamybos tikrovė išnyko. Taip pat ir streiko tikrovė, nes streikas dabar – tai ne darbo nutraukimas, o jo alternatyvus polius ritualiniame socialinių metų kalendoriuje. Viskas klostosi taip, tarsi kiekvienas, paskelbus streiką, užėmė savo darbo vietą arba postą ir atnaujino, kaip yra priimta „savarankiškose" profesijose, gamybą tokiu pačiu ritmu kaip anksčiau, ir toliau deklaruodami tęsią (o virtualiai ir tęsia) streiką.

Tai nėra mokslinė fantastika: kiekviename žingsnyje dubliuojamas darbo procesas. Dubliuojamas ir streiko procesas:

[6] Šitaip nuvertėjant darbo turiniui praranda savo turinį ir vartojimas. Sudie vartojimo vertei ar automobilio prestižui, sudie įsimylėjusiųjų diskursui, aiškiai skyrusiam mėgavimosi objektą nuo darbo objekto. Jo vietą užima kitas diskursas, – *darbinis diskursas apie vartojimo objektą*, suteikiantis šiam aktyvų, įsakmų, puritonišką turinį (vartokite mažiau benzino, laikykitės saugaus atstumo, neviršykite greičio ir t.t.), prie kurio tarsi prisiderina automobilio charakteristikos. Užstatas vėl atrandamas sukeitus polius vietomis. Darbas tampa poreikio, mašina – darbo objektu. Ir tai geriausias įrodymas, jog tarp užstatų nebelieka skirtumų. Lygiai taip pat balsavimo „teisei" virstant rinkėjų „pareiga" politinė sfera signalizuoja irgi netenkanti turinio.

streikas – neatskiriama darbo dalis, kaip nuo objektų neatskiriamas jų nuvertėjimas, nuo gamybos – krizė. Taigi nebėra nei streiko, nei darbo, o yra ir viena, ir kita, antraip tariant, yra visai kas kita – tam tikra *darbo magija*, akių dūmimas, gamybos scenodrama (jei ne melodrama), kolektyvinė dramaturgija tuščioje socialumo scenoje.

Darbo *ideologija* – tradicinė etika, užmaskuojanti „realų" darbo procesą ir „objektyvią" eksploataciją – užleidžia vietą darbo scenarijui. Tuo pačiu valdžios ideologiją išstumia valdžios *scenarijus*. Ideologija tiesiog eikvoja realybę švaistydamasi ženklais, o simuliacija ją apeina ir ženklais sukuria jos antrininką. Ideologinės analizės tikslas visuomet yra atkurti objektyvų procesą, visuomet klaidinga problema yra noras atkurti simuliakro dengiamą tiesą.

Štai kodėl valdžia taip nuoširdžiai pritaria ideologiniams diskursams ir diskursams apie ideologiją – mat tai yra *tiesos* diskursai, jie visuomet geri, net ir ypač jei reiškiamos revoliucingos idėjos, priešingai negu mirtini simuliacijos smūgiai.

Panoptiškumo pabaiga

Ir būtent šia gyvosios patirties, ekshumacijos, pačios banaliausios, radikaliai autentiškos tikrovės ideologija remiasi amerikiečių bandymas 1971 metais per televiziją transliuoti Loud'ų šeimos gyvenimą: septyni mėnesiai nenutrūkstamo filmavimo, trys šimtai valandų tiesioginės transliacijos, jokio scenarijaus, jokio siužeto, vienos šeimos odisėja, jos dramos, džiaugsmai, peripetijos *non stop* – žodžiu, „žalias" istorinis dokumentas „maksimaliai išnaudojantis televizijos galimybes ir prilygstantis, mūsų dienų mastais kalbant, išsilaipinimo mėnulyje kadrams". Viską komplikuoja faktas, kad šeima filmavimo metu išyra: užgriūva krizė, Loud'ai išsiskiria ir t.t.

Ir atsiranda neišsprendžiama kontroversija: ar televizija atsakinga už tai? Kas būtų atsitikę, *jei televizijos nebūtų buvę*?

Daug įdomesnis fantazmas būtų nufilmuoti Loud'us taip, *tarsi televizijos ten nebūtų*. Režisierius triumfuodamas galėtų pasakyti: „Jie gyveno taip, tarsi mūsų ten nebūtų." Absurdiškas, paradoksalus formulavimas – jis nei teisingas, nei klaidingas, o utopiškas. Pasakymas „tarsi *mūsų* ten nebūtų" prilygtų pasakymui „tarsi *jūs* ten būtumėt buvę". Kaip tik ši utopija, šis paradoksas, labiau negu „perversiškas" malonumas įkišti nosį į svetimą privatų gyvenimą, sužavėjo dvidešimt milijonų televizijos žiūrovų. „Tiesos" eksperimente traukia ne paslaptis ar perversija, o tam tikras malonus šiurpulys, kurį sukelia tikrovė, arba savotiška hipertikrovės estetika, šiurpas dėl svaiginančio, apgaulingo atitikimo, žadą gniaužiantis atsitolinimas ir sykiu padidinimas, mastelio iškreipimas, perdėtas skaidrumas. Mėgavimasis prasmės pertekliumi, kai ženklo brūkšnys brėžiamas žemiau įprastos prasmės vaterlinijos: tai, kas nereikšminga, išaukština kameros akis. Matome tikrovę tokią, kokia ji niekuomet nebuvo (tačiau „tarsi jūs ten būtumėt buvę"), čia nėra vietos erdvės perspektyvai ir žvilgsniui į gilumą (tačiau čia viskas „tikriau negu iš tiesų"). Mėgavimasis mikroskopine simuliacija, transformuojančia tikrovę į hipertikrovę. (Panašiai yra ir pornofilmuose, kur žavėjimas yra labiau metafizinis negu seksualinis.)

Be kita ko, ta šeima buvo hiperreali jau dėl paties pasirinkimo: tipinė ideali amerikiečių šeima, namas Kalifornijoje, trys garažai, penki vaikai, garantuotas socialinis bei profesinis statusas, pavyzdinė namų šeimininkė, žodžiu, pasiturintys viduriniosios klasės atstovai. Tam tikra prasme šis statistinis tobulumas ir pasmerkia ją mirčiai. Ideali amerikietiško *way of life* herojė pasirenkama, kaip antikos aukojimo apeigose, kad būtų išaukštinta, o paskui žūtų mediumo, šių laikų *fatumo*, ugnyje. Kadangi dangus nebebaudžia ugnimi ištvirkusių

miestų, kameros objektyvas kaip lazeris skrodžia gyvą realybę ir pasmerkia ją myriop. „Loud'ai tėra šeima, kuri sutiko atsiduoti televizijai ir nuo jos numirti", – pasakytų režisierius. Taigi susiduriame su aukojimo procesu, su atnašavimo reginiu, kurį išvydo dvidešimt milijonų amerikiečių. Liturginė masinės visuomenės drama.

Televizijos tiesa. Nuostabą keliantis savo dviprasmiškumu terminas. Kas turima omeny – filmuojamos šeimos ar pačios TV tiesa? Faktiškai Loud'ų tiesa yra televizija, būtent ji yra tikra, būtent joje pateikiama tai, kas tikra. Tai nebe atspindžio, veidrodžio tiesa ir ne perspektyvos, panoptinės sistemos ir žvilgsnio tiesa, – tai manipuliacinė, tyrimų ir klausimų testo, zonduojančio, pjaustančio lazerio, perforuotas jūsų gyvenimo atkarpas saugančių matricų, jūsų galimas kombinacijas lemiančio genetinio kodo, jūsų jutiminę visatą informuojančių ląstelių tiesa. Kaip tik pastarajai tiesai ir verčia paklusti Loud'ų šeimą TV mediumas, ir šia prasme jie pasmerkiami myriop (tačiau ar dar galime kalbėti apie tiesą?).

Panoptinės sistemos pabaiga. TV akis nebėra absoliutaus žvilgsnio šaltinis, o kontrolės idealas nebėra skaidrumas. Pastarasis vis dar suponuoja tam tikrą objektyvią (renesansišką) erdvę ir despotiško žvilgsnio visagalybę. Čia mes vis dar susiduriame jeigu ne su įkalinimo, tai bent su atribojimo sistema. Kiek subtilesne, tačiau vis vien išoriška, žaidžiančia opozicija tarp to, kas mato, ir to, kas yra matomas, net jeigu iš fokusavimo taško panoptikume nieko nesimato.

Loud'ai – visai kas kita. „Jūs nebežiūrite TV, tai TV žiūri į jus (gyvenančius)" arba „Jūs nebeklausote *Pas de Panique*, tai *Pas de Panique* jūsų klausosi" – štai taip panoptinis priežiūros mechanizmas (*Disciplinuoti ir bausti*) virsta atgrasinimo sistema, kurioje panaikinta pasyvumo ir aktyvumo skirtis. Niekas nebeliepia paklusti modeliui ar žvilgsniui. „JŪS esate modelis!", „Tai JŪS esate dauguma!" Štai koks tas hiperrealistinis socialumas, tikrovę suplakantis su modeliu – kaip būdinga

statistikai – arba su mediumu – kaip atsitiko Loud'ams. Štai kokioje stadijoje dabar yra socialinis saitas, esame mes, čia nebeįtikinėjama (klasikinė propagandos, ideologijos, reklamos ir pan. era), čia atkalbinėjama: „JŪS esate informacija, jūs esate sociumas, tai jūs esate įvykis, jus tai liečia, jums suteikiamas žodis ir t.t." Viskas apverčiama taip, kad nebeįmanoma nustatyti, kur randasi modelio, valdžios, žvilgsnio, paties mediumo instancija, nes *jūs* visuomet jau esate kitoje pusėje. Nebėra subjekto, fokusavimo taško, nebėra nei centro, nei periferijos: liko tik lankstas, arba ratu judantis linksėjimas. Nebėra nei prievartos, nei priežiūros: tik „informacija", slaptas ūmumas, grandininė reakcija, lėta implozija ir simuliakrai tų erdvių, kur vėl sušmėžuoja tikrovės atšvaitai.

Mūsų akyse baigiasi perspektyvinė ir panoptinė erdvė (tai vis dar moralinė hipotezė, žengianti koja kojon su visais tais klasikiniais „objektyvios" valdžios esmės tyrinėjimais), taigi *panaikinamas pats reginiškumas*. Televizija, pavyzdžiui, Loud'ų šeimos atveju, nebėra reginį teikiantis mediumas. Mes nebepriklausome reginio visuomenei, apie kurią kalbėjo situacionistai, mes nebesusiduriame su jos sukeltais specifiniais susvetimėjimo ir represijos procesais. Mediumo identifikuoti nebeįmanoma, o mediumo ir pranešimo (MacLuhan)[7] painiojimas – tai pirmoji didžioji šios naujos eros formulė. Nebėra

[7] Mediumo ir pranešimo painiojimas, be jokios abejonės, siejasi su adresanto ir adresato painiojimu, šitaip užbaigdamas visų dualinių, poliarinių struktūrų, kuriomis rėmėsi diskursyvinė kalbos sandara, bet kokios tikslingos prasmės artikuliacijos panaudojant, garsųjį Jacobsono funkcijų tinklą, išnykimo procesą. Diskurso „cirkuliavimą" reikia suprasti tiesiogiai: tai reiškia, jog jis juda nebe nuo vieno taško prie kito, o cikliškai, *nedarydamas skirtumo* tarp siuntėjo ir gavėjo pozicijų, kurių nuo šiol aptikti nebeįmanoma. Taigi nebėra valdžios, pranešimo siuntėjo instancijos – valdžia yra kažkas, kas juda cikliškai, kieno šaltinis nebeaptinkamas, kurio cikle vyksta valdančiojo ir valdomojo pozicijų reversija be pabaigos, o tai kartu reiškia valdžios klasikine prasme pabaigą. Valdžios, žinojimo, diskurso cirkuliavimas užkerta kelią bet kokiai instancijų ar polių lokalizacijai. Štai pagal psichoanalitinę interpretaciją „valdžią" interpretuotojui suteikia ne kokia nors išorinė

mediumo tiesiogine prasme: nuo šiol jis yra neapčiuopiamas, pasklidęs tikrovėje, ir net nebegalima sakyti, kad pastaroji jį paveikė ir pakeitė.

---

instancija, o pats interpretuojamasis. Tai viską keičia, nes tradicinių valdžios turėtojų visuomet galima paklausti, iš kur jie ją gavo. Kas tave padarė kunigaikščiu? Karalius. Kas tave padarė karaliumi? Dievas. Tik Dievas dabar nebeatsiliepia. Tačiau į klausimą: „Kas tave padarė psichoanalitiku?" – psichoanalitikas gali atsakyti „Tu". Taip atvirkštinės simuliacijos keliu išreiškiamas perėjimas nuo „analizuojamojo" prie „analizuotojo", nuo pasyvaus prie aktyvaus, ir šis perėjimas atspindi polių kaitos spirališkumą, cirkuliarumą, kuriame valdžia pasimeta, ištirpsta, išsiskaido veikiama tobulos manipuliacijos (tai nebe direktyvų ir žvilgsnio, o taktiliškumo ir komutacijos instancija). Paminėtinas ir valstybės/šeimos cirkuliarumas, kurį diegia plūduriuojantys, metastaziniai socialumo ir privatumo įvaizdžiai (J. Donzelot, *La Police des Familles*).

Nuo šiol nebeįmanoma užduoti garsaus klausimo: „Iš kokios pozicijos jūs kalbate?", t.y. „Iš kur jūs žinote", „Kas suteikia jums galią?", nesusilaukiant žaibiško atsakymo: „Betgi aš kalbu iš jūsų pozicijos", kuris reiškia – tai jūs kalbate, jūs žinote, jūs esate galia. Tai gigantiškas sukimasis ratu, kalbėjimas užuolankomis, prilygstantis nerezultatyviam subjekto šantažui ir neatšaukiamam atkalbinėjimui, kai jam suteikiamas žodis, tačiau nesiteikiama atsakyti, nes į jo užduodamus klausimus neišvengiamai atsiliepiama: „Betgi *jūs esate* atsakymas" arba: „Jūsų klausimas jau yra atsakymas" ir pan., – tai ištisas sofistikuoto užsmaugimo tinklas, kuriuo atimamas žodis, prisidengiant žodžio laisve išplėšiamas prisipažinimas, subjektas užsklendžiamas savo paties klausinėjime, o atsakymas yra ankstesnis už klausimą (štai kokia prievarta dabar slypi interpretavime ir sąmoningoje arba nesąmoningoje „kalbėjimo" savivaldoje).

Šis polių apvertimo, inversijos ar redukavimo, involiucijos simuliakras, ši genialī apgaulė, kurios slapta griebiasi visi manipuliacijos diskursai, o kita vertus, šiandien, visose srityse – ir kiekviena nauja galia, nušluojanti galios sceną, prisiimanti sau visus žodžius ir gimdanti tą fantastinę nebylią daugumą, kuri būdinga mūsų laikui – visa tai, be abejo, prasidėjo į politikos sferą įžengus demokratijos simuliakrui, kitaip tariant, Dievo instanciją pakeitus liaudies, kaip valdžios šaltinio, instancija, o *emanuojančią* valdžią – *reprezentuojančia* valdžia. Antikopernikiška revoliucija: nebėra transcenduojančios instancijos – nei saulės, nei spindulingojo galios ir žinojimo šaltinio – viskas ateina iš liaudies ir į ją sugrįžta. Būtent šis didingas *perėjimo į naują ciklą* procesas – pradedant masinio balsavimo scenarijumi, baigiant šių dienų iliuzoriškomis viešosios nuomonės apklausomis – įgyvendina universalų manipuliacijos simuliakrą.

Jis įsigėrė į tikrovę, jis slypi tarsi virusas ar endemija, chroniškas, bauginantis, ir neįmanoma atsiriboti nuo jo poveikio – pamėkliškas kaip tos reklaminės skulptūros, išpieštos lazeriu tuščioje erdvėje ir perfiltruotos per mediumą iš įvykio vietos – TV ištirpo gyvenime, gyvenimas ištirpo TV, tai neatskiedžiamas cheminis tirpalas: mes visi esame Loud'ai, kuriems gresia ne žiniasklaidos ir modelių lavina, spaudimas, smurtas bei šantažas, o jų indukcija, infiltracija, nematoma prievarta.

Tačiau negalima pasiduoti negatyvumui, kurį bruka diskursas: mes susiduriame ne su liga ir ne su virusiniu susirgimu. Į žiniasklaidą vertėtų žiūrėti kaip į išorine orbita besisukantį savotišką genetinį kodą, valdantį tikrovės virtimą hipertikrove, lygiai kaip kitas, mikromolekulinis kodas valdo perėjimą iš vienos, reprezentacinės, prasmės sferos į kitą, genetinę, programuoto signalo sferą.

Šiandien abejojama visu tradiciniu priežastingumu: perspektyviniu, deterministiniu, „aktyviu", kritiniu, analitiniu požiūriu, skiriančiu priežastis ir padarinius, aktyvumą ir pasyvumą, subjektą ir objektą, tikslą ir priemones. Šiuo požiūriu galima pasakyti: TV žiūri į mus, TV skleidžia susvetimėjimą, TV mumis manipuliuoja, TV mus informuoja... Šitaip atiduodama duoklė analitinei koncepcijai, žiniasklaidą laikančiai išoriniu, aktyviu ir efektyviu veiksniu, informaciją – turinčia „perspektyvą", kurios tolumoje brėžiasi tikrovės ir prasmės horizonto linija.

Dabar TV reikia suvokti DNR ląstelių požiūriu – kaip priešingų polių išnykimo efektą įvykus kontrakcijai, kaip atomo lygmeny įvykusią retrakciją, kuri sugriovė senąją poliarinę schemą, visuomet sugebėdavusią išlaikyti minimalų atstumą tarp priežasties ir padarinio, tarp subjekto ir objekto, tikriau, prasmės nuotolį, atitolimą, skirtumą, patį mažiausią atotrūkį (PMA), kurio redukcija kelia pavojų įsiurbti į rizikingą ir neapibrėžtą procesą, apie kurį diskursas nebegali nieko pasakyti, nes pats yra determinuota sfera.

Būtent šis atitolimas išnyksta genetinio kodavimo procese, kurio neapibrėžtumą lemia ne tiek molekulinių junginių atsitiktinumas, kiek paprasčiausias *santykio* panaikinimas. Molekulinio valdymo procese, vykstančiame tarp DNR branduolio ir „substancijos", kurią jis „informuoja"*, nebeaptinkama jokių padarinių, jokios energijos, jokios paskirties ar pranešimo. „Įsakymas, signalas, impulsas, pranešimas" – visais šiais žodžiais bandoma dalyką padaryti suvokiamą protu, tačiau žvelgiant analogiškai, nusakant inskripcijos, vektoriaus, dekodavimo terminais, tai dimensija, apie kurią mes nežinome nieko – tai net nebėra „dimensija" , o gal – ketvirtasis matavimas (kurį pagal Einsteino reliatyvumo teoriją apibrėžia skirtingų erdvės ir laiko polių absorbavimas). Tiesą sakant, visą šį procesą galime suvokti tik negatyviu pavidalu: daugiau niekas nebeskiria vieno ir kito poliaus, pradinio ir galutinio taško, čia tarsi užmaunami vienas ant kito, kaip kokiame fantastiškame teleskope įsmunka vienas į kitą du tradiciniai poliai: įvyksta *implozija*, absorbuojanti spindulius skleidžiantį priežastingumą, skirtumus steigiantį apibrėžtumą su jo pozityvia ir negatyvia elektros energija, žodžiu, įvyksta prasmės implozija. *Štai tada ir prasideda simuliacija.*

Visur, nesvarbu, kokioje srityje, – politikoje, biologijoje, psichologijoje, žiniasklaidoje, – ten, kur tarp polių perskyra nebegalima, mes susiduriame su simuliacija, kitaip tariant, su absoliučia manipuliacija – ne su kažkuo pasyviu, o su *aktyvumo ir pasyvumo neskyrimu*. DNR šią rizikingą redukciją atlieka gyvo organizmo lygmenyje. Televizija Loud'ų atveju irgi pasiekia šią *nenubrėžiamą* ribą, ties kuria pastarieji TV akivaizdoje nėra nei labiau, nei mažiau aktyvūs ar pasyvūs, negu koks gyvas organizmas savo molekulinio kodo akivaizdoje. Ir ten, ir čia tvyro ūkas, kurio sudėtinių elementų, kurio tiesos neįmanoma iššifruoti.

* Pranc. *informer* – čia žaidžiama dviejomis šio žodžio prasmėmis: „informuoti" ir „įforminti, suteikti formą".

Orbitinė ir branduolinė sistema

Simuliacijos apoteozė – branduolinė sistema. Tačiau baimės pusiausvyra visuomet tebuvo labiausiai į akis krintantis atgrasinimo sistemos, įsiskverbusios iš *vidaus* į visus gyvenimo plyšelius, aspektas. Branduolinio konflikto laukimas tiesiog vainikuoja žiniasklaidos *nuvalkiotą* atgrasinimo, visame pasaulyje viešpataujančios prievartos be pasekmių, mums siūlomų pasirinkimų atsitiktinumo sistemą. Menkiausius mūsų poelgius reguliuoja neutralizuoti, indiferentiški, ekvivalentiški ženklai, jų suma lygi nuliui, panašiai kaip tų, kurie reglamentuoja „žaidimų strategiją" (tačiau tikra lygybės lygtis yra kitur, ir mums nežinomas kaip tik kintamasis, patį atominį arsenalą paverčiantis hiperrealia forma, simuliakru, kuris viešpatauja mums ir visus „žemės" lygmens įvykius paverčia tiesiog efemeriškais scenarijais, mums likusį gyvenimą paversdamas išlikimo išbandymu, užstatu be užstato – ir sutartimi, kuri neįsigalios net po mirties, sutartimi, kuri *a priori* neturi galios).

Mūsų gyvenimus paralyžiuoja ne tiesioginė atominio susinaikinimo baimė, jiems gadina kraują atgrasinimas. Jį skatina tai, kad *net realus atominis konfliktas yra neįmanomas* – neįmanomas iš anksto, kaip tikroviškumo galimybė ženklų sistemoje. Visi apsimeta tikį šio pavojaus realumu (bent jau kariškius galima suprasti – ant kortos pastatytas jų veiklos prasmingumas ir diskursas apie „strategiją"), tačiau būtent šiame lygmenyje nėra jokių strateginių užstatų, ir situacija originali tuo, kad susinaikinimas yra neįmanomas.

Atgrasinimas daro neįmanomą karą, tą archajišką prievartos priemonę, kuria naudojosi ekspansyvios sistemos. Atgrasinimas yra kitoks, neutralus, implozinis smurtas, kurį vykdo metastabilios arba involiucinės sistemos. Nebėra nei to, kas atgrasina, nei priešininko, nei strategijos – yra tik planetinė struktūra, naikinanti užstatus. Branduolinis karas – tai

ne Trojos karas. Jis neįvyks. Pavojus subyrėti į atomus tėra pretekstas kurti vis sudėtingesnius ginklus (nors tas sudėtingumas taip toli peržengia reikalingumo ribas, kad pats savaime signalizuoja apie [pavojaus] nebuvimą), įdiegti universalią saugumo, blokavimo ir kontrolės sistemą, kurios skleidžiamu atgrasinimo efektu siekiama išvengti visai ne atominės katastrofos (pastarosios galimybė niekados nebuvo reali, išskyrus, žinoma, pačią šaltojo karo pradžią, kai branduolinis arsenalas dar buvo siejamas su tradiciniu karu), o daug platesnės – bet kokio realaus įvykio galimybės, visko, kas sukeltų įvykį visuotinėje sistemoje ir pažeistų jos pusiausvyrą. Grėsmės pusiausvyra – tai pusiausvyros grėsmė.

Atgrasinimas nėra strategija, jis cirkuliuoja tarp branduolinės eros protagonistų taip pat, kaip tarptautinis kapitalas piniginės spekuliacijos orbitoje, kurios srauto pakanka kontroliuoti viso pasaulio mainams. Tad *susinaikinimo valiutos* (turinčios ryšio su *realiu* susinaikinimu ne daugiau, negu kapitalo srautai – su realia produkcija), cirkuliuojančios branduoline orbita, pakanka kontroliuoti bet kokiai potencialiai prievartai ir konfliktams Žemės rutulyje.

Šio būvio šešėlyje, maksimaliai „objektyvios" grėsmės pretekstu ir šio branduolinio Damoklo kardo dėka rezgasi pati tobuliausia iš kada nors egzistavusių kontrolės sistemų. O šis saugumo hipermodelis pamažu visą planetą paverčia dirbtiniu palydovu.

Tas pats pasakytina ir apie *taikias* atomines elektrines. Taikingumas neatskiria civilinių objektų nuo karinių: kur tik įsitvirtina nebeatšaukiami kontrolės mechanizmai, kur tik saugumo sąvoka tampa visagalė, kur tik senasis įstatymo ir prievartos (taip pat ir karo) arsenalas pakeičiamas saugumo *norma*, ten auga atgrasinimo sistema ir aplink ją plečiasi istorinė, socialinė ir politinė dykuma. Gigantiškai involiucijai veikiant silpsta visi konfliktai, opozicijos, susirėmimai, paklusdami šiam šantažui, kuris viską nutraukia, neutralizuoja,

sustingdo. Joks maištas, jokia istorija nebegali skleistis vadovaudamiesi savita logika, nes jiems gresia anihiliacija. Nebeįmanoma jokia strategija, o veiksmų eskalavimas virsta tiesiog vaikiška pramoga, kuria leidžiama mėgautis kariškiams. Politinis užstatas mirė, liko tik kruopščiai atribotų konfliktų ir užstatų simuliakrai.

„Lenktynės kosmose" suvaidino lygiai tokį pat vaidmenį, kaip ir branduolinio ginklavimosi varžybos. Štai kodėl kosminė programa taip lengvai septintajame dešimtmetyje (Kenedžio/Chruščiovo era) perėmė estafetę, arba plėtojosi lygiagrečiai, remdamasi „taikaus sambūvio" principu. Kokią gi galutinę funkciją atlieka lenktynės kosmose, mėnulio užkariavimas, palydovų paleidimas? Ar tai nėra visuotinės gravitacijos modelio įgyvendinimas, dirbtinių palydovų kūrimas, mėnulio matmenis laikant tobulu embrionu, kitaip sakant, užprogramuotas mikrokosmosas, kur *nėra vietos atsitiktinumui*. Trajektorija, energija, kalkuliacija, fiziologija, psichologija, aplinkosauga – niekur nėra vietos nenumatytiems atvejams, tai totali normos visata, joje nebeegzistuoja Dėsnis, dėsniu tampa operacionali visų detalių imanencija. Visata sterilumo ir nesvarumo būklėje, kur juslėms niekas nebegresia, – būtent šis tobulumas sužavi. Juk minių egzaltaciją kėlė ne išsilaipinimas mėnulyje ar žmogaus pasivaikščiojimas beorėje erdvėje (labiau galėtume sakyti, jog tai yra ankstesnės svajonės įgyvendinimas), ne, mus pritrenkia tobulas programavimas ir manipuliavimas technika. Stebuklui prilygstanti užprogramuota įvykių seka. Mes žavimės normų maksimalizavimu ir galimybių įvaldymu. Mus svaigina modelis – taip pat kaip mirtis, tik be siaubo ar potraukio. Įstatymą gaubia pažeidimo, tvarką – prievartos aura, audrinanti perversišką vaizduotę, kas kita yra norma – ji stabdo, žavi, pritrenkia ir priverčia gūžtis bet kokią vaizduotę. Niekas nebekuria fantazmų apie viską numatančią programą. Vien stebint jos veikimą sukasi galva. Svaigina pasaulis be trūkumų.

Šiandien toks neklystančios programos, maksimalaus saugumo ir atgrasinimo modelis valdo socialumo sklaidą. Štai kur tikrai radioaktyvios nuosėdos: tiksli kaip laikrodis technika tampa modeliu tiksliam kaip laikrodis sociumui. Nuo šiol ir čia *nebebus vietos atsitiktinumui*, maža to, kaip tik tai yra esmiška socializacijai, vykstančiai jau keletą šimtmečių, bet dabar įžengusiai į akceleracijos fazę ir artėjančiai prie ribos, kurią, manyta, žymės tam tikra eksplozija (revoliucija), tačiau kuriai šiuo momentu būdingas priešingas, *implozinis*, neatšaukiamas visuotinis procesas, atgrasinantis bet kokį atsitiktinumą, bet kokį atsitikimą, bet kokią transversiją, tikslingumą, prieštaravimą, bet kokį pertrūkį ar kompleksiškumą, ardančius socialumą, nušviestą normos, pasmerktą ženkliniam informacijos mechanizmų skaidrumui. Tiesą sakant, lenktynių kosmose ir atominio ginklavimosi varžybų modeliai neturi savo, tik jiems būdingų tikslų: tai nėra nei mėnulio tyrinėjimai, nei karinis ar strateginis pranašumas. Jų tiesa yra tokia: tai simuliacijos modeliai, pateikiantys planetinės kontrolės modelį (kur nėra laisvos netgi šiame scenarijuje dalyvaujančios supergalybės – visas pasaulis yra tapęs vienu dirbtiniu palydovu).[8]

Netikėkime tuo, kas, atrodytų, yra akivaizdu: dirbtiniu palydovu tampa ne tai, apie ką buvo galvota. Išvedus į orbitą vieną ar kitą kosminį objektą, satelitu tampa Žemės planeta, o žemiškasis realybės principas virsta išcentriniu, hiperrealiu ir nereikšminiu. Išvedus į orbitą tokią kontrolės sistemą kaip taikus sambūvis, dirbtiniais palydovais tampa ir autonomiją praranda visos žemiškosios mikrosistemos. Ši išcentrinė gravitacija absorbuoja visą energiją, visus įvykius, viskas kondensuojasi ir imploziškai susitraukia į vieną vienintelį kontrolės mikromodelį (į orbita skriejantį dirbtinį palydovą), visiškai

[8] Paradoksas: visos bombos yra švarios – jos teršia tik tiek, kiek *nesprogdamos* spinduliuoja saugumo ir kontrolės sistemą.

taip pat, kaip kitoje, biologinėje plotmėje viskas susilieja ir impoziškai susitraukia į molekulinį genetinio kodo mikromodelį. Tarp jų dviejų, po šiuo dvigubu branduolinės sistemos ir genetikos svertu, įsivyravus lygia greta dviem pamatiniams atgrasinimo kodams, absorbuojamas bet koks prasmės principas, tampa neįmanoma bet kokia tikroviškumo sklaida.

Stulbinantis pavyzdys yra du vienlaikiai 1975 metų liepos mėnesio įvykiai: dviejų, amerikiečių ir sovietų, superpalydovų susijungimas erdvėje – taikaus sambūvio apoteozė – ir ideografinės kinų rašybos panaikinimas bei jos pakeitimas romėniškąja abėcėle. Pastarasis faktas reiškia, jog „į orbitą" išvedama abstrakti ir modeliu paversta ženklų sistema, į kurią susigers visos kadaise savarankiškos stiliaus ir rašybos formos. Paversdami kalbą dirbtiniu palydovu, kinai įžengia į taikaus sambūvio sistemą, kuri tiksliai tuo pačiu momentu įsirašo danguje virš jų galvų susijungus dviem palydovams. Dvi Didžiosios [valstybės] skrieja orbita, visi likę žemėje neutralizuojami ir homogenizuojami.

Vis dėlto, nepaisant orbitinės instancijos – branduolinio arba molekulinio kodo – įtvirtinamo atgrasinimo, žemėje įvykiai neišsenka, peripetijų net gausėja, turint omeny pasaulinį informacijos kontingentiškumo ir vienalaikiškumo procesą. Tačiau jeigu žvelgsime subtiliau, jie nebeturi prasmės, jie tėra savo apogėjų pasiekusios simuliacijos dupleksas. Geresnio pavyzdžio negu Vietnamas negali būti, nes būtent šiame kare maksimalus istorinis bei „revoliucinis" užstatas susikryžiavo su diegiama atgrasinimo instancija. Šis istorinis, kulminacinis ir lemtingas mūsų epochos įvykis tarsi užantspaudavo istorijos pabaigą. Ar gali būti kitokia jo prasmė?

Kodėl šis sunkus, ilgas ir žiaurus karas vieną dieną užgeso tarsi mostelėjus burtininko lazdele?

Kodėl šis amerikiečių pralaimėjimas (visiška priešingybė visai JAV istorijai) nesukėlė jokio atgarsio pačioje Amerikoje? Jeigu jis būtų iš tikrųjų ženklinęs pasaulinės Jungtinių Valstijų

strategijos nesėkmę, tai, be jokios abejonės, būtų išvedęs iš pusiausvyros vidinę amerikiečių politinę sistemą. Tačiau nieko panašaus neįvyko.

Atsitiko kitkas. Iš esmės šis karas tebuvo svarbiausias taikaus sambūvio epizodas. Tuo metu Kinija taip pat įsiliejo į taikų sambūvį. Ilgai siektas ir konkretus Kinijos pažadas nesikišti, Kinijos prisitaikymas prie pasaulinio *modus vivendi*, perėjimas nuo pasaulinės revoliucijos prie įtakos sferų dalijimosi strategijos, radikalios alternatyvos pakeitimas politinių linijų kaita nuo šiol iš esmės sureguliuotoje sistemoje (Pekino ir Vašingtono santykių normalizavimas) – štai kokius uždavinius sprendė Vietnamo karas, ir šia prasme JAV, nors pasitraukė iš Vietnamo, tačiau karą laimėjo.

Ir karas „spontaniškai" pasibaigė, kai tik tikslas buvo pasiektas. Štai kodėl jis taip lengvai užgeso ir ištirpo kaip dūmas.

Fasado perdažymas dar akivaizdesnis pažvelgus iš arčiau. Karas vyko tol, kol nebuvo likviduoti elementai, neįkandami sveikai valdžios politikai ir disciplinai, tegu ir komunistinei. Kai galiausiai karo vadžias iš partizanų perėmė reguliarieji Šiaurės daliniai, karas gali baigtis: jis pasiekė savo tikslą. Taigi svarbiausia buvo politinės tvarkos perimamumas. Vietnamiečiams įrodžius, jog jie nėra griovėjai, kurių veiksmų neįmanoma nuspėti, galima jiems ištiesti ranką. Iš esmės nieko baisaus, kad jie įtvirtins komunistinį režimą: jis parodė, ką moka, juo galima pasitikėti. Jis netgi efektyviau negu kapitalizmas susidoroja su „laukinėmis" ir archajinėmis ikikapitalistinėmis struktūromis.

Tas pats scenarijus pasikartojo Alžyro kare.

Kitas šio karo, o nuo šiol ir visų karų aspektas: nepaisant kariaujančių pusių smurto ir pražūtingo priešiškumo, kai, atrodytų, sprendžiamas gyvybės arba mirties klausimas, ir viskas vyksta iš tikrųjų (kitaip būtų neįmanoma tokio pobūdžio istorijoje siųsti žmones mirčiai į nasrus), nepaisant šio mirtinos kovos ir negailestingo pasaulinio užstato simuliakro,

abu priešininkai iš esmės solidariai atsuka ginklus prieš kitą, kuris neįvardijamas, niekuomet garsiai neminimas, tačiau kurio visiškas sunaikinimas, ranka rankon veikiant abiems kariaujančioms pusėms, karo pabaigoje tampa akivaizdus – tai gentinės, bendruomeninės, ikikapitalistinės struktūros, visos jas lydinčios mainų, kalbos, simbolinės sąrangos formos – būtent tai reikia sunaikinti, būtent jų žudymas yra karo tikslas, o pats karas su visu efektingu mirties arsenalu tėra mediumas, įgyvendinantis teroristinį socialinio tinklo racionalizacijos procesą – ir šio žudymo dėka galės susikurti visuomeninė struktūra, nesvarbu, ar ji priklausys komunistinei, ar kapitalistinei santvarkai. Tai absoliutus suokalbis, arba darbo pasidalijimas tarp dviejų priešininkų (pasiruošusių netgi didžiulėms aukoms savo tikslo vardan), siekiančių to paties: perkurti ir prisijaukinti socialinius santykius.

„Šiaurės Vietnamui buvo patarta susitaikyti su scenarijumi, pagal kurį bus išvedamos amerikiečių pajėgos; tuo metu, žinoma, pridera susilaikyti nuo nepageidautinų veiksmų."

Scenarijus: be galo aršūs oro antskrydžiai virš Hanojaus. Nepaisant jų netoleruotino žiaurumo, neįmanoma nuslėpti, jog tai tebuvo simuliakras, padėjęs vietnamiečiams apsimesti sutikus su kompromisu, o Nixonui – priversti amerikiečius nuryti karčią kariuomenės atitraukimo piliulę. Žaidimas buvo jau laimėtas, objektyviai ant kortos nebuvo pastatyta nieko, išskyrus finalinio montažo įtikinamumą.

Tegu karo moralistai, karo meto vertybių šlovintojai pernelyg nenusimena: nors ir būdamas simuliakras, karas nuo to netampa mažiau žiaurus, kūnas kenčia tas pačias kančias, mirusieji ir buvę bendražygiai čia tokie pat svarbūs, kaip ir kituose karuose. Šito visuomet atseikėjama su kaupu, kaip ir teritorijų išvalymo operacijų ar disciplinavimo priemonių. Tačiau nebėra ko kito: dingsta priešiškumas tarp priešininkų, antagonistiniai prieštaravimai tampa nerealūs, karas praranda ideologinį pagrįstumą. Nereali tampa ir pergalė arba

pralaimėjimas, nes karas nuo šiol yra procesas, kuris triumfuoja anapus visų šių regimybių.

Šiaip ar taip, šiandien viešpataujantis santaikos skelbimas (arba atgrasinimas) yra anapus karo ir taikos, tai yra nė akimirką nesilpstantis taikos ir karo lygiavertiškumas. Orwelas sakė: „Karas – tai taika." Šiuo atveju du skirtingi poliai irgi susilieja imploziniame sprogime arba perdirba vienas kitą – toks prieštaravimų vienalaikiškumas yra bet kokios dialektikos parodija ir sykiu pabaiga. Tad visiškai įmanoma, kad mums prasprūs pro akis tiesa apie vieną ar kitą karą: kad jis buvo baigtas gerokai prieš jam prasidedant, kad buvo užbaigtas pačiame karo sūkuryje ir kad galbūt jis niekuomet nebuvo prasidėjęs. Daugelis kitų įvykių (naftos krizė ir pan.) *niekuomet net nebuvo prasidėję*, niekuomet neegzistavo, nebent kaip dirbtinės peripetijos – abstraktai, erzacai ir istorijos, katastrofų bei krizių artefaktai, kurių paskirtis – hipnotizuoti istorinę aplinką. Visa žiniasklaida ir oficialusis informacijos scenarijus tik tuo ir užsiima, kad palaiko įvykiškumo, užstatų realumo, faktų objektyvumo iliuziją. Į visus įvykius reikia žvelgti atvirkščiai, arba pastebėsime (komunistai ateina „prie valdžios vairo" Italijoje, „po mirties", pavėluotai atrandami gulagai ir sovietiniai disidentai, lygiai kaip, galima sakyti šiomis dienomis, mirtimi besivaduojanti etnologija aptinka prarastą laukinių „skirtingumą"), kad visi šie dalykai mus pasiekia per vėlai, atsilikę istorijoje, atsilikimo spirale, kad jie jau seniai išsėmę savo prasmę ir minta tik dirbtinai putojančiais ženklais, kad visi šie įvykiai seka vienas paskui kitą be jokios logikos, kur patys prieštaringiausi yra lygiaverčiai, visiškai abejingi būsimiems padariniams (todėl, kad jų nebėra: jie išblėsta pavertus juos reginiais) – tai ištisas „naujienų" srautas, žadinantis niūrų kičo, retro ir sykiu porno įspūdį – be jokios abejonės, visi tai žino, ir niekas rimtai į tai nežiūri. Simuliacijos realybė yra nepakeliama – žiauresnė negu Artaud Žiaurumo teatras, kuris dar bandė atkurti gyvenimo

dramaturgiją, paskutinį kartą sužadinti kūno, kraujo, prievartos idealybę toje sistemoje, kuri jau įveikė ją, likvidavo visus užstatus nepalikdama kruvinų pėdsakų. Mums žaidimas baigtas. Išnyko bet kokia žiaurumo dramaturgija ir net nors kiek realus rašymas apie jį. Šeimininkauja simuliacija, ir nuo šiol mums telieka retro žvilgsnis į visus prarastuosius referentus, pamėkliška, parodijinė jų reabilitacija. Jie vis dar skleidžiasi aplink mus nutvieksti šaltos atgrasinimo šviesos (tarp jų ir Artaud, kaip visi kiti turintis teisę į atgimimą, į antrinę egzistenciją kaip žiaurumo *referentas*).

Štai kodėl branduolinės sistemos paplitimas nebegresia daugiau atominiu konfliktu arba atsitiktiniu atominiu sprogimu – nebent „nesubrendusios" pasaulio galybės pasiduotų pagundai panaudoti ją ne atgrasinimo tikslui, o „realiai" (kaip tai padarė amerikiečiai Hirosimoje – tačiau jie vieninteliai ir turėjo teisę į tos bombos „pavartojimo vertę", nes visus kitus, kurie vėliau ja apsiginklavo, nuo jos panaudojimo atgrasino jau pats jos turėjimo faktas). Įžengus į atominių valstybių klubą, – žavus pavadinimas, – labai greitai praeina polinkis (kaip ir darbininkams, susijungusiems į profesines sąjungas) bet kokiai smurtinei intervencijai. Atsakomybė, kontrolė, cenzūra, autoatgrasinimas visuomet auga greičiau, negu turimų pajėgų ir ginklų skaičius: štai socialinės tvarkos paslaptis. Todėl atsivėrus galimybei vienu jungiklio spragtelėjimu paralyžiuoti visą šalį, elektrikai *niekuomet* nepasinaudos šiuo ginklu: visuotinio revoliucinio streiko mitas suskyla į šipulius tą pačią akimirką, kai atsiranda priemonių tam padaryti – tačiau, deja, *kaip tik todėl, kad* jų atsiranda. Štai kur visa atgrasinimo proceso esmė.

Taigi visiškai galimas daiktas, jog vieną dieną mes išvysime, kaip branduolinės galybės eksportuoja atomines elektrines, atominius ginklus ir bombas į visas žemės rutulio platumas. Grasinimu pagrįstą kontrolę pakeis daug efektyvesnė bomba ir bombos turėjimu grindžiama santaikos skelbimo strategija.

„Mažosios" galybės, manydamos, kad perka savarankišką puolamąjį ginklą, iš tikrųjų įsigis atgrasinimo, savęs pačių atgrasinimo virusą. Tą patį galima pasakyti ir apie atomines elektrines, kuriomis jas jau aprūpinome: štai jums neutroninės bombos, nutraukiančios bet kokią istorinio paūmėjimo galimybę, bet kokį eksplozijos pavojų. Šia prasme branduolinė sistema visur įsiūbuoja pagreitį įgaunantį *implozijos* procesą, jis užšaldo viską aplinkui, absorbuoja visą gyvybinę energiją.

Branduolinė sistema yra visos turimos energijos kulminacinis taškas ir sykiu bet kokią energiją kontroliuojančių sistemų maksimali išraiška. Blokavimas ir kontrolė stiprėja taip pat greitai (ir, be abejonės, dar greičiau), kaip ir išsivadavimo galimybės. Su tokia aporija jau susidūrė šių laikų revoliucijos. Ir tai yra absoliutus branduolinės sistemos paradoksas. Energijos užšąla savo pačių liepsnoje, jos pačios save atgraso. Visiškai nematyti, koks projektas, galia, strategija, subjektas galėtų dar egzistuoti anapus šio aptvaro, kur sistema prisotinama savo pačios nuo šiol neutralizuotomis, nepanaudojamomis, nesuvokiamomis, neeksplozinėmis galiomis – išskyrus *eksplozijos vidaus link*, tam tikros *implozijos* galimybę, kur visos šios energijos susinaikintų vykstant katastrofiniam procesui (tiesiogine prasme, kitaip sakant, viso ciklo reversijos link minimalaus taško, visų energijų reversijos link minimalaus slenksčio prasme).

Istorija: retroscenarijus

Smurto kupinu šių laikų istorijos laikotarpiu (sakykim, tarpukaryje ir šaltojo karo metais) kino vaizdinį turinį užplūdo mitas. Tai didžiųjų despotų ir legendų prisikėlimo aukso amžius. Istorijos smurto išvytas iš tikrovės, mitas randa prieglobstį kine.

Šiandien pagal tą patį scenarijų pati istorija užtvindo kiną. Tai istorinis užstatas, kurį iš mūsų gyvenimo išgujo gigantiška neutralizacija, pasauliniu mastu vadinama taikiu sambūviu, o kasdienybės masteliu – santaikos monotonija. Ši istorija, kurią išgujo lėtai arba brutaliai stingstanti visuomenė, visa jėga triukšmingai prisikelia ekranuose, lygiai kaip kadaise juose atgydavo prarasti mitai.

Istorija yra mūsų prarastas referentas, kitaip sakant, mūsų mitas. Būtent todėl jis perima iš mitų estafetę ekrane. Iliuziška būtų džiaugtis šiuo „kino atsigręžimu į istoriją", kaip kad buvo apsidžiaugta „politikos įžengimu į universitetą". Ir ten, ir čia – nesusipratimas, ir ten, ir čia – mistifikacija. Įžengdama į universitetą, politika išeina iš istorijos, tai retropolitika, netekusi savo substancijos ir įteisinta kaip paviršutiniškas, nuotykių kupinas žaidimas, jai skiriamas toks pat vaidmuo, kokį atlieka seksualumas ar suaugusiųjų švietimas (arba kadaise – socialinis saugumas): tai pomirtinė liberalizacija.

Didysis šio laikotarpio įvykis, didžioji jo trauma yra tvirtų referentų, tikrovės ir racionalumo agonija, atverianti simuliacijos erą. Tiek kartų, o ypač pastaroji gyveno istorijos apsupty, apimta euforinės arba katastrofinės būsimos revoliucijos nuojautos, tačiau šiandien susidaro įspūdis, kad istorija pasitraukė, palikdama po savęs indiferentišką rūką, kuriame tebepučia skersvėjai (?), tačiau šluote iššluota bet kokia referencija. Kaip tik į šią tuštumą ir suplūsta praėjusios istorijos fantazmai, įvykių, ideologijų, retro madų panoplija – ir ne tiek todėl, kad žmonės tuo tiki ar vis dar puoselėja viltis, o tiesiog todėl, kad taip atgaivinamas laikas, kai *bent jau* būta istorijos, bent jau būta smurto (tegu ir fašistinio), kai bent jau būta iššūkio gyventi ar mirti. Viskas tinka, kad tik galima būtų išvengti šios tuštumos, šios istorijos ir politikos leukemijos, šio vertybių nukraujavimo – būtent ši neganda verčia be tvarkos šauktis *visų* turinių, kuriuos kaip pakliuvo atgaivina visa praėjusi istorija – jų nebeatrinkinėja jokia vyraujanti idėja, juos kaupia tik nostalgija: karas, fašizmas, *belle époque* prabanga arba revoliucinės kovos – visi lygūs ir be skirtumo skęsta toje pačioje niaurioje ir gedulingoje egzaltacijoje, tame pačiame susižavėjime retro dalykais. Tačiau pirmenybė teikiama ne tokiems jau seniems laikams (fašizmui, karui, pokariui – daugybė filmų ta tema skleidžia mums pažįstamą, labiau audrinantį, tirštesnį, pavojingesnį kvapą). Tai galima paaiškinti pasitelkus Freudo fetišizmo teoriją (kuri galbūt irgi yra tik retro hipotezė). Ši trauma (referentų praradimas) panaši į tą, kuri ištinka vaiką, kai šis atranda lyčių skirtumus – ji tokia pat sunki, gili ir sukelianti negrįžtamus pakitimus: šį nepakeliamą atradimą padeda užtemdyti tam tikro objekto fetišizavimas, tik, kaip sako Freudas, tai nėra bet kas, o dažniausiai būtent objektas, įstrigęs į samonę prieš pat traumą sukėlusį atradimą. Taigi fetišizuojant bus atiduodama pirmenybė tai istorijai, kuri bus artimiausia mūsų „nereferencinei" erai. Štai kodėl retrožvilgsnis tiesiog pampsta nuo fašizmo ir

karo – tai tiesiog sutapimas, be jokių politinės giminystės požymių, ir būtų tiesiog naivu daryti išvadą, jog fašizmo priminimu siekiama vėl jį aktualizuoti (ir būtent todėl, kad jo nebėra, kad yra kažkas kitkas, dar mažiau keliantis šypseną, tik todėl fašizmas vėl gali kelti susižavėjimą retro priemonėmis perfiltruotu, estetizuotu savo žiaurumu).[1]

Taigi istorija triumfališkai įžengė į kiną po savo mirties (tas pats likimas ištiko ir terminą „istorinis“: toks pažyminys žymi, kad vienas ar kitas momentas, monumentas, kongresas ar asmuo prilygintinas iškasenai). Ji buvo įvesta ne sąmoningai, o veikiant nostalgijai dėl prarasto referento.

Tai nereiškia, kad istorija kine niekuomet nepasirodė didingos akimirkos, aktualaus proceso, sukilimo, o ne prisikėlimo pavidalais. Tiek „tikrovėje“, tiek kine būta istorijos, tačiau dabar ten jos nebėra. Istorija, kuri šiandien mums „grąžinama“ (nes ji buvo iš mūsų atimta), turi ne daugiau ryšio su „istorine tikrove“, negu neovaizdavimas tapyboje su klasikiniu tikrovės vaizdavimu. Neovaizdavime *šaukiamasi* panašumo, tačiau sykiu ji įtikinamai įrodo, kad objektai dingsta

[1] Patį fašizmą, jo pasirodymo ir jo kolektyvinės energijos paslaptį, kurios nesugebėjo atskleisti jokia interpretacija (nei marksistų, kalbėjusių apie viešpataujančių klasių politinę manipuliaciją, nei Reicho, įžvelgusio jame masių seksualinio slopinimo sistemą, nei Deleuze'o, apibrėžusio jį kaip despotinę paranoją), galima jau traktuoti kaip „iracionalų“ mitinių ir politinių referentų perteklių, beprotišką kolektyvinės vertės (kraujas, rasė, tauta ir pan.) intensifikaciją, mirties, „mirties politinės estetikos“ pakartotinę injekciją tuo momentu, kai nusivylimo apskritai verte bei kolektyvinėmis vertėmis, racionaliõs viso gyvenimo sekuliarizacijos ir vienamatiškumo, viso socialinio ir individualaus gyvenimo pavertimo operacijų sistema procesas sunkia našta jau užgulė Vakarų pečius. Ir vėl atrodo gerai bet kas, kad tik išvengtume šios verčių katastrofos, šios gyvenimo neutralizacijos ir pacifikacijos. Fašizmas yra pasipriešinimas, gilus, iracionalus, pamišėliškas pasipriešinimas, tačiau ir jis nebūtų nudrenavęs šios masinės energijos, jeigu tai nebūtų priešinimasis kažkam, kas yra dar blogiau už jį patį. Fašizmo žiaurumas, jo sėjama baimė prilygsta (ir ja atsakoma) *tai kitai baimei, kurią sėja tikrovės ir racionalumo maišymasis*, įleidęs gilias šaknis Vakaruose.

juos reprezentuojant – tai *hipertikrovė*. Joje objektai spinduliuoja savotišką hiperpanašumą (kaip istorija dabartiniame kine), dėl kurio jie tampa iš esmės į nieką nepanašūs, išskyrus tuščią panašumo figūrą, tuščią reprezentacijos formą. Tai gyvenimo arba mirties klausimas: tie objektai nebėra nei gyvastingi, nei mirtingi. Štai kodėl jie tokie tikslūs, detalūs, sustingę tokioje būklėje, kokioje juos užklupo brutalus tikrovės praradimas. Prisiminkime visus tuos istorinius filmus, ir ne vien tik juos: *Kinų kvartalas, Trys „Kondoro" dienos, Baris Lindonas, XX amžius, Visa prezidento kariauna* ir pan., kurių tobulumas pats savaime neramina. Susidaro įspūdis, kad susidūrėme su tobulais rimeikais, puikiais montažais, priskirtinais greičiau kombinatorinei (arba mozaikinei, jei panaudotume MacLuhano terminą) kultūrai, su didžiulėmis foto-, kino-, istorijos sintezės mašinomis ir pan., o ne su tikrais filmais. Norėčiau būti teisingai suprastas: jų kokybe niekas neabejoja. Problema labiau ta, kad kažkuria prasme mes liekame visiškai abejingi. Imkime, pavyzdžiui, filmą *Paskutinis kino seansas*: tik toks gerokai išsiblaškęs žiūrovas kaip aš galėjo žiūrėti jį tarsi originalų šeštojo dešimtmečio produktą: kaip labai gerą filmą apie mažo amerikiečių miestelio papročius, atmosferą ir pan. Tiesa, suknibždėjo mažytis įtarimo kirminas: jis buvo kiek per geras, geriau suderintas, geresnis negu kiti, be jokių to laiko filmams būdingų psichologinių, moralinių ir sentimentalių ekskursų. Įsivaizduokite, kaip apstulbau, sužinojęs, jog tai aštuntojo dešimtmečio filmas, tobulas retro, išvalytas, nikeliuotas, hiperrealistinis šeštojo dešimtmečio filmų atkūrimas. Kalbama ir apie nebylių filmų perkūrimą, ir naujieji produktai, be abejo, bus geresni už originalus. Atsiranda ištisa karta filmų, kurių santykis su pirminiais variantais bus toks, kaip androidų santykis su žmonėmis: tai bus stebuklingi artefaktai be defektų, genialūs simuliakrai, kuriems stinga tik vaizduotės, tam tikros haliucinacijos, be kurios neįmanomas kinas. Daugelis iš tų, kuriuos regime šiandien

(geriausieji), jau yra tokie. Tinkamiausias pavyzdys – *Baris Lindonas*: niekada nebuvo, niekada nebus geresnio... tačiau ko? Priminimo, ne, net ne priminimo – *simuliacijos*. Išfiltruotas bet koks toksinis spinduliavimas, visi ingredientai savo vietoje, tiksliai dozuoti, nė mažiausios klaidelės.

Šaltas, *cool*, net ne estetinis tikrąja žodžio prasme malonumas: tai funkcinis, faktus deformuojantis, machinacinis malonumas. Tik prisiminę Visconti (*Leopardas*, *Senso* ir t.t. kai kuriais aspektais primena *Barį Lindoną*), užčiuoptume skirtumus, – ne vien stiliuje, bet ir kinematografiniame veiksme. Visconti filmuose prasmę, istoriją, juslumo retoriką, pauzes, aistrų šėlsmą aptinkame ne tik istoriniame turinyje, bet ir pačioje režisūroje. Visiškai kitoks Kubrickas – jis manipuliuoja savo filmu kaip koks šachmatininkas, istoriją paversdamas operacionaliu scenarijumi. Ir tai nėra grįžimas prie senosios opozicijos tarp įžvalgiosios ir matematinės dvasios: pastaroji dar susijusi su prasmės lažybomis ir jos statymu ant kortos. Aušta era filmų, neturinčių prasmės tikrąja to žodžio prasme, era didelių mašinų, sintezuojančių kintamų dydžių matematiką.

Kažką panašaus jau galima apčiuopti Leonės vesternuose? Galbūt. Visais lygmenimis slystama ta kryptimi. Štai *Kinų kvartalas*: tai lazeriu perdarytas policinis detektyvas. Ir kalbu tikrai ne apie tobulą atlikimą: techninis tobulumas gali *būti* prasmės *dalimi*, ir tuo atveju jis nėra nei retro, nei hiperrealistinis, o tiesiog meninis efektas. Šiame filme tobulumas yra modelio efektas: tai viena iš taktinių referencijos verčių. Kai nėra tikros prasmės sintaksės, telieka *taktinės* vertės: čia nuostabiai sutaria CŽV – mitologinė mašina, kuri daro viską, Robertas Redfordas – polivalentiška kino žvaigždė, socialiniai santykiai, būtinai nurodantys į istoriją, *techninis virtuoziškumas, būtinai nurodantis į kiną*.

Kinas ir jo trajektorija: nuo pačios neįtikėtiniausios fantastikos ar mito prie realizmo ar hiperrealizmo.

Šiuolaikinis kinas bando vis labiau, vis tobuliau priartėti prie absoliučios tikrovės, prie jos banalybės, tikrumo, nuogo akivaizdumo, nuobodulio ir sykiu prie jos pasipūtimo, pretenzijos būti netarpiška, bereikšme tikrove, – o juk tai yra pati beprotiškiausia užmačia (kaip ir tikrąja žodžio prasme absurdiškas yra funkcionalizmo siekimas kiek įmanoma sutapatinti objektą su jo funkcija, jo vartojimo verte), – dar niekuomet nė viena kultūra nežiūrėjo į ženklus taip naiviai ir paranojiškai, taip puritoniškai ir teroristiškai.

Terorizmas visuomet yra tikroviškumo terorizmas.

Kinas ne tik bando absoliučiai sutapti su tikrove, jis taip pat arti to, kad absoliučiai sutaptų pats su savimi, ir čia nėra jokio prieštaravimo: būtent taip apibrėžiama hipertikrovė. Hipotipozė* ir reginiškumas. Kinas plagijuoja, kopijuoja pats save, perdaro savo klasikinius kūrinius, prikelia savo ištakų mitus, jo nebylių filmų perdirbiniai tobulesni už originalus ir t.t.: visa tai yra logiška, *kinas žavisi savimi kaip prarastu objektu visai taip pat, kaip jis (ir mes) žavimės tikrove kaip prarandamu referentu*. Kadaise kiną ir vaizduotę (romaninę, mitinę, netgi nerealistinę, ekstravagantiškai išnaudojančią jo technikos galimybes) siejo gyvybingas, dialektinis, pilnatviškas, dramatinis ryšys. Šiandien tarp kino ir tikrovės besimezgantis ryšys yra atvirkštinis, negatyvus: taip atsitinka todėl, kad ir vienas, ir kitas praranda savo specifiškumą. Beaistris koliažas, *cool* artumas, belytės sužadėtuvės – štai kas sieja šias dvi šaltas medijos rūšis, artėjančias viena prie kitos asimptotės tiese: kinas bando išnykti absoliučioje tikrovėje, o šią jau seniai absorbavo kinematografinė (arba televizinė) hipertikrovė.

Istorija buvo stiprus mitas, galbūt paskutinis toks pat didis mitas kaip pasąmonė. Būtent šis mitas pagrindė „objektyvios" įvykių bei priežasčių sekos galimybę ir sykiu diskurso naratyvinės sekos galimybę. Istorijos amžius, jums leidus, yra

* Gyvas, sukrečiantis aprašymas.

drauge ir romano amžius. Atrodo, vienas ar kitas įvykis arba pasakojimas vis daugiau praranda *pasakiškumo, mitinės* energijos. Anapus efektyvios ir įtikinamos logikos glūdi įkyri *ištikimybė* istorijai, tobulam atkūrimui (prisiminkime ir norą atkurti realų laiką ar smulkmeniškai atspindėti kasdienybę tame epizode, kai Jeanne Hilmann plauna indus), negatyvi, įnirtinga ištikimybė praeities materialybei, konkrečiai praeities ar dabarties scenai, absoliutaus praeities ar dabarties simuliakro, savimi pakeitusio bet kurią kitą vertę, atstatymui, – mes visi esame bendrininkai, ir kelio atgal nėra (reversija negalima). Nes kinas pats prisidėjo prie istorijos išnykimo ir archyvų iškėlimo. Fotografija ir kinas daug prisidėjo sekuliarizuojant istoriją, fiksuojant ją matomu, „objektyviu" pavidalu, jos eigoje iškildavusių mitų sąskaita.

Šiandien kinas gali, sutelkęs visus savo talentus, visą techniką, pabandyti reanimuoti tai, prie ko likvidavimo jis pats prisidėjo. Tačiau tuo jis teatgaivins fantomus ir per juos pražudys pats save.

Holokaustas

Išnaikinimo užmarštis taip pat yra išnaikinimas, nes šitaip išnaikinama atmintis, istorija, visuomenė ir t.t. Ši užmarštis yra tokia pat svarbi, kaip pats įvykis, kurio koordinačių mes niekaip negalime nustatyti, kurio tiesos niekaip negalime sučiuopti. Ši užmarštis vis dar pernelyg pavojinga, ją turi ištrinti dirbtinė atmintis (šiandien visur pilna dirbtinių atminčių, ištrinančių žmonių atminimą, ištrinančių žmogų iš jo paties atminties). Tokia dirbtinė atmintis vėl išves į sceną išnaikinimą – tačiau vėlai, pernelyg vėlai, kad sukeltų tikras bangas ir rimtai ką nors išjudintų, o ypač, ypač jei naudojamasi mediumu, kuris irgi yra šaltas, spinduliuojantis dar sistemingiau (jeigu tik tai įmanoma), negu pačios koncentracijos stovyklos, užmarštį, atgrasinimą ir išnaikinimą. Tai televizija. Tikrai galutinis sprendimas bet kokio įvykio istoriškumui. Dabar žydai suvaromi ne į krematoriumus ar dujų kameras, o į garso ir vaizdo juostas, į katalikišką ekraną ir į mikroprocesorių. Užmarštis, sunaikinimas būtent šiuo keliu galų gale pasiekia savo estetinį matmenį – išvirsta į retro, galiausiai tapusį masiniu.

Ta socialinė istorinė dimensija, kurią užmarštin gramzdino kaltės jausmas, snūduriuojanti gėda, nutylėjimas, net nebeegzistuoja, nes nuo šiol „visi žino", visi buvo pritrenkti ir

nubraukė ašarą išnaikinimo akivaizdoje, – tikras ženklas, liudijantis, jog „tai" niekuomet nepasikartos. Bet tai, kas per daug neišlaidaujant, nuvarvinus keletą ašarų, išvaroma tarsi piktoji dvasia, iš tikrųjų nebeatsigamins niekados, nes tai jau seniai nuolatos, kas akimirką atsigamina, ir kaip tik ta forma, kuria bandoma tai demaskuoti, pasitelkus tą patį mediumą, kurio dėka atliekamas tariamasis egzorcizmas – televiziją. Čia vyksta tas pats užmaršties, likvidacijos, išnaikinimo procesas, tas pats atsiminimų ir istorijos sunaikinimas, tas pats atvirkštinis, implozinis spinduliavimas, ta pati absorbacija be jokio aido, tai tokia pati juodoji skylė kaip Osvencimas. Mus norima įtikinti, kad televizija numes mums nuo pečių Osvencimo naštą išspinduliuodama kolektyvinį sąmonėjimą, nors ta našta kaip tik įamžinama kitu pavidalu, jau nebe kaip sunaikinimo *vieta*, o kaip atgrasinimo *mediumas*.

Niekas nenori suprasti, kad televizijos laida *Holokaustas* yra *visų pirma* (ir išimtinai) įvykis, arba, tikriau, *televizijos apdorotas* objektas (pagal pamatinę MacLuhano taisyklę, kurios nevalia pamiršti), kitaip tariant, kad bandoma atšildyti *šaltą* istorinį įvykį, tragišką, tačiau šaltą, pirmą didelį įvykį šaltose – atšaldymo, atgrasinimo ir išnaikinimo – sistemose, kurios vėliau išsiskleidė įvairiomis kitokiomis formomis (taip pat ir šaltojo karo bei pan.) ir palietė šaltas mases (žydams net neberūpi jų mirtis, savarankiškos masės net nebemaištauja – jos atgrasintos iki mirties, atgrasintos net nuo savo mirties), bandoma atšildyti šį šaltą įvykį pasitelkus šaltą mediumą, televiziją, ir pateikti jį lygiai taip pat šaltoms masėms, kurioms šiuo atveju tebus proga pajusti pomirtinę emociją ir taktilinį šiurpą, tą atgrasinantį šiurpą, priversiantį jas, savotiškai grožintis katastrofos estetika, atsiduoti užmarščiai.

Tokiam atšildymui nepagailėta ir politinės bei pedagoginės orkestruotės, kurią visomis išgalėmis telkiamasi, bandant kaip nors įprasminti įvykį (šį kartą – televizijos apdorotą įvykį). Kyla paniško šantažo banga, siekiant apsaugoti vaikus ir t.t.

nuo galimo šių laidų poveikio jų vaizduotei. Pedagogai ir socialiniai darbuotojai mobilizuojami filtruoti tą dalyką, tarsi šiame dirbtiniame prisikėlime glūdėtų pavojus užsikrėsti! Realiai daug didesnis buvo kitas pavojus: perėjimas iš šalto į šaltą, socialinė šaltų sistemų, ypač TV, inercija. Taigi gąsdinant šiuo šalto išnaikinimo monstru siekta visus mobilizuoti ir perdaryti sociumą, įlieti karščio, įkaitinti diskusiją, vadinasi – ir komunikaciją. Trūksta užstatų, turinių, istorijos, žodžio. Štai kur fundamentali problema. Taigi tikslas yra produkuoti tai bet kuria kaina, ir laida apie holokaustą labai tam tiko: pasitelkus dirbtinį mirusio įvykio karštį, pabandyta atšildyti mirusį sociumo kūną. Be to, papildomas mediumas turėjo sustiprinti poveikį *feed-back* principu – žaibiškos apklausos sankcionavo masinį laidos efektą, pranešimo kolektyvinį prasiskverbimą, nors jos patvirtina, žinoma, tik televizinę paties mediumo sėkmę. Tačiau tokios painiavos niekada nebus atsisakyta.

Tad derėtų kalbėti apie šaltą televizijos šviesą, apie jos nežalingumą vaizduotei (taip pat ir vaikų), nes ji nebeperteikia jokios įsivaizduojamybės tiesiog dėl to, kad *ji nebėra vaizdas*. Kinas, priešingai, dar išsaugojo (bet vis mažesniu mastu, nes vis daugiau užsikrečia televizija) įsivaizdavimo intensyvumą – nes kinas yra vaizdas. Kitaip tariant, ne vien ekranas bei vizualinė forma, bet ir *mitas*, kažkas, kas dar yra panašus į antrininką, fantazmą, veidrodį, sapną ir t.t. Nieko tokio nėra „tele" vaizde, kuris nieko neužmena, kuris magnetizuoja, kuris tėra (ir netgi nėra) ekranas: miniatiūrizuotas terminalas, kuris iš tikro yra tiesiog jūsų galvoje – tai jūs esate ekranas, o televizorius jus žiūri, tranzistoriais paverčia visus neuronus ir prasisuka kaip magnetinė juosta – būtent juosta, o ne vaizdas.

*China syndrom**

Fundamentalus užstatas yra televizijos ir informacijos lygmenyje. Lygiai kaip žydų išnaikinimą užtemdė televizijos apdorotas įvykis *Holokaustas* – kai šaltas televizijos mediumas paprasčiausiai pakeitė šaltą išnaikinimo sistemą, kurią manyta išvaryti tarsi piktą dvasią kaip tik su jo pagalba – taip filmas *Kinų sindromas* puikiai iliustruoja televizijos apdoroto įvykio pranašumą prieš branduolinį įvykį, kuris lieka neįmanomas ir kažkuria prasme vien įsivaizduojamas.

Tarp kitko, filmas rodo (pats to nenorėdamas), kad būtent taip ir yra: tai ne sutapimas, kad televizija atsiduria ten, kur tai vyksta, būtent televizijos įsiveržimas į jėgainę, regis, sukelia avariją – nes televizija yra jos anticipacija ir modelis kasdienybės visatoje: tikrovės ir realaus pasaulio teleskilimo reakcija, nes TV ir informacija apskritai yra forma, kurią įgauna katastrofa, anot formalaus topologinio René Thomaso apibrėžimo – radikalus kokybinis visos sistemos pasikeitimas. Arba tikriau būtų sakyti, kad TV ir branduolinė sistema yra tos pačios prigimties: jie apsiginklavę „šiltais", energijos ir informacijos augimo konceptais, ir jų atgrasinimo galia prilygsta šaltų sistemų galiai. TV irgi yra branduolinės reakcijos

* *Kinų sindromas* – taip vadinosi JAV režisieriaus James'o Bridges'o filmas.

procesas, tik implozinis: ji atšaldo ir neutralizuoja įvykių prasmę bei energiją. Tuo būdu už numanomo atominio sprogimo pavojaus, t.y. už karštos katastrofos slypi ilga šalta katastrofa – atgrasinimo sistemos universalizacija.

Filmo pabaigoje antrą kartą įvyksta masinis spaudos ir televizijos įsiveržimas, išprovokuojantis dramą – specialiojo dalinio kariai nužudo technikos direktorių – dramą, pakeičiančią branduolinę katastrofą, kuri niekados neįvyks.

Vaizdai tiesiogiai rodo branduolinės sistemos ir televizijos homologiškumą: nėra nieko panašesnio į jėgainės kontrolės ir televaldymo šerdį už TV studijas, o jėgainės prietaisų skydai susimaišo su įrašymo ar išleidimo studijų pultais tame pačiame įsivaizduojamybės sūkuryje. Ir viskas vyksta tarp šių dviejų polių: mes nieko nesužinome apie kitą, reaktoriaus „šerdį", iš principo tikrąją veiksmo šerdį, ji – kaip tikrovė, užslėpta ir neiššifruojama, ir iš esmės filme visiškai nereikšminga (kai pabandoma mums įpiršti mintį, jog gresia neišvengiama katastrofa, tai atrodo neįtikinamai vaizduotės plotmėje: drama vyksta tik ekranuose ir niekur kitur).

Harrisburgas[1], *Watergate'as* ir *Networkas*: štai tokia yra *Kinų sindromo* trilogija – tiek susipynusi, kad nebeaišku, kuris iš šių elementų yra kieno efektas ar simptomas: juk ideologinis ginčas (Watergate'o efektas) tėra atomo (Harrisburgo efektas) arba informacinio modelio (Networko efektas) simptomas, tikrovė (Harrisburgas) – vaizduotės (Networkas ir *Kinų sindromas*) simptomas arba atvirkščiai. Tiesiog nuostabus neskyrimas, ideali simuliacijos konsteliacija. Taigi nuostabus ir tas pavadinimas – *China syndrom*, nes simptomų reversiškumas ir konvergencija viename procese yra būtent tai, ką mes

[1] Taip vadinosi atominė jėgainė Three Miles Island, kurioje netrukus po filmo pasirodymo įvyko avarija.

vadiname sindromu – tai, kad jis kinų, tik suteikia jam papildomai poetinio ir intelektualinio kvapo, dvelkiančio galvosūkiais arba rafinuotais kankinimais.

Neapleidžia mintis apie *Kinų sindromo* ir Harrisburgo ryšį. Negi viskas išėjo netyčia? Neieškant maginių saitų tarp simuliakro ir tikrovės, į akis krinta tai, kad *Sindromas* nėra visiškai svetimas „realiai" avarijai Harrisburge, tik juos sieja ne priežastinė logika, o tylios analogijos ir užkrėtimo santykiai, užsimezgantys tarp tikrovės ir modelių bei simuliakrų: neramina akivaizdus faktas, jog televizijai *indukavus* atomą į filmą, filmas *indukuoja* atominę avariją Harrisburge. Filmas keistai žengia pirma tikrovės, o nuostabiausia tai, kad viskas vyko mūsų akyse: tikrovė žingsnis po žingsnio atkartojo simuliakrą, net katastrofa buvo tokia pat įtampą žadinanti ir be pabaigos, o tai yra esmiškai svarbu atgrasinimo požiūriu: tikrovė persitvarkė pagal filmo paveikslą, kad produkuotų katastrofos *simuliaciją*.

Nuo čia tėra vienas žingsnis, kad apverstume mūsų logiką ir *Kinų sindrome* įžvelgtume tikrą įvykį, o Harrisburge – jo simuliakrą, ir tą žingsnį reikia žengti žvaliai. Nes būtent pagal tą pačią logiką filme branduolinė realybė išsilukštena iš televizijos efekto, o „realybėje" Harrisburgas – iš filmo *Kinų sindromas* efekto.

Tačiau filmas irgi nėra originalus Harrisburgo prototipas, vienas iš jų nėra simuliakras, o kitas nėra ano tikrovė: yra tik simuliakrai, ir Harrisburgas tam tikra prasme yra antrojo laipsnio simuliacija. Tikriausiai kažkur vyksta grandininė reakcija, ir galbūt mes nuo jos mirsime, tačiau *ta grandininė reakcija niekuomet nėra branduolinė, tai simuliakrų* ir simuliacijos reakcija, iš tiesų susiurbianti visą tikrovės energiją, tik nebe vaizdingame branduoliniame sprogime, o nuolatinėje slaptoje implozijoje, šiandien galbūt keliančioje didesnį mirtiną pavojų už tuos sprogimus, kuriais mus mėginama užliūliuoti.

Nes sprogimas visuomet ką nors žada, tai *yra* mūsų viltis: pažiūrėkite, ir filme, ir Harrisburge visi laukia, kad tai išlėks į orą, kad destrukcija pasisakys, kuo ji vardu, ir išvaduos mus iš šios neįvardijamos panikos, atgrasinimo panikos, kurią ji žadina su nematomo atomo pagalba. Tegu reaktoriaus „šerdis" atskleidžia savo karščiu alsuojančią destrukcijos galią, tegu užtikrina mus, jog ta energija, kad ir žadanti katastrofą, egzistuoja, ir tegu padovanoja mums jos *reginį*. Mat mūsų bėda, kad nėra branduolinio reginio, kad mes nematome pačios branduolinės energijos (Hirosima jau pasibaigė), ir kaip tik todėl ji atmetama – ji būtų visiškai priimtina, jei atsivertų reginiui kaip visos ankstesnės energijos formos. Katastrofos paruzija yra gyvybiškai būtinas maistas mūsų mesianistiniam libido.

Bet būtent to niekuomet neatsitiks. O jei ir atsitiks, tai bus nebe sprogimas, o implozija. Niekuomet nebeišvysime patetiško energijos reginio, kuris dvelkia kerinčia sprogimo romantika, nes tai sykiu ir revoliucijos romantika, mums telieka šalta simuliakro energija ir jos distiliacija homeopatinėmis dozėmis šaltose informacijos sistemose.

Medijos priemonės vien savo buvimu sužadina įvykį – apie ką dar jos gali svajoti? Visi apgailestauja dėl to, tačiau slapta žavisi šia galimybe. Tokia yra simuliakrų logika, čia vadovaujamasi jau ne dieviškąja lemtimi, o tokiu pat nepermaldaujamu modelių pirmumu. Štai kodėl įvykiai nebeturi prasmės: ne todėl, kad jie patys savaime bereikšmiai, o todėl, kad pirma eina modelis, su kuriuo jų vyksmas tik sutampa. Kaip būtų buvę nuostabu, jei *Kinų sindromo* scenarijus būtų pasikartojęs Fessenheime, kai ten *Electricité de France* kvietimu apsilankė žurnalistai, jei šia proga vėl, išprovokuota medijos buvimo, būtų įvykusi avarija stebint magiškajai akiai. Deja, nieko neįvyko! Ir vis dėlto! Kokia galinga yra simuliakrų logika: po savaitės profsąjungos paskelbia aptikusios įskilimus

reaktoriuose. Užkrėtimo stebuklas, analoginių grandininių reakcijų stebuklas!

Taigi esmiška filme visiškai ne tai, kad Jane Fondos asmenyje įsikūnija Watergate'o efektas, kad TV atskleidžia branduolinės sistemos ydas, o, priešingai, tai, kad TV skrieja lygiai tokia pačia orbita ir joje vyksta lygiai tokia pati grandininė reakcija kaip ir atomo branduolyje. Tarp kitko, pačioje pabaigoje – ir čia filmas yra negailestingas savo paties argumentui, – kai Jane Fonda tiesioginiame eteryje paskelbia tiesą (maksimalus Watergate'o efektas), šalia jos atvaizdo atsiranda dar vienas, neišvengiamai ją nustumsiantis ir nušluosiantis nuo ekrano atvaizdas: kažkoks reklamos intarpas. Networko efektas žengia daug toliau už Watergate'o efektą ir netikėtai išsiskleidžia kaip Harrisburgo efektas, kitaip tariant, ne kaip branduolinė grėsmė, o kaip branduolinės katastrofos *simuliacija*.

Taigi efektyvi yra simuliacija, o ne tikrovė. Branduolinės katastrofos simuliacija yra strateginė spyruoklė, išjudinanti universalaus atgrasinimo mechanizmą: tautas muštruoja absoliutaus saugumo ideologija ir disciplina, muštruoja [branduolio] skilimo reakcijos ir [reaktorių] įskilimų metafizika. To galima pasiekti, jeigu įskilimas bus fikcija. Reali katastrofa pristabdytų reikalą, toks incidentas būtų žingsnis atgal, tai būtų eksplozinis įvykis (nors iš esmės nieko nepakeistų: ar Hirosima nors kiek juntamai pristabdė, atgrasino visuotinį atgrasinimo procesą?).

Ir filmui susiliejimas su realybe nieko gero neduotų: jis taptų vienu iš daugybės katastrofos filmų – silpnas savaime, nes viskas vėl suvedama į gryną įvykį. O *Kinų sindromas* stiprus būtent tuo, kad filtruoja katastrofą, distiliuoja branduolinę šmėklą visa apimančiais informacijos elektromagnetiniais tinklais. Jis mus moko (dar kartą, pats to nenorėdamas),

kad *branduolinė katastrofa neatsitinka, ji nėra tam, kad atsitiktų,* net ir tikrovėje, ne daugiau negu branduolinis konfliktas auštant šaltajam karui. Baimės pusiausvyra remiasi amžinu atominio konflikto laukimu. Atomas ir branduolinė sistema sukurti tam, kad atgrasinimo tikslais būtų pasėti tarsi sėklos, katastrofos galybė, užuot kvailai išlėkusi į orą, turi būti išsklaidyta homeopatinėmis, molekulės dydžio dozėmis tolydžiais informacijos tinklais. Taip vyksta tikrasis užkrėtimas: ne biologinis ar radioaktyvus, o tam tikra mentalinė destruktūrizacija, paremta mentaline katastrofos strategija.

Įsižiūrėjus atidžiai, filmas supažindina mus su šia strategija, ir, žengiant dar toliau, net suteikia pamoką, diametraliai priešingą Watergate'ui: šiandien visa strategija paremta baimės pusiausvyra ir atgrasinimu, susijusiu su amžina katastrofos simuliacija ir su jos laukimu, ir tokį scenarijų galima pažeisti vieninteliu būdu – *iššaukus* katastofą, produkavus ar reprodukavus *realią* katastrofą. Tai kartkartėmis vyksta gamtoje: įkvėpimo akimirkomis Dievas savo kataklizmais pažeidžia baimės pusiausvyrą, kurioje bando užsisklęsti žmonės. Apsižvalgius arčiau, tuo užsiima ir terorizmas – jis iššaukia realų, juntamą smurtą, nukreiptą prieš nematomą, saugumą užtikrinantį smurtą. Beje, štai dėl ko jis toks dviprasmiškas.

*Apocalypse now**

Coppola kūrė savo filmą taip, kaip amerikiečiai kariavo savo karą – šia prasme neįmanoma rasti geresnio pavyzdžio – su tokiu pačiu besaikiu užmoju, nesiskaitydamas su išlaidomis, su tokiu pačiu šiurpą žadinančiu naivumu... ir su tokia pačia sėkme. Tai buvo karas – narkotinė vizija, technologinė ir psichodelinė fantazija, specialiųjų efektų seka, karas, tapęs filmu dar prieš jį perkeliant į juostą. Karą savyje nugramzdino technologinis testas, ir amerikiečiams rūpėjo visų pirma būtent tai: karas buvo poligonas, gigantiška teritorija, kurioje buvo galima išbandyti savo ginklus, metodus, galią.

Coppola daro lygiai tą patį: jis bando *kino intervencijos galią*, bando kino, tos nežabotos specialiųjų efektų mašinerijos, poveikį. Šia prasme jo filmas tikrai pratęsia karą kitomis priemonėmis, pabaigia tą nebaigtą karą ir virsta jo apoteoze. Karas virto filmu, filmas virsta karu, juos sujungia techninių priemonių tvanas.

Coppola kariavo tikrą karą kaip ir Westmorelandas**: be galo ironiška tai, kad Filipinų kaimai ir miškai buvo liejami

* Amerikiečių režisieriaus Franciso Fordo Coppolos filmas *Šių dienų apokalipsė*.
** William Childs Westmoreland – generolas, vadovavęs amerikiečių kariuomenei Vietnamo kare.

napalmu siekiant atkurti Pietų Vietnamo pragarą – kinas viską atkuria ir pradeda iš naujo: molochišką filmavimo džiaugsmą, tiekos iššvaistytų milijardų, savotiško lėšų holokausto, tiekos peripetijų atnašavimo džiaugsmą, triukšmingą paranoją, nuo pat pradžių iškėlusią filmą kaip *pasaulinį*, istorinį įvykį, kuriame, jo kūrėjo įsivaizdavimu, Vietnamo karas tėra tai, kas jis yra, kitaip sakant, kad iš esmės jis niekada neegzistavo – ir mes būtinai tuo turime patikėti: Vietnamo karo turbūt iš tikrųjų niekada nebuvo, tai sapnas, napalmo ir tropikų barokinė svaja, psichotropinė vizija, kuri siekė ne pergalės ar politinio tikslo, o galimybės nežabotai, neskaičiuojant aukų skleistis galybei, įamžinančiai pačią save kino juostoje dar tebevykstant veiksmui, turbūt tik ir laukiančiai, kad būtų pašventintas koks superfilmas, iki tobulybės nugludinantis šio karo išspinduliuotą masinio reginio efektą.

Jokios realios distancijos, jokio kritiškumo, jokio noro „įsisąmoninti" karo pamokas, – ir tam tikra prasme tai stiprioji šio filmo pusė, nes jo nesugadina moralinė karo psichologija. Aišku, Coppola gali užmaukšlinti kavaleristo skrybėlę sraigtasparnio vadui, triuškinančiam vietnamiečių kaimelį skambant Wagnerio muzikai, tačiau tai nėra kritiniai atsiribojimo ženklai – šie vaizdai nugrimzdę mašinerijoje, įsilieję specialiuosiuose efektuose, o režisierius kuria kiną tokiu pačiu būdu – su ta pačia retro megalomanija, tuo pačiu bereikšmiu įniršiu, ta pačia pernelyg akivaizdžia klounada. Bet štai jis tvoja iš peties, išgąsdina, ir mes tariame sau: koks siaubas, kaip tai įmanoma (tiesą sakant, tai ne karo, o filmo siaubas)? Tačiau atsakymo nėra, nėra kaip tai įvertinti ir galima net džiaugtis, kad toks siaubą keliantis triukas pavyko (kaip ir triukas su Wagneriu) – bet vis dėlto ten slypi viena mažytė idėja, kuri nėra piktybiška, nėra vertės nustatymo matas, tik ji mums sako, kad Vietnamo karas ir šis filmas yra sukirpti iš tos pačios medžiagos, kad niekas jų neskiria, kad šis filmas yra karo dalis – amerikiečiai (iš pažiūros) pralaimėjo pastarąjį,

bet tikrų tikriausiai jie atsigriebė pirmajame. *Šių dienų apokalipsė* yra pasaulinė pergalė. Kinematografo galia yra lygi industrinių ir karo mašinų galiai ir už ją pranašesnė, prilygstanti arba pranašesnė už Pentagono ir vyriausybių galią.

Ir štai tada paaiškėja, kad filmas visai įdomus: jis retrospektyviai nušviečia (netgi ne retrospektyviai, nes filmas yra viena iš šio pabaigos neturėjusio karo fazių), kad šis karas buvo apdujęs, politikos terminais šnekant – neracionalus: amerikiečiai ir vietnamiečiai susitaikė, tuoj pat po karo veiksmų nutraukimo amerikiečiai pasiūlė savo ekonominę pagalbą – lygiai kaip jie naikino džiungles ir miestus, lygiai kaip jie šiandien kuria savo filmą. Nesuprasime nei karo, nei kino (šio tai jau tikrai), jei nesučiuopsime to neskyrimo, pagrįsto ne ideologijos ar moralės, ne gėrio ir blogio susimaišymu, o visišku destrukcijos ir produkcijos reversiškumu, tuo, kad bet koks dalykas imanentiškas savo paties revoliucijai, kad visos technologijos – nuo bombų kilimo iki filmo juostos – sudaro organišką metabolizmą.

Beaubourg'o efektas*

Implozija ir atgrasinimas

Beaubourg'o efektas, Beaubourg'o mašina, Beaubourg'o *daikčiukas* – kokį vardą jam galima parinkti? Šis mįslingas srautų ir ženklų, tinklų ir maršrutų karkasas – tai paskutinis nedrąsus bandymas išreikšti pavadinimo nebeturinčią struktūrą, socialinių santykių sistemą, vėdinamą iš išorės (animacija, savivalda, informacija, medija) ir patiriančią negrįžtamą imploziją į gylį. Pompidou centras, tarsi koks paminklas masiniams simuliacijos žaidimams, funkcionuoja kaip atliekų deginimo krosnis, absorbuojanti ir suryjanti visą kultūrinę energiją, panašiai kaip juodasis monolitas filme *2001-ųjų metų kosminė odisėja*: pamišėliškas oro masės srautas, kuriame materializuojami, absorbuojami ir anihiliuojami bet kokie ten patekę turiniai.

Aplinkui visas kvartalas nuo šiol tėra blizgantis paviršius – čia šveičiamos sienos, dezinfekuojama, diegiamas snobiškas ir higieniškas dizainas, – tačiau ypač perkeltine prasme: tai tuštumos darymo mašina. Panašiai kaip atominių jėgainių atveju: tikrasis pavojus yra ne užterštumas, nesaugumas, eksplozija, o jų spinduliuojama maksimali saugumo sistema,

* Beaubourg – taip vadinasi gatvė Paryžiuje, šalia kurios pastatytas J. Pompidou centras. Tai modernios architektūros šiuolaikinio meno centras, kuriame vyksta įvairiausi renginiai (parodos, filmai, paskaitos ir t.t.).

paviršinis kontrolės ir atgrasinimo sluoksnis, pamažu užklojantis visą teritoriją, techninis, ekologinis, ekonominis, geopolitinis apsaugos sluoksnis. Ką mums reiškia branduolinė sistema – atominė jėgainė yra ta matrica, kurioje modeliuojamas *absoliutus* saugumas, aprėpsiantis visą visuomeninį lauką, giliai persmelktas atgrasinimo dvasia (toks pat modelis pasauliniu mastu valdo mus prisidengdamas taikaus sambūvio ir atominės grėsmės simuliavimo pavidalais).

Toks pat atitinkamų proporcijų modelis formuojamas Centre: kultūros branduolio skilimas, politinis atgrasinimas.

Kad ir ką sakytume, tačiau srautų cirkuliacija čia nevienoda. „Tradiciniai" srautai – ventiliacija, vėsinimas, elektros tinklai – cirkuliuoja puikiai. Žmonių srautų cirkuliacija pasirūpinta jau ne taip gerai (archajiškas sprendimas – eskalatoriai plastiko rankovėse, kuriose mes pūtimo arba siurbimo būdu, ką aš žinau, esame stumiami tikslo link, tačiau tokiu greičiu, kokio ir reikėjo tikėtis matant šį barokinį srautų teatrališkumą – karkaso originalumo pagrindą). Materialūs kūriniai, objektai, knygos ir vadinamoji „polivalentiška" vidaus erdvė nebecirkuliuoja iš viso. Kuo giliau į vidų, tuo mažiau cirkuliacijos. Roissy oro uoste, priešingai, iš „kosminio" dizaino futuristinio centro nutįsusiais spinduliais pasiekus jo „palydovus" ir pan., prieš akis atsiveria visiškai banalus vaizdas... tradiciniai lėktuvai. Tačiau ir čia viešpatauja ta pati nedarna. (O kaip dar vienas srautas – pinigai – kaip jis cirkuliuoja, sklinda, nusėda Beaubourg'o centre?)

Tas pats prieštaravimas slypi net elgesyje tarnautojų, priskirtų „polivalentiškai" erdvei, bet neturinčių savo darbo vietos. Nuolatos ant kojų, nuolat judantys, jie dedasi esą *cool*, lankstesni, labai šiuolaikiški, prisitaikę prie „modernios" erdvės „struktūros". Atsisėdę savo kampe, kuris kaip tik ir nėra jų, jie iki išsekimo spinduliuoja dirbtinę vienatvę, vis iš naujo pučia savo „burbulą". Čia irgi panaudojama didžioji

atgrasinimo taktika: jie pasmerkiami visą savo energiją eikvoti individualiai gynybai. Įdomu tai, jog čia irgi susiduriame su prieštaravimu, būdingu Beaubourg'o daikčiukui: mobili, komutuojanti, *cool*, moderni išorė – ir senų vertybių įsikibęs vidus.

Atgrasinimo erdvė, kurią artikuliuoja matomumo, skaidrumo, polivalentiškumo, konsenso ir kontakto ideologija, o sankcionuoja šantažavimas saugumu, šiandien yra virtuali visų socialinių santykių erdvė. Jai priklauso visi socialiniai diskursai, ir šioje plotmėje, kaip ir kultūrinėje sferoje, Beaubourg'as yra, visiškai priešingai deklaruojamiems tikslams, genialus mūsų modernybės paminklas. Taip ir norisi manyti, kad jo idėja šovė į galvą ne kokiam revoliucionieriui, kad jį sumanė logiški nustatytos tvarkos saugotojai, kuriems visiškai svetimas bet koks kritiškumas ir kurie dėl to yra arčiau tiesos, jie gali, su jiems būdingu užsispyrimu, sukurti iš esmės nekontroliuojamą mašiną, sėkmės atveju nebepaklūstančią jų valiai ir kuo tiksliausiai, net savo prieštaravimais, atspindinčią dabartinę dalykų padėtį.

Savaime aišku, kad visi Beaubourg'o kultūriniai turiniai yra anachronistiniai, nes tokiam architektūriniam apvalkalui gali atliepti tik tuščias vidus. Bendras įspūdis toks, tarsi viskas čia ką tik išsivadavo iš komos būsenos, tarsi visa čia norėtų animuoti, tačiau tegali reanimuoti, tarsi viskas yra taip todėl, kad kultūra yra mirusi, ir Beaubourg'as tai nuostabiai atspindi, tačiau gėdingu būdu – reikėjo triumfališkai pripažinti šią mirtį ir suręsti paminklą arba antipaminklą, lygiavertį kadaise Eifelio bokštą lydėjusiai fališkai tuštybei. Suręsti paminklą visiškam ryšių nutraukimui, hiperrealybei ir kultūros implozijai – mes viso to šiandien pasiekėme tranzistorizuotomis grandinėmis, kurioms nuolat gresia gigantiškas trumpas sujungimas.

Beaubourg'as – tai suslėgimo *à la* Césaris* vieta, jei pasitelktume kultūros, pritrėkštos savo pačios svorio, įvaizdį, – tarsi judrūs automobiliai būtų staiga sustingę geometrinės raizgalynės pavidalu. Césario automobiliai, išvengę pražūties idealioje avarijoje, įvykusioje ne metalinės ir mechaninės struktūros išorėje, o viduje, virto kubo formos geležies laužo krūvomis, ir ten tvyrantis vamzdžių, svertų, kėbulų, metalo bei žmonių kūnų chaosas nugludintas pagal įmanomai mažesnės erdvės geometrinius matmenis, – štai taip Beaubourg'o kultūra susmulkinama, iškreivinama, sukapojama, supresuojama į pačius paprasčiausius elementus ir virsta mirusių transmisijų bei metabolizmo pluoštu, sustingusiu tarsi koks mokslinės fantastikos mechanoidas.

Tačiau užuot sudaužius ir suspaudus kultūrą į šį karkasą, kuriame bet kokiu atveju matyti suspaudimo žymės, užuot tai padarius, jame *eksponuojamas* Césaris. Eksponuojamas Dubuffet ir kontrkultūra, kurios atvirkštinė simuliacija pasitarnauja kaip referentas mirusiai kultūrai. Šiam karkase, kuris puikiai būtų galėjęs atlikti mauzoliejaus, skirto nenaudingam ženklų operacionalumui, funkcijas, tarsi kultūros amžinumo ženklas vėl eksponuojamos efemeriškos ir save sunaikinančios Tinguely mašinos. Šitaip neutralizuojamas visas ansamblis: Tinguely užbalzamuojamas muziejinėje institucijoje, Beaubourg'as nuleidžiamas iki savo tariamų meninių turinių lygio.

Laimė, visą šį kultūrinių vertybių simuliakrą iš pat pradžių anihiliuoja išorinė architektūra.[1] Visas tas vamzdžių raizgalynas, išore primenantis parodų rūmus arba pasaulinę mugę, savo (apskaičiuotu?) trapumu atgrasinantis bet kokį tradicinį mentalumą ar monumentalumą, atvirai skelbia, kad

* Turimas omeny prancūzų skulptorius Césaris Baldaccini (g. 1921), savo darbuose naudojantis suslėgtus, suspaustus pramoninės kultūros objektus.
[1] Kultūrinį Beaubourg'o projektą anihiliuoja dar vienas dalykas: juo grožėtis plūstančios minios (vėliau mes apie tai dar kalbėsime).

mūsų laikas niekada nebebus susijęs su trukme, kad vienintelis mums likęs laikiškumas – tai greitėjančio ciklo ir recirkuliacijos, grandinės ir srautų tėkmės laikiškumas. Iš esmės vienintelė mums likusi kultūra – tai angliavandenių, kultūrinių molekulių rafinavimo, krekingo, smulkinimo ir jų pakartotinio sujungimo sintezės produktų pavidalu kultūra. Tai nori nuslėpti Beaubourg'as-muziejus, tačiau tai visiems apskelbia Beaubourg'as-karkasas. Štai iš kur tas karkaso grožis, štai kodėl tokios nenusisekusios vidinės erdvės. Kad ir kaip ten būtų, pati „kultūrinės produkcijos" – kaip ir matomumo ar erdvės polivalentiškumo – ideologija yra priešinga bet kokiai kultūrai: kultūra yra paslapties, suviliojimo, iniciacijos ir ribotų bei labai ritualizuotų mainų vieta. Ir niekas nieko nepadarys. Tuo blogiau masėms, tuo blogiau Beaubourg'ui.

Tai ką gi reikėjo patalpinti Beaubourg'e?

Nieko. Gal tuštumą – ji būtų reiškusi, jog visiškai išnyko kultūra, turėjusi prasmę ir estetinį jausmą. Tačiau tai dar pernelyg romantiška ir drasko širdį, tokia tuštuma dar būtų palaikyta kokiu antikultūros šedevru.

Gal būtų reikėję užlieti ją strobo- ir giroskopinių šviesų mirgėjimu, raižančiu erdvę, kurios pamatinis judesio elementas būtų lankytojų minia?

Iš tikro Beaubourg'as puikiai iliustruoja, kaip tam tikro laipsnio simuliakrai įsitvirtina pasinaudodami ankstesnio laipsnio simuliakrų alibi. Čia į paviršių iškeltų srautų ir jungčių karkasas tradicinę gylio kultūrą paverčia savo turiniu. Ankstesnio laipsnio (prasmės) simuliakrai tiekia tuščią substanciją sekančio laipsnio simuliakrams, kuriems net nebežinoma signifikanto ir signifikato, formos ir turinio perskyra.

Taigi klausimas „Ką reikėtų patalpinti Beaubourg'e?" yra absurdiškas. Į jį negalima atsakyti, kadangi nebeturėtų būti keliama tipiška perskyra vidus/išorė. Štai mūsų tiesa, Mö-

biuso tiesa – be abejonės, nerealizuojama utopija, kurią Beaubourg'as vis dėlto laiko teisinga, kai bet koks iš jo turinių yra *priešingas prasmei* ir jį iš anksto anihiliuoja jo forma.

Tačiau – tačiau... jeigu jau reikėtų turėti ką nors Beaubourg'e, tai turėtų būti labirintas, begalinė kombinatorinė biblioteka, atsitiktinumu paremtas likimų perskirstymas su žaidimo ar loterijų pagalba – trumpai tariant, Borgeso visata – ar net cirkuliariniai Griuvėsiai: vienas kitą sapnuojančių žmonių vėrinys (ne sapno Disneilendas, bet praktinės fantastikos laboratorija). Eksperimentavimas su visais skirtingais reprezentavimo procesais: difrakcija, implozija, poveikio stiprinimu, atsitiktinėmis elementų jungtimis ir jų šėlsmu – panašiai kaip San Francisko mokslo ir menų muziejuje ar Philipo Dicko romanuose – trumpai tariant, simuliacijos ir žavėjimo, o nebe produkavimo ir prasmės kultūra, – štai ką galima būtų pasiūlyti, štai kas nebūtų kažkokia vargana antikultūra. Ar tai įmanoma? Tik ne čia, žinoma. Tačiau tokia kultūra skleidžiasi kitur, visur, niekur. Nuo šiandien vienintelė tikra kultūrinė praktika – masinė, mūsų kultūra (nebėra jokio skirtumo) – yra manipuliacinė, atsitiktinė, ženklų labirinto praktika, nebeturinti jokios prasmės.

Tačiau, žvelgiant kitu aspektu, netiesa, kad Beaubourg'e nėra formos ir turinio koherencijos. Ji yra, jeigu nors kiek pasitikime oficialiu kultūros projektu. Betgi viskas ten vyksta visiškai priešingai. Beaubourg'e vyksta milžiniškas šios įžymiosios tradicinės, prasme paremtos kultūros pavertimas atsitiktinumu grįsta ženklų tvarka, simuliakrų (trečiojo laipsnio) tvarka, absoliučiai homogeniška fasadą formuojantiems srautams ir vamzdžiams. Taigi masės kviečiamos čia – prasimetus priešinga dingstimi: kultūrinti jas prasmės ir gylio atžvilgiu – tam, kad priprastų prie šios naujos, semiurginės tvarkos.

Taigi pradėkime nuo tokios aksiomos: Beaubourg'as yra *kultūrinio atgrasinimo paminklas*. Šiuo muziejiniu scenarijumi, kurio vienintelė paskirtis – išlaikyti humanistinę kultūros fikciją, iš tikrųjų pridengiamas faktas, jog čia laidojama kultūra, ir masės džiaugsmingai kviečiamos *gedėti dėl kultūros*.

Ir jos ten veržte veržiasi. Štai kur aštriausia ironija, slypinti Beaubourg'e: į jį masės veržiasi ne todėl, kad varvintų seilę dėl kultūros, atnešusios joms per amžius tiek nusivylimo, o todėl, kad pirmą kartą turi progą gausiu būriu gedėti dėl kultūros, kurios iš esmės jos visuomet nekentė.

Taigi visiškas nesusipratimas yra bandymas demaskuoti Beaubourg'ą kaip kultūrinę masių mistifikaciją. Minios pačios plaukia ten pasimėgauti šia mirties bausme, ketvirčiavimu, šia operacionalia prostitucija, kuriai pasmerkiama kultūra, galiausiai iš tikrųjų ją likviduojant, neišskiriant ir kontrkultūros, kuri tėra šios kultūros apoteozė. Minios veržiasi į Beaubourg'ą su tokiu pat nesulaikomu pakilimu, kaip veržiamasi apžiūrėti katastrofos vietų. Maža to: jos pačios *yra* Beaubourg'o katastrofa. Jų skaičius, mindžikavimas, žavėjimasis, perštintis noras viską pamatyti ir viską pačiupinėti yra objektyviai mirtinas ir katastrofiškas bet kokiam sumanymui. Ne tik jų svoris kelia pavojų pastatui, bet ir jų palaikymas, jų smalsumas anihiliuoja pačius šios animacinės kultūros turinius. Toks neribotas ir sykiu sėkmingas antplūdis nebeturi nieko bendro su iškeltu kultūriniu tikslu, tai radikalus jo neigimas. Taigi šioje katastrofos struktūroje katastrofinio veikėjo vaidmuo tenka masėms, *pačios masės padaro galą masinei kultūrai.*

Cirkuliuodamos šioje skaidrumo erdvėje, jos, žinoma, pavirsta srautais, tačiau tuo pat metu, būdamos neperregimos ir inertiškos, jos padaro galą šiai „polivalentiškai" erdvei. Kviečiamos dalyvauti modeliuose, juos simuliuoti, žaisti su jais, jos žengia dar toliau: taip intensyviai dalyvauja ir manipuliuoja, kad ištrina bet kokią prasmę, norėtą suteikti ope-

racijai, ir sukelia grėsmę net pastato infrastruktūrai. Štai taip savitos rūšies parodija, hipersimuliacija kaip atsakas į kultūrinę simuliaciją, mases, turėjusias likti paprasčiausiu kultūros inventoriumi, paverčia mirties bausmės vykdytojomis tai kultūrai, kurios gėdingas įsikūnijimas yra Beaubourg'as.

Paplokime šio kultūrinio atgrasinimo sėkmei. Visi tie antimenininkai, kairieji ir kultūros niekintojai atgrasinimo efektyvumu niekuomet nė iš tolo neprilygo šiai monumentaliai juodajai skylei, vardu Beaubourg'as. Jo poveikis toks revoliucinis kaip tik dėl to, kad tai daroma nesąmoningai, *beprotiškai* ir nekontroliuojamai, – tuo tarpu kiekvienas protingas veiksmas, kuriuo siekiama padaryti galą kultūrai, kaip žinome, ją tik prikelia naujam gyvenimui.

Tiesą sakant, vienintelis Beaubourg'o turinys yra pačios masės, kurias pastatas traktuoja kaip konverterį, kaip savotišką fotokamerą arba, *input/output* terminais kalbant, visiškai taip pat, kaip kokia perdirbimo gamykla traktuoja naftos produktus ar žaliavos srautus.

Niekados nebuvo taip aišku, kad turinys (šiuo atveju kultūra, kitais – informacija ar prekės) tėra pamėkliška substancija, palaikanti mediumo veikimą, kurio funkcija visuomet yra indukuoti mases, produkuoti homogenišką žmonių ir mentalumo srautą. Šis milžiniškas ateinančiųjų ir išeinančiųjų judėjimas primena su nuolatiniu bilietu važinėjančių mikrorajonų gyventojų srautą, kurį nustatytomis valandomis absorbuoja arba išspjauna jų darbo vietos. Ir čia taip pat kalba eina apie darbą – testavimą, viešosios nuomonės tyrimą, kryptingą apklausą: žmonės ateina čia ir atsirenka objektus-atsakymus į visus jiems galinčius iškilti klausimus arba, tikriau, *jie ateina atsakydami* į funkcinį ir kryptingą klausimą, slypintį pačiuose objektuose. Taigi čia turime net ne konvejerinį darbą, o užprogramuotą tvarką, kurios apribojimus

užglaisto tolerancijos sluoksnis. Anapus tradicinių kapitalo institucijų, hipermarketas ar Beaubourg'o „kultūrinis hipermarketas" jau yra būsimos bet kokio pavidalo kontroliuojamos socializacijos modelis: jis iš naujo totalizuoja homogeniškame laike-erdvėje visas paskiras kūno ir socialinio gyvenimo (darbas, poilsis, medija, kultūra) funkcijas, o visus prieštaringus srautus perrašo integruotų grandinių terminais. Tai laikas-erdvė, kurioje vyksta socialinio gyvenimo simuliacija.

Kad tai įvyktų, vartotojų masė turi būti lygiavertė produktų masei ar su ja vienalytė. Būtent šių dviejų masių susidūrimą ir susiliejimą matome hipermarkete, matome Beaubourg'e, ir būtent todėl jie taip skiriasi nuo tradicinės kultūros versmių (paminklų, muziejų, galerijų, bibliotekų, kultūros namų ir t.t.). Čia susikuria *kritinė masė*, virš kurios prekė virsta hiperpreke, kultūra – hiperkultūra, t.y. ji susijusi nebe su paskirais mainais ar apibrėžtais poreikiais, o su tam tikros rūšies visuotinio ženklinimo visata, arba integruota grandine, kurią kiekvienas impulsas perskrieja nuo vieno galo iki kito, kur vyksta nepertraukiama pasirinkimo, perskaitymo, referencijos, ženklinimo, dekodavimo cirkuliacija. Čia kultūriniai, kaip kitur – vartojimo objektai teturi vieną tikslą – išsaugoti jus integruotos masės, tranzistorizuoto srauto, įmagnetintos molekulės pavidalu. Prekė yra hiperreali – štai ko mus moko hipermarketas; kultūra yra hiperreali – štai ko mus moko Beaubourg'as.

Jau tradiciniuose muziejuose prasideda šis skaidymas, pergrupavimas, visų kultūrų interferencija, besąlyginis estetizavimas, kultūrą paverčiantis hiperrealybe, tačiau muziejus vis dar yra atmintis. Niekados anksčiau kultūra nebuvo taip kaip čia užleidusi atminties vietą sandėliavimui ir funkciniam perskirstymui. Ir tai atskleidžia bendresnio pobūdžio faktą: visame „civilizuotame" pasaulyje objektų sandėlių steigimas sužadino papildomus žmonių sandėliavimo procesus: eiles, laukimo sales, transporto kamščius, koncentraciją, stovyklas.

Štai kur „masinė produkcija", ne masinės gamybos ar masinio vartojimo prasme, – tikra *masių* produkcija. Čia masė – tai galutinis bet kokio socialumo produktas, sykiu darantis galą bet kokiam socialumui, nes, nors ir norima mus įtikinti, jog masė *yra* sociumas, priešingai, ji yra sociumo implozijos vieta. *Masė yra vis tankėjanti sfera, kur vyksta viso sociumo implozija, kur jis suvirškinamas nenutrūkstamos simuliacijos procese.*

Štai kuo paremtas šis įgaubtas veidrodis: matydamos masę viduje, minios plūsteli vidun. Tipiškas marketingo metodas: čia įgauna prasmę bet kokia skaidrumo ideologija. Arba dar: iškeliant sumažintą idealų modelį, tikimasi gravitacijos didėjimo, automatiškos kultūros agliutinacijos bei automatiškos masių aglomeracijos. Tai tas pats procesas: arba grandininė branduolinė reakcija, arba veidrodinis baltosios magijos efektas.

Šitaip Beaubourg'as pirmą kartą kultūros plotmėje tampa tuo, kuo prekės plotmėje yra hipermarketas: tai *tobulas cirkuliarinis operatorius, savo vis greitėjančia cirkuliacija* galintis demonstruoti bet ką (prekes, kultūrą, minią, suspaustą orą).

Objektų sandėliavimas paskatina žmonių sandėliavimo procesą, o tokiose objektų sankaupose snūduriuojanti prievarta sužadina atvirkštinę žmonių prievartą.

Bet kokiose sankaupose slypi prievarta, specifinės prievartos esama ir bet kurioje žmonių masėje dėl joje vykstančios implozijos – tai prievarta, kurią sukelia jos gravitacija, jos tankėjimas aplink savo inercijos židinį. Inercijos židinys yra masės, štai kodėl tai yra visiškai naujos prievartos, nepaaiškinamos ir skirtingos nuo eksplozinės prievartos, židinys.

Kritinė masė, imploziné masė. Peržengus 30 000 ribą, kyla pavojus „sulankstyti" Beaubourg'o struktūrą. Tegu struktūros įelektrinta masė tampa destruktyviu pačios struktūros kintamuoju – jeigu to norėjo pastato kūrėjai (tačiau ar galima to

tikėtis?), jeigu jie šitaip užprogramavo galimybę vienu kirčiu pribaigti architektūrą ir kultūrą – tai Beaubourg'ą galima laikyti pačiu drąsiausiu amžiaus objektu ir sėkmingiausiu hepeningu.

Sulankstykite Beaubourg'ą! Naujas revoliucionierių slaptažodis. Nereikia jo padegti, nereikia jo neigti. Eikite ten! Tai geriausias būdas jį sunaikinti. Beaubourg'o sėkmė nebėra jokia paslaptis: žmonės ten eina *būtent dėl to*, jie veržiasi į tą pastatą, kurio pats trapumas alsuoja katastrofa, su vieninteliu tikslu – sulankstyti jį.

Žinoma, jie paklūsta atgrasinimo imperatyvui: jiems duodamas objektas, kurį reikia suvartoti, kultūra, kurią reikia suryti, pastatas, kuriuo reikia manipuliuoti. Tačiau sykiu jie akivaizdžiai, patys to nesuvokdami, siekia jį sunaikinti. Veržˇdamiesi ten, jie atlieka vienintelį masėms įmanomą aktą – tai svaidomoji masė, metanti iššūkį masinės kultūros pastatui, savo *svoriu*, kitaip sakant, savo pačiu neprasmingiausiu, pačiu kvailiausiu, pačiu nekultūringiausiu aspektu, duodanti atkirtį kultūringumo iššūkiui, kurį jai sviedžia Beaubourg'as. Į masinio pripratinimo prie sterilizuotos kultūros iššūkį masė atsiliepia destruktyvumo proveržiu, kurį pratęsia brutali manipuliacija. Į mentalinį atgrasinimą masė atsiliepia tiesioginiu fiziniu atgrasinimu. Tai jos iššūkis. Jos klasta – atsiliepti į kvietimą tomis pačiomis priemonėmis, kuriomis yra viliojama, tačiau, negana to, atsiliepti į simuliaciją, kurioje ji užsklendžiama entuziastingu socialiniu procesu, pranokstančiu simuliacijos uždavinius ir įgaunančiu destruktyvios hipersimuliacijos pavidalą.[2]

[2] Šios kritinės masės, jos radikalaus supratimo, kas yra Beaubourg'as, akivaizdoje juokinga atrodo Vincennes'o universiteto studentų demonstracija inauguracijos vakarą.

Žmones valdo troškimas viską imti, griebti, kimšti į skrandį, viskuo manipuliuoti. Matyti, suprasti, išmokti – tai jų nedomina. Vienintelis masinis afektas yra manipuliacija. Organizatorius (ir menininkus bei intelektualus) išgąsdino toks nekontroliuojamas noras išmėginti, nes viskas, ko jie tikėjosi – tai pripratinti mases prie kultūros *reginio*. Jie niekuomet nesitikėjo tokio aktyvaus, destruktyvaus susižavėjimo, tokio brutalaus, originalaus atsako į dovanojamą nesuprantamą kultūrą, tokios traukos, kuri kaip du vandens lašai panaši į įsilaužimą ar šventyklos išniekinimą.

Beaubourg'as galėjo arba turėjo išnykti kitą dieną po atidarymo, jį išmontavus ir ištampius miniai, kuriai tai būtų buvęs vienintelis galimas atsakymas į absurdišką kultūros skaidrumo ir demokratiškumo iššūkį, – kiekvienas parsineštų namo varžtą kaip šios fetišizuotos kultūros fetišą.

Žmonės ateina tam, kad *liestų*, jie žiūri tarsi liesdami, jų žvilgsnis tėra vienas iš taktilinės manipuliacijos aspektų. Taigi prieš mus nebe vizualinė ar diskursyvinė, o taktilinė visata, ir žmonės tiesiogiai dalyvauja procese: manipuliuoti/būti manipuliuojamam, ventiliuoti/būti ventiliuojamam, cirkuliuoti/būti cirkuliuojamam. Šis procesas nebepriklauso nei reprezentacijos, nei distancijavimosi, nei refleksijos sferai. Tai kažkas, kas būdinga panikai, kas būdinga panikos apimtam pasauliui.

Sulėtinta, niekieno iš išorės nekurstoma panika. Tai prievarta prisotinto viseto viduje. *Implozija.*

Beaubourg'as negali sudegti, imtasi visų atsargumo priemonių. Gaisras, sprogimas, destrukcija nebėra įsivaizduojama alternatyva šio tipo pastatams. Kibernetiniame ir kombinatoriniame, „kvartero periodo" pasaulyje naikinimo forma yra implozija.

Griovimas, smurtinė destrukcija atliepia atitinkamam gamybos būdui. Tinklų, srautų ir kombinatorikos visatai atliepia reversija ir implozija.

Tą patį galima pasakyti ir apie valstybės, valdžios ir pan. institucijas. Svajonė kada nors pamatyti, kaip jas išsprogdina susikaupę prieštaravimai, nuo šiol iš tikrųjų tėra svajonė. Realybėje institucijos pačios patiria imploziją dėl pernelyg išsiplėtusių tinklų, kontroliuojančių grandinių, dėl *feed-back*. *Valdžia patiria imploziją* – tai šiuolaikinis jos išnykimo būdas.

Lygiai tas pats vyksta su miestu. Gaisrai, karai, maras, revoliucijos, nusikalstamumas, katastrofos – visa antimiesto, miestui išoriško arba vidinio negatyvumo problematika yra kiek archajiška, lyginant ją su tikruoju anihiliavimo būdu.

Net požeminio miesto scenarijus – kinietiška struktūrų laidojimo versija – yra naivus. Miestas nebeatkartojamas pagal *reprodukavimo* schemą, vis dar priklausomą nuo bendrosios produkavimo struktūros, arba pagal panašumo schemą, vis dar priklausomą nuo reprezentavimo struktūros. (Taip iki šiol vyksta restauravimo darbai po Antrojo pasaulinio karo.) Miestas nebeprisikelia, net savo gelmėse, – jis perdaromas pasitelkiant tam tikros rūšies genetinį kodą, leidžiantį atkartoti jį begalę kartų akumuliuotos kibernetinės atminties dėka. Galas net ir Borgeso utopijai apie teritoriją idealiai atitinkantį ir ją visą atkartojantį žemėlapį: šiandien simuliakras griebiasi ne antrininko ir atkartojimo, o genetinės miniatiūrizacijos. Čia taip pat ateina galas reprezentacijai ir pačioje mažiausioje, nieko neužmirštančioje ir niekam nepriklausančioje atmintyje vyksta bet kokios erdvės implozija. Klesti negrįžtama, imanentiška, vis tankesnė, potencialiai prisotinta simuliacija, kuri niekados nebeišvys išlaisvinančio sprogimo.

Mes *buvome* išlaisvinančios prievartos kultūra (racionalumas). Ar tai būtų kapitalo, gamybos jėgų išlaisvinimo, negrįžtamos proto ir vertės ekspansijos, nukariautos ir pasauliniu mastu kolonizuotos erdvės kultūra, – ar tai būtų revoliucijos, nuspėjančios būsimas socialumo ir jo energijos formas, kultūra – schema lieka ta pati: tai lėtai arba intensyviai besiplečianti sfera, tai išvaduota energija – spinduliuojanti vaizduotės sfera.

Šią kultūrą lydinti prievarta gimdo kitą, platesnį pasaulį – produkavimo prievartą. Ji yra dialektinė, energetinė, apvalomoji. Tai prievarta, kurią mes išmokome analizuoti, kuri mums yra artimai pažįstama: ji ženklina sociumo kelius ir galų gale prisotina visą socialinį lauką. Tai *determinuota*, analitinė, išlaisvinanti prievarta.

Šiandien išnyra visiškai kitokia prievarta, kurios mes nebemokame analizuoti, nes ji nepaklūsta tradicinei eksplozinio smurto schemai: tai *implozinė* prievarta, kylanti nebe sulig sistemos plėtra, o jai prisisotinus ir susitraukus, kaip fizikinių žvaigždžių sistemų atveju. Ją gimdo nežabotas socialinio audinio tankinimas, pernelyg sureguliuota sistema, perkrauti tinklai (žinojimo, informacijos, galios) ir hipertrofuota kontrolė, nepaliekanti nė menkiausio plyšelio.

Šios prievartos mes nepajėgiame suvokti protu, nes visa mūsų vaizduotė pajungta besiplečiančių sistemų logikai. Mes negalime jos iššifruoti, nes ji nėra apibrėžta. Galbūt ji net nebesiremia neapibrėžtumo schema. Juk atsitiktinumo modeliai, pakeitę klasikinius determinacijos ir priežastingumo modelius, iš esmės niekuo nuo pastarųjų nesiskiria. Jais modeliuojamas perėjimas nuo apibrėžtų ekspansijos sistemų prie gamybos ir ekspansijos visomis kryptimis (nesvarbu, žvaigždėje ar šakniastiebyje) sistemų: ta pačia – begalinio tinklų plyšių prisotinimo – linkme žengia visos filosofijos, aptariančios energijos išlaisvinimą, intensyvumo spinduliavimą ir geismo molekulizaciją. Skirtumas tarp molekulinės masės ir molekulės tėra moduliacija, galbūt paskutinė tame fundamentaliame energetiniame procese, kurį generuoja besiplečiančios sistemos.

Visai kas kita, jeigu mes pereiname iš tūkstantmetės išsivadavimo ir energijos išlaisvinimo stadijos į implozijos fazę, jei maksimalaus spinduliavimo erą (šia prasme prisimintinos

Bataille'o netekties ir išeikvojimo sąvokos bei mitas apie saulę kaip neišsenkamą spinduliavimo šaltinį, kuriuo jis grindžia savo prašmatnią antropologiją: tai paskutinis eksplozijos ir spinduliavimo mitas mūsų filosofijoje, iš esmės paskutinis bendrosios ekonomijos fejerverkas, tačiau visa tai nebeturi mums jokios prasmės) pakeičia *sociumo reversijos* fazė – gigantiška aukščiausią prisisotinimo laipsnį pasiekusio lauko reversija. Žvaigždžių sistemos, išeikvojusios savo spinduliavimo energiją, taip pat niekur neišnyksta: jos pasiduoda iš pradžių lėtai, po to palaipsniui greitėjančiai implozijai, jos susitraukia pasakišku greičiu ir virsta involiucinėmis, atgaline tvarka besivystančiomis sistemomis, absorbuojančiomis visą aplinkinę energiją tol, kol tampa juodosiomis skylėmis, kuriose sunaikinamas pasaulis toks, kokį mes jį suprantame – spinduliavimo ir begalinės energetinės potencijos pasaulis.

Gali būti, kad didieji metropoliai – žinoma, tik jie, jei ši hipotezė apskritai turi prasmę – tapo šia prasme implozijos židiniais, absorbuojančiais ir įsiurbiančiais patį sociumą, kurio aukso amžius, kai viešpatavo neatskiriama kapitalo ir revoliucijos sąvokų pora, be jokios abejonės, jau praeityje. Sociumas lėtai arba brutaliai involiucionuoja link inertiško lauko, kuris jau pasiglemžė politiką. (Atvirkštinė energija?) Kalbai išaukštinant priešingas sąvokas – evoliucija, revoliucija, – nesunku imploziją palaikyti negatyviu, inertiniu, regresyviu procesu. Implozija yra specifinis, neapskaičiuojamus padarinius galintis sukelti procesas. 1968-ųjų gegužės įvykiuose be abejonės galima įžvelgti pirmąjį implozijos epizodą, kitaip tariant, priešingai pastangai jį perrašyti revoliucinės prozopopėjos terminais, tai buvo pirma prievartinė reakcija į sociumo prisotinimą, susitraukimas, iššūkis sociumo hegemonijai, kas, tarp kitko, prieštaravo pačių įvykių dalyvių ideologijai, mat jie manė, kad žengia gilyn į sociumą (mus visuomet valdo tokia vaizduotė). Ir nors didžiąją 1968-ųjų įvykių dalį vis dėlto galėjo pakurstyti revoliucinė, eksplozinio smurto

dinamika, tačiau tuo pat metu atsitiko kitkas: tam tikru momentu prasidėjo prievartinė sociumo involiucija, o jos pastūmėta – netikėta valdžios implozija, kuri, rodos, truko trumpą laiko tarpą, tačiau nuo tada niekuomet nesiliauja. Iš esmės toliau tęsiasi jokiu būdu ne kažkokia neaptinkama revoliucinė dinamika, o implozija, sociumo, institucijų, valdžios implozija. Netgi priešingai, pati revoliucija, revoliucijos idėja irgi patiria imploziją, kurios padariniai daug pragaištingesni už pačią revoliuciją.

Žinoma, po 1968-ųjų ir jų dėka sociumas kaip dykuma auga – plinta dalyvavimas, vadyba, savivalda ir pan. – tačiau sykiu daugybe taškų (daugiau nei 1968-aisiais) artėja prie savojo atšalimo ir visuotinės reversijos. Tai lėtas, istoriniam protui suvokiamas žemės drebėjimas.

Hipermarketas ir hiperprekė

Trisdešimties kilometrų spinduliu rodyklės jus kreipia link tų didžiulių rūšiavimo centrų, vadinamų hipermarketais, link tos prekių hipererdvės, kur kaldinamas daugybe atžvilgių naujas socialumas. Verta savo akimis pamatyti, kaip čia centralizuojamas ir perskirstomas visas aplinkinis regionas ir jo gyventojai, kaip koncentruojami ir racionalizuojami tvarkaraščiai, trajektorijos, praktiniai veiksmai – kaip kuriamas milžiniškas judėjimas pirmyn atgal, be galo primenantis priemiesčių gyventojų srautus, kuriuos nustatytomis valandomis praryja ir atryja jų darbovietės.

Žvelgiant giliau, čia vyksta visai kas kita – susipažinimo su svetima kultūra, konfrontacijos, išbandymo, socialinio kodo ir socialinio nuosprendžio procesai: žmonės ateina tikėdamiesi rasti ir atsirinkti objektus-atsakymus į visus klausimus, kuriuos jie gali sau užduoti. Arba veikiau jie *patys* ateina čia *atsakydami* į funkcinį, kryptingą klausimą, kuris ir konstituoja objektus. Objektai nebėra prekės. Tikriau kalbant, jie netgi nebėra ženklai, kuriuos dešifruojame, o paskui įsisaviname jų prasmę ir pranešimą, tai *testai*, jie mus kvočia, o iš mūsų reikalaujama jiems atsakyti, ir atsakymas jau slypi klausime. Panašiai funkcionuoja visi medijos pranešimai: ne informacija, ne komunikacija, o referendumas, nuolatinis testavimas, ratu siunčiami atsakymai, kodo verifikacija.

Nėra reljefo, perspektyvos, padūmavusių tolumų, kuriose žvilgsniui kiltų pavojus pasiklysti – tik visa aprėpiantis ekranas, kuriame reklaminiai skydai ir patys nenutrūkstamomis eilėmis eksponuojami produktai vaidina lygiaverčius, vienas paskui kitą einančius ženklus. Specialiai paskirti darbuotojai įdėmiai stebi scenovaizdį, išorinį prekių išdėstymą ir tučtuojau užtaiso spragą, kurią padarė vartotojas. Savitarna taip pat prisideda prie to, jog čia gelmė neegzistuoja: ta pati homogeniška erdvė be jokių tarpininkų suveda žmones ir daiktus – tiesioginės manipuliacijos erdvė. Tačiau kas kuo manipuliuoja?

Net represija integruojama kaip ženklas į šią simuliacijos visatą. Represija, virtusi atgrasinimu, tėra dar vienas ženklas įtikinėjimo visatoje. Slaptos stebėjimo kameros tampa simuliakrų dekoro elementu. Norint tobulai aprėpti visą plotą, būtų prireikę kontrolės įrenginio, gremėzdiškesnio ir įmantresnio už pačią parduotuvę. Tai neapsimokėtų. Štai kodėl pasitelkiama aliuzija į represiją, „signalizuojanti" apie tokią galimybę. Tad šis ženklas gali koegzistuoti su visais kitais, ir net su atvirkštiniu imperatyvu, pavyzdžiui, tuo, kurį galima perskaityti didžiuliuose plakatuose, kviečiančiuose atsipalaiduoti ir rinktis prekes visiškoje palaimoje. Iš tikrųjų šie plakatai jus seka ir prižiūri taip gerai (arba taip blogai), kaip ir televizija-„policininkas". Šis žiūri į jus, jūs žiūrite į save jame, sykiu su visais kitais. Tai veidrodis, nepadengtas vartotojų veiklos amalgama, perskėlimo pusiau ir susidvejinimo žaismas, užveriantis šį pasaulį savyje pačiame.

Hipermarketas neatsiejamas nuo į jį vedančių ir jį maitinančių autostradų, daugiasluoksnių automobilių aikštelių, kompiuterinio centro, o dar toliau – nuo koncentriškais ratais besidriekiančio miesto, kuris pasitarnauja tarsi visos veiklos funkcionalus ekranas. Hipermarketas panašus į didelę montavimo gamyklą, skirtumas tik tas, jog čia dirbantieji (arba klientai), mobilūs, išcentruoti, užuot įsijungę į darbo procesą

racionalaus nuoseklumo pagrindu, atrodytų, plavinėja iš vieno taško į kitą pasiduodami atsitiktinumui. Grafikas, atranka, pirkimas taip pat paremti atsitiktinumu ir skiriasi nuo darbo praktikos. Tačiau vis dėlto čia esama tam tikros sekos, tam tikros programinės disciplinos, kurios draudimus nustūmė į šalį tolerancijos, patogumo ir hiperrealybės zona. Hipermarkete jau galima įžvelgti anapus gamyklos ir tradicinių kapitalo institucijų susiformavusį modelį, talpinantį savyje visas būsimas kontroliuojamos socializacijos formas: jis vėl totalizuoja homogeniškoje erdvėje-laike visas paskiras kūno ir socialinio kūno funkcijas (darbą, poilsį, maistą, higieną, transportą, mediją, kultūrą); jis perrašo visus prieštaringus srautus integruotų srovės grandinių terminais; tai erdvė-laikas, kuriame vyksta milžiniška socialinio gyvenimo simuliacija, kuriame telpa visa milžiniška apgyvendinimo ir eismo struktūra.

Hipermarketas, kaip kryptingo, išankstinio numatymo modelis, yra pirmesnis už aglomeraciją (ypač tai pasakytina apie Jungtines Valstijas), tai tarsi dingstis jai susikurti, o juk tradicinis turgus vykdavo kokios nors gyvenvietės širdyje, kur susirinkdavo pabendrauti miesto ir kaimo žmonės. Tai gyvenimo būdo išraiška, kurioje nebeliko ne tik kaimo, bet ir miesto, užleidusio vietą „aglomeracijai" – urbanistiniam, ženklų reguliuojamam funkcinių zonų tinklui, kurio ekvivalentas, mikromodelis vartojimo plotmėje ir yra hipermarketas. Tačiau jo vaidmuo toli gražu neapsiriboja „vartojimu", ir objektai jame nebeišsaugoja savo specifinio realumo: hipermarkete pagrindinis dėmesys skiriamas jų išdėstymo serijiškumui, cirkuliarumui ir vaizdingam pateikimui – tokie pagrindiniai būsimo socialinių santykių modelio bruožai.

Tad hipermarketo „forma" gali padėti mums suprasti tai, ką vadiname modernybės pabaiga. Didžiuosiuose miestuose maždaug per šimtą metų (1850–1950) radosi ištisa karta didelių „modernių" parduotuvių (daugeliui vienaip ar kitaip buvo klijuojamas šis pavadinimas), tačiau urbanistinės struktūros

išliko nepakitusios, kol neatėjo laikas fundamentaliam sukrėtimui, susijusiam su transporto modernizacija. Miestai liko miestais, o štai nauji miestai virto hipermarketų (ar *shopping center) palydovais*, kuriais rūpinasi užprogramuoto eismo tinklas ir kurie po truputį iš miestų virsta aglomeracijomis. Nauja morfogenezė, besiremianti kibernetika (t.y. teritorijos, būsto, eismo lygmenyje pritaikanti detalius molekulinio valdymo scenarijus, genetinio kodo schemas), iškilo į paviršių, įgaudama branduolinį ir palydovinį pavidalą. Hipermarketas – tai *branduolys*. Miestas, net modernus miestas jo nebeabsorbuoja. Būtent jis nustato orbitą, kuria ima suktis aglomeracija. Tai tarsi *implantas* į naujus agregatus (panašią funkciją kartais atlieka universitetas arba net gamykla), ne koks XIX amžiaus fabrikas ar į priemiestį iškeldinta gamykla, nepažeidžianti miesto orbitos, o automatizuota, elektronikos valdoma montavimo gamykla, kitaip tariant, įmonė, kurios funkcija ir joje vykstantis darbo procesas visiškai nepriklauso nuo pasirinktos vietos. Tokios gamyklos, kaip ir hipermarketo ar naujoviško universiteto atveju, susiduriame nebe su funkcijomis (prekyba, darbas, žinojimas, poilsis), kurios autonomizuojasi ir keičia vietą (tai dar „moderniosios" miestų plėtros bruožas), o su *funkcijų dezintegracijos*, su jų neapibrėžtumo ir paties miesto dezintegracijos *modeliu*, kuris buvo transplantuotas už miesto ribų ir į jį imta žvelgti kaip į hiperrealų modelį, kaip į branduolį, aplink kurį sintezuojasi aglomeracija, nieko bendro nebeturinti su miestu. Tai negatyvūs modernaus miesto palydovai, atspindintys miesto, ir net modernaus miesto, pabaigą – apibrėžta, kvalitatyvinė erdvė, iš naujo, originaliai sintezuojanti visuomenę.

Galėtume pamanyti, kad tokiai implantacijai atliepia įvairių funkcijų racionalizacija. Tačiau iš tikrųjų tuo momentu, kai funkcija tiek hiperspecializuojama, kad ją iš bet kokio elemento galima išspausti „paruoštą vartojimui", ji netenka savo tikslingumo ir virsta visai kitkuo: polifunkciniu

branduoliu, „juodųjų dėžių" su įvairialypiu *input/output* santykiu sankaupa, konvekcijos ir destruktūrizacijos židiniu. Gamyklos ir universitetai nebėra gamyklos ir universitetai, o hipermarketai neturi nieko bendro su rinka. Tai keisti naujai atsiradę objektai, kurių absoliutus modelis, be jokios abejonės, yra atominė elektrinė; jie savotiškai neutralizuoja teritoriją, iš jų spinduliuoja atgrasinimo galia, kuri anapus tariamos šių objektų funkcijos konstituoja, be abejo, jų tikrąją, giluminę funkciją – tai funkcinių branduolių, kurie visiškai nebėra funkciniai, hiperrealybė. Šie nauji objektai yra simuliacijos poliai, aplink kuriuos formuojasi – skirtingai nuo senųjų stočių, gamyklų ar tradicinių transporto tinklų – visai kas kita negu „modernybė": tai hiperrealybė, kurioje vienu metu egzistuoja visos funkcijos – be praeities, be ateities, operacionalios visais azimutais. Na ir, žinoma, krizės, arba net naujosios katastrofos: 1968-ųjų gegužės įvykiai prasidėjo ne Sorbonoje, o Nanterre, t.y. vietoje, kur pirmą kartą Prancūzijoje, hiperfunkcionalizavus žinojimo vietą „už miesto sienų", šis žinojimas prilygo nuvietinimui, „susvetimėjimui", prarado savo funkciją ir tikslingumą neofunkcionaliai užprogramuotoje aplinkoje. Ten gimė naujas, nematytas smurtas, kaip atsakas į referentą praradusio modelio (žinojimo, kultūros) pavertimą orbitiniu palydovu.

Prasmės implozija medijoje

Mes esame visatoje, kurioje vis daugiau informacijos ir vis mažiau prasmės.

Trys hipotezės:

- informacija produkuoja prasmę (negatyvios entropijos faktorius), tačiau neįstengia kompensuoti didelių reikšmės nuostolių visose srityse. Veltui stengiamasi per mediją naujai įvesti pranešimus ir turinius – prasmės praradimo, susiurbimo procesas yra greitesnis. Taigi nesėkmę patiriančią mediją turi pakeisti masinis produktyvumas. Reikia ištisos ideologijos, kuri skelbtų žodžio laisvę, būtinumą suskaidyti mediją į nesuskaičiuojamą daugybę individualių transliavimo vienetų, kitaip sakant, sukurti „antimediją" (piratinės radijo stotys ir t.t.);
- informacija neturi nieko bendro su reikšme. Tai visai kas kita, tai kito laipsnio operacinis modelis, išoriškas prasmei ir prasmės cirkuliacijai tikrąja to žodžio prasme. Tokia yra Shannono hipotezė: informacijos sfera – tai tiesiog instrumentas, techninis mediumas, neturintis jokios prasminės paskirties, tad ji nebeturi būti įtraukta į jokį vertybinį sprendimą. Tai tik kodas, panašus į genetinį kodą: jis yra tai, kas yra, funkcionuoja štai taip ir anaip, o prasmė yra visai kitas dalykas, kuris, galima sakyti, ateina vėliau, kaip,

pavyzdžiui, Monod* knygoje *Atsitiktinumas ir būtinybė*. Šiuo atveju paprasčiausiai nesą jokio reikšmingo ryšio tarp informacijos infliacijos ir prasmės defliacijos;

- priešingai, informacija ir prasmė taip griežtai ir neatsiejamai koreliuoja, kad informacija yra tiesioginė prasmės ir reikšmės destrukcijos ar neutralizacijos priežastis. Prasmės nuostoliai yra tiesiogiai susiję su griaunančiu, atgrasinančiu informacijos, medijos ir žiniasklaidos poveikiu.

Pastaroji hipotezė pati įdomiausia, tačiau ji prieštarauja nusistovėjusiai nuomonei. Socializacijos laipsnis visur matuojamas medijos pranešimų prieinamumu. Kuo mažiau prieinama medija, tuo labiau nesocializuotas ar potencialiai asocialus yra individas. Visur manoma, kad informacija pagreitina prasmės cirkuliaciją, kad ji produkuoja pridėtinę vertę kaip ir greitesnė kapitalo apyvarta ekonomikoje. Manoma, kad informacija kuria komunikaciją, ir visuotinai sutariama, jog, net jeigu milžiniškas jos kiekis paleidžiamas vėjais, galų gale vis dėlto susidaro tam tikras prasmės perteklius, kuris pasklinda po visus sociumo plyšelius – lygiai kaip sutariama, kad materialinė gamyba, nepaisant visų nesklandumų ir neracionalių sprendimų, vis tik padidina turtus ir socialinę gerovę. Mes visi esame šio mito suokalbininkai. Tai mūsų modernybės alfa ir omega, be kurių sužlugtų pasitikėjimas mūsų socialine organizacija. Tačiau *faktiškai ji žlunga*, ir būtent dėl minėtos priežasties. Nes mes manome, kad informacija produkuoja prasmę, o yra viskas atvirkščiai.

Informacija suryja savo pačios turinius. Ji suryja komunikaciją ir socialumą. Ji tai daro dėl dviejų priežasčių:

* Jacques Monod – prancūzų biochemikas. Visas jo knygos pavadinimas skamba taip: *Le hasard et nécessité: essais sur la philosophie naturelle de la biologie moderne*.

1. Užuot mezgusi komunikaciją, *ji išsisemia ją vaidindama.* Užuot produkavusi prasmę, ji išsisemia vaidindama prasmę. Tas pats gerai pažįstamas, gigantiškas simuliacijos procesas. Neįpareigojantis interviu, vieša kalba, klausytojų skambučiai, dalyvavimas visomis kryptimis, tariamai prasmingas kalbėjimas: „Jus tai liečia, jūs esate įvykis ir pan." Informaciją vis labiau skandina tokio pobūdžio vaiduokliškas turinys, homeopatinė transplantacija, atmerktomis akimis sapnuojamas komunikacijos sapnas. Tai cirkuliarinis mechanizmas, kuriame suvaidinamas troškimas kalbėti auditorijai, tai komunikacijos antiteatras, kuris, kaip žinoma, teužsiima tuo, kad tradicinę instituciją paverčia jos negatyvu, taip užsklęsdamas integruotą negatyvumo grandinę. Palaikyti šiam simuliakrui eikvojama milžiniška energija, kad brutali disimuliacija nesudurtų mūsų kaktomuša su akivaizdžiu, realiu faktu, jog prasmė galutinai prarasta.

Neapsimoka kelti klausimo, ar simuliakras eskaluotas todėl, kad prarasta komunikacija, ar jis buvo pasitelktas iš pat pradžių atgrasinimo tikslais, kad iš anksto sukeltų bet kokios komunikacijos galimybės „trumpą sujungimą" (pirma žengia modelis, padarantis galą tikrovei). Neapsimoka kelti klausimo, kas buvo pirma, nes niekas nebuvo pirmas, tai ratu besisukantis simuliacijos, hipertikroviškumo procesas. Komunikacijos ir prasmės hiperrealybė. Realesnė negu tikrovė – štai kaip sugriaunama realybė.

Štai taip, uždarame rate funkcionuoja ne tik komunikacija, bet ir socialumas – kaip koks *masalas*, susijęs su *mito* galia. Tikėjimas, įtikėjimas informacija susiję su tuo tautologiniu įrodymu, kurį ženklais atkartodama neaptinkamą realybę pateikia apie save sistema.

Tačiau kyla mintis, kad šis tikėjimas yra toks pat dviprasmis, kaip ir archajinių visuomenių tikėjimas mitais. *Vienu metu ir tikima, ir ne.* Nekeliamas klausimas: „Aš žinau, bet vis dėlto." Tái prasmės ir komunikacijos simuliacijai, kurioje mus

užsklendžia sistema, atliepia savotiška atvirkštinė simuliacija, puoselėjama masėse, kiekviename iš mūsų. Į sistemos tautologiją atsakoma dviprasmiškumu, į atgrasinimą – abejingumu arba visuomet kiek mįslingu tikėjimu. Taip, mitas egzistuoja, tačiau reikia atsargiai tikėti tuo, kad žmonės juo tiki: štai kokie spąstai tyko kritinio mąstymo, būtinai darančio prielaidą, kad masės yra naivios ir kvailos.

2. Prisidengusi šiuo erzinančiu komunikacijos spektakliu žiniasklaida, informacijos presingas siekia nesulaikomai destruktūrizuoti sociumą.

Štai taip informacija ištirpdo prasmę, ištirpdo socialumą, paversdama juos ūku, kurio laukia ne inovacijų antplūdis, o priešingai – totalinė entropija.[1]

Štai todėl medija skatina ne socializaciją, o visiškai priešingai – masių socialumo imploziją. Ir tai tėra mikroskopiniame lygmenyje vykstančios *prasmės implozijos* perkėlimas į makroskopinį lygmenį. Tokią imploziją reikia nagrinėti remiantis MacLuhano formule *mediumas yra pranešimas*, iš kurios plaukiančių išvadų mes toli gražu dar neišsėmėme.

[1] Čia informaciją aptarėme tik socialiniu komunikacijos aspektu. Tačiau magėtų šią hipotezę pritaikyti kibernetinei informacijos *teorijai*. Pastarosios pamatinė tezė irgi teigia, kad informacija sinonimiška negatyviai entropijai, atsparumui entropijai, prasmės ir organizuotumo augimui. Tačiau iškelkime priešingą hipotezę: INFORMACIJA = ENTROPIJA. Pavyzdžiui, *informacija ar žinojimas, kurį galima gauti apie kokią nors sistemą ar įvykį, jau yra tam tikra tos sistemos neutralizavimo ir entropijos forma* (tas pats pasakytina ir apie mokslą apskritai, ypač – apie socialinius ir humanitarinius mokslus). *Informacija, kuri atspindi įvykį ar jį išplatina, – tai jau iš karto degradavusi šio įvykio forma.* Paanalizuokime šia prasme medijos vaidmenį 1968-ųjų gegužės įvykiuose. Platus studentų veiksmų nušvietimas spaudoje paspartino visuotinį streiką, tačiau būtent šis streikas buvo ta „juoda dėžė", kuri neutralizavo pirminį ūmų judėjimo prasiveržimą. Judėjimo masto išaugimas buvo mirtini spąstai, o ne pozityvus išsiplėtimas. Nepasitikėkime informacija, universalizuojančia vietinę kovą. Nepasitikėkime visomis kryptimis skleidžiamomis solidarumo kampanijomis, tuo elektroniniu ir sykiu pasaulietiniu solidarumu. Bet kokia skirtybių universalizacijos strategija yra entropinė sistemos strategija.

Ji reiškia, kad visus prasmės turinius absorbavo vienos dominuojančios formos mediumas. Tik mediumas yra įvykis – kad ir kokie konformistiniai ar maištingi būtų jo turiniai. Tai rimta problema, su kuria susiduria kontrinformacija, antimedija, radijo piratai ir pan. Tačiau yra ir kai kas rimtesnio, ko nepastebėjo net pats MacLuhanas. Nepaisant tokios visų turinių neutralizacijos, vis dar galima būtų tikėtis manipuliuoti mediumo forma ir transformuoti tikrovę išnaudojant mediumo kaip formos poveikį. Net anuliavus visus turinius, *mediumas pats savaime* galbūt dar išlaikytų revoliucingą, ardomąją vartojimo vertę. Tačiau MacLuhano formulė mus atveda prie kraštutinės ribos – įvyksta ne tik pranešimo implozija į mediumą, tuo pačiu judesiu įvyksta paties mediumo implozija į tikrovę, *mediumo ir tikrovės* implozija į savotišką hipertikrovės ūką, kur nebeaptinkamas net pats mediumo apibrėžimas ir jam vienam būdingas veikimo būdas.

Kelia abejonių net „tradicinis" pačios medijos, neatskiriamos modernybės dalies, statusas. MacLuhano formulę *mediumas yra pranešimas,* svarbiausią simuliacijos eros formulę (mediumas yra pranešimas – siuntėjas yra gavėjas – visų polių judėjimas ratu – galas panoptinei ir perspektyvinei erdvei, štai tokios yra *mūsų* modernybės alfa ir omega), reikia išplėsti iki ribos, už kurios ne tik visi turiniai ir pranešimai išgaruoja mediume, bet ir pats mediumas išgaruoja kaip toks. Juk iš esmės kaip tik pranešimas dar teikia pasitikėjimo mediumu, jis suteikia mediumui išskirtinį, aiškiai apibrėžtą komunikacijos tarpininko statusą. Netekęs pranešimo mediumas irgi panyra į tą neapibrėžtybę, kurioje skendi visos mūsų didžiosios sprendimo ir vertės sistemos. Dabar *modelis, netarpiškai* efektyvus, vienintelis generuoja ir pranešimą, ir mediumą, ir „tikrovę".

Ir galiausiai pasakymas *mediumas yra pranešimas* reiškia ne tik pranešimo, bet ir mediumo galą. Nebėra medijos tiesiogine žodžio prasme (pirmiausia turiu omeny elektroninę, masinę

mediją), t.y. instancijos, tarpininkaujančios tarp vienos ir kitos realybės, tarp vieno ir kito tikrovės būvio. Jos nėra nei turiniuose, nei formoje. Štai ką, griežtai tariant, reiškia implozija. Poliai absorbuoja vienas kitą, vyksta bet kokios diferencinės sistemos polių „trumpas sujungimas", sutraiškomi atskiri terminai ir opozicijos (tarp jų ir mediumo–tikrovės opozicija), kitaip tariant, neįmanomas tampa joks tarpininkavimas, bet kokia dialektinė intervencija tarp vieno ir kito arba vieno į kitą. Visi medijos efektai juda ratu. Tampa nebeįmanoma prasmė, pažodine prasme* – vienakryptis vektorius nuo vieno poliaus iki kito. Reikia šią kritinę, tačiau originalią situaciją apmąstyti iš esmės: mums liko tik ji viena. Neverta svajoti apie turinių ar formos revoliuciją, nes nuo šiol mediumas ir tikrovė susiliejo į vieną ūką, kurio tiesos neįmanoma iššifruoti.

Konstatacija, kad įvyko turinių implozija ir prasmės absorbavimas, kad pats mediumas išgaravo, kad bet kokia komunikacijos dialektika įsiurbta į totalinį modelio sukimąsi ratu ir įvyko socialumo implozija į mases, gali pasirodyti katastrofiška ir kupina nusivylimo. Tačiau taip atrodys tik tada, jei laikysimės įsikibę idealizmo, dominuojančio mūsų informacinės vizijos lauką. Mumyse liepsnoja prasmės ir komunikacijos idealizmas, komunikacijos per prasmę idealizmas, ir būtent todėl mūsų tyko *prasmės katastrofa*.

Tačiau turime suprasti, kad terminas „katastrofa" įgauna „katastrofinę" pražūties ir sunaikinimo prasmę tik linijiniame kaupimo, gamybinio tikslingumo žiūros lauke, kurį mums primeta sistema. Šiaip šis terminas etimologiškai reiškia tik išlinkimą, riedėjimą žemyn tam tikrame cikle, vedančiame prie to, ką galima būtų pavadinti „įvykio horizontu", neperžengiamu prasmės horizontu: anapus nevyksta nieko, *kas mums turėtų prasmę*, tačiau pakanka tik išsilenkti šio prasmės ultimatumo, ir katastrofa nebeatrodo mums kaip galutinė ir

* Pranc. *sens* reiškia ir „prasmę", ir „kryptį".

nihilistinė nesėkmė, kaip kad piešia dabartinė mūsų vaizduotė.

Anapus prasmės yra žavesys, kurį žadina prasmės neutralizacija ir implozija. Anapus sociumo horizonto yra masės, kurias gimdo sociumo neutralizacija ir implozija.

Esmiškai svarbu šiandien įvertinti šį dvigubą iššūkį – iššūkį, kurį prasmei meta masės ir jų tylėjimas (kuris jokiu būdu nereiškia pasyvios rezistencijos) – iššūkį, kurį prasmei meta medija ir jos žavesys. Visi marginaliniai, alternatyvūs bandymai prikelti prasmę yra antriniai to išūkio atžvilgiu.

Šis masių ir medijos susipynimas yra akivaizdžiai paradoksalus: ar medija neutralizuoja prasmę ir produkuoja „beformę" (arba informuotą) masę, ar masės pergalingai atlaiko medijos spaudimą, atmesdamos arba absorbuodamos be atsako visus jos produkuojamus pranešimus? Kadaise savo straipsnyje „Rekviem medijai" esu analizavęs (ir pasmerkęs) mediją kaip instituciją, diegiančią negrįžtamą komunikacijos *be atsako* modelį. Tačiau šiandien? Tokį atsako nebuvimą galima laikyti nebe galios strategija, o kontrastrategija, kurią masės atsuka prieš galią. Ir kas tada?

Ar žiniasklaida stovi galios pusėje ir padeda manipuliuoti masėmis, ar ji sykiu su masėmis likviduoja prasmę, prievartauja ją ir siekia sužavėti? Ar medija kelia susižavėjimą masėms, ar masės paverčia mediją reginiu? Mogadiscio-Stammheimas sako: medija pati imasi moraliai smerkti terorizmą ir įbauginimo naudojimą politiniais tikslais, tačiau tuo pat metu, elgdamasi absoliučiai dviprasmiškai, skleidžia brutalų teroristinio akto žavesį ir, pasiduodama jam pati, virsta teroristu (amžina moralinė dilema, kaip sakė Umberto Eco: kaip nekalbėti apie terorizmą, kaip surasti *gerą* medijos panaudojimo būdą – *tokio nėra*). Medija neša prasmę ir kontrprasmę, manipuliuoja vienu metu visomis kryptimis, niekas negali kontroliuoti šio proceso, ji palaiko vidinę sistemos simuliaciją ir simuliaciją, kuri griauna tą sistemą – ji vadovaujasi išimtinai

Möbiuso, cirkuliarine logika, ir viskas. Tam nėra alternatyvos, nėra logiškos išeities. Tėra logiškumo *paūmėjimas* ir katastrofinė išeitis.

Tačiau reikėtų patikslinti. Mes susiduriame su šia sistema dvilypėje, neišsprendžiamoje *double bind* situacijoje – visai kaip vaikai, susidūrę su suaugusiųjų pasaulio reikalavimais. Iš jų reikalaujama būti savarankiškais, atsakingais, laisvais ir sąmoningais subjektais ir kartu – nuolankiais, inertiškais, paklusniais, prisitaikančiais objektais. Vaikas priešinasi visaip kaip gali, ir į kiekvieną prieštaringą reikalavimą jis atsako taip pat dvejopa strategija. Reikalavimui būti objektu jis priešpriešina visas nepaklusnumo, maišto, emancipacijos formas, trumpai tariant, jis tvirtina esąs subjektas. Reikalavimui būti subjektu jis su tokiu pačiu užsispyrimu ir veiksmingumu priešinasi kaip objektas, t.y. pasitelkia visiškai priešingas elgsenos formas: infantilizmą, hiperkonformizmą, absoliučią priklausomybę, pasyvumą, idiotiškumą. Nė viena iš dviejų strategijų nėra objektyvesnė už kitą. Subjekto pasipriešinimas šiandien vienašališkai vertinamas ir laikomas pozityviu – taip pat kaip politinėje sferoje tik išsivadavimo, emancipacijos, politinio subjekto saviraiškos ir savikūros praktika laikoma tinkama ardomajai veiklai. Užmirštamas tokios pat galios, ar net didesnis, poveikis, kurį daro objekto praktikos rūšys, subjekto pozicijos ir prasmės išsižadėjimas – būtent taip elgiasi masės – kai visa tai mes palaidojame po paniekinamais susvetimėjimo ir pasyvumo terminais. Išsivadavimo praktika teatliepia vienam iš sistemos aspektų, nuolatiniam ultimatumui, reikalaujančiam iš mūsų tapti grynu objektu, tačiau ji visiškai neatliepia kitam reikalavimui – kad mes taptume subjektais, kad išsivaduotume, bet kuria kaina save išreikštume, balsuotume, gamintume, spręstume, kalbėtume, dalyvautume, žaistume žaidimą, – tai toks pat sunkus, o šiandien, be abejo, net sunkesnis šantažas ir ultimatumas. Sistemai, kurios argumentai – engimas ir priespauda, strategiškai pasipriešina

išlaisvinantis subjektiškumo reikalavimas. Tačiau ši strategija atspindi ankstesnę sistemos fazę, ir net jeigu mes šiandien dar su ja susiduriame, tai jau nebeturi strateginės reikšmės: dabartinis sistemos argumentas yra kalbėjimo maksimizavimas, maksimalus prasmės produkavimas. Taigi pasipriešinimo strategija dabar reikalauja atmesti prasmę ir kalbėjimą arba hiperkonformistiškai simuliuoti tos pačios sistemos mechanizmus, o tai irgi viena atmetimo ir nepriėmimo formų. Būtent taip elgiasi masės: jos tarsi siunčia atgal sistemai jos pačios logiką ją sudvejindamos, kaip veidrodis atspindi ir sugrąžina prasmę jos neabsorbuodamas. Šiandien viešpatauja ši strategija (jeigu dar galima kalbėti apie strategiją), nes prasmę panaikino dabar dominuojanti sistemos fazė.

Negalima apsirikti renkantis strategiją. Visi visuomeniniai judėjimai, kurie susiję tik su istorijos, grupės, kalbėjimo subjekto išvadavimu, emancipacija, prisikėlimu, su subjektų bei masių „įsisąmoninimu" ir netgi su jų „pasąmonės iškėlimu", nepastebi, kad jie juda ta pačia kryptimi kaip sistema, kurios imperatyvas šiandien kaip tik yra prasmės bei kalbėjimo perprodukavimas ir atgaivinimas.

Absoliuti reklama, nulinė reklama

Šiandien mes matome, kaip visas įmanomas raiškos formas absorbuoja reklama. Visos originalios kultūros formos, visos apibrėžtos kalbos absorbuojamos reklamoje, nes joje nėra gelmės, tai akimirksnio dalykas, akimirksniu pamirštamas. Joje triumfuoja paviršiaus forma, mažiausias visų reikšmių vardiklis, nulinis prasmės laipsnis, triumfuoja entropija, nugalėjusi visus įmanomus tropus. Tai pati žemiausia ženklo energijos forma. Ši neartikuliuota, momentinė, praeities, ateities neturinti forma, nepatirianti metamorfozių, nes ji ir yra paskutinė metamorfozė, valdo visas kitas. Visi dabartiniai veiklos pavidalai žengia reklamos link, ir daugelis joje išsisemia. Tai nebūtinai reklama tiesiogine šio žodžio prasme – veikiau reklaminė *forma*, į kurią įvelkamas supaprastintas, šiek tiek gundantis, šiek tiek sutaikantis poveikio būdas (visi modalumai pramaišiui joje švelnėja ir blanksta). Plačiau imant, reklaminėje formoje visi konkretūs turiniai anuliuojami tą pačią akimirką, kai tampa įmanoma juos perrašyti vieną kitu, o „komplikuotų" pasakymų, artikuliuotų prasmės (ar stiliaus) formų neįmanoma perrašyti vienos kita, kaip neįmanoma perrašyti žaidimo taisyklių.

Ilgas kelias link išverčiamumo, kitaip sakant, link visuotinės kombinatorikos, kurią įgalina *visų daiktų paviršiaus perregi-*

mumas, jų *absoliutus reklamiškumas* (profesionali reklama, kartoju, tėra epizodinis atvejis)*, atsispindi propagandos peripetijose.

Reklama ir propaganda tikrą užmojį įgauna Spalio revoliucijos ir 1929-ųjų pasaulinės krizės metais. Tai masių kalbos, vieną jų pagimdė masinė idėjų, kitą – masinė prekių gamyba, jųdviejų registrai, iš pradžių atskiri, vėliau pamažu suartėja. Propaganda užsiima pamatinių idėjų, politinių figūrų ir „prekinio ženklo įvaizdį" puoselėjančių partijų marketingu ir prekyba. Ji suartėja su reklama, nes ši sugeba skleisti vienintelę ir iš tikrųjų pamatinę šiuolaikinės konkurencinės visuomenės idėją: svarbu tik prekė ir prekinis ženklas. Tokia konvergencija būdinga visuomenei (mūsų visuomenei), kurioje nebėra skirtumo tarp ekonomikos ir politikos, nes nuo krašto iki krašto joje viešpatauja ta pati kalba; visuomenei, kurioje tiesiogine žodžio prasme visiškai realizavosi politinė ekonomija. Kitaip sakant, ši specifinė galios instancija (istorinė socialinių prieštaravimų forma) ištirpo, išsisklaidė, įsigėrė į prieštaravimų nepažįstančią kalbą, panašiai kaip sapnas, draskomas vien paviršutiniškų įtampų.

Paskui eina stadija, kai ne tik politikos, bet ir paties sociumo kalba persiima šios įaudrintos kalbos primygtinio tono apžavais, kai sociumas tampa reklama, kai jis rengia rinkimus bandydamas primesti savo prekinio ženklo įvaizdį. Nustojęs istorinės lemties statuso, sociumas nusirito iki „kolektyvinės įmonės", kuriai visuose lygiuose reikalinga reklama. Pažiūrėkite, kiekviena reklama stengiasi įpiršti mums sociumo pridėtinę vertę: *werben werben* – sociumas persekioja mus nuo sienų, prabyla į mus šiltais ir bekraujais radijo diktorių balsais, garso takelio kirčiais ir intonacijomis bei daugybe variacijų, kuriomis atgyja vaizdo juosta, nuolatos besisukanti mums

* Čia žaidžiama žodžio *publicité* etimologija. Tai ne tik „reklamiškumas", bet ir asociacija į bendrašaknį žodį *publique* „viešas, visuomeniškas".

prieš akis. Socialumas visur, tai absoliutus socialumas, galiausiai realizuotas – kitaip sakant, visiškai ištirpdytas, absoliučiame reklamiškume, tai socialumo liekanos, haliucinuojančios nuo kiekvienos tvoros tiesiog kaip sociumo prašymas, kuriam tučtuojau atliepia reklamos aidas. Sociumas – tai scenarijus, o mes – jo sutrikusi publika.

Štai taip reklaminė forma, užgoždama visas kitas kalbas, primetė ir išplėtojo vis neutralesnę, surogatinę, neafektinę retoriką, kuri tarsi koks, Yves'o Stourdzé žodžiais tariant, „asintaksinis ūkas" supa mus iš visų pusių (ir sykiu išsprendžia šitiek kontroversijų žadinančią „tikėjimo" ir efektyvumo problemą: joje nėra signifikatų, į kuriuos galėtume investuoti [kokį nors turinį], joje visi kadaise skirtingi ženklai supaprastinami ir suvienodinami, ir toks jų lygiavertiškumas atgrasina juos nuo jų pačių funkcijos). Štai kur šiandieninės reklamos galios ribos, štai kodėl jai lemta išnykti: reklama šiandien nebėra užstatas, ji tapo „papročių dalimi" ir kartu išleido iš rankų tą socialinę-moralinę dramaturgiją, kurią dar prieš dvi dešimtis metų reprezentavo.

Tai nereiškia, kad žmonės ja nebetiki ar žvelgia į ją kaip į rutiną. Tiesiog ji žavėjo savo galia supaprastinti visas kalbas, bet šią galią šiandien iš jo paveržia kitas kalbos tipas, dar paprastesnis ir sykiu operacionalesnis: tai programavimo kalbos. Reklamos ir kitų didžiųjų medijos priemonių naudojamą sekvencinį, garso takeliu ir vaizdo juosta besiremiantį modelį, kombinuojantį ir išlyginantį visų diskursų proporcijas, tą vis dar retorinį garsų, ženklų, signalų, šūkių kontinumą, kuriuo užpildoma mus supanti aplinka, jau gerokai pralenkė, būtent simuliacijos srityje, magnetoptinė juosta, elektroninis kontinumas, ryškėjantis amžiaus pabaigos horizonte. Mikroprocesingas, digitalizacija, kibernetinės kalbos nužengė daug toliau supaprastindamos procesus negu reklama savo kukliame lygmenyje, dar valdomame vaizduotės ir reginiškumo. Būtent dėl to, kad šios sistemos žengia toliau, jose šiandien

susikoncentruoja tas žavesys, kurį kadaise skleidė reklama. Reklamos viešpatavimui galą padarys, jau daro informacija (programavimo prasme). Tai kelia baimę, tai traukia ir vilioja. Šiandien „aistras" kursto ne reklama, o kompiuteriai ir programuojama kasdienio gyvenimo miniatiūrizacija.

Šios transformacijos pranašas buvo K.Ph. Dicko miniatiūrinis mikrofonas, tikras tranzistorizuotos reklamos implantas, savotiškas transliacinis čiulptukas, į kūną įsikabinantis elektroninis parazitas, kurio labai sunku atsikratyti. Toks mikrofonas vis dar išsaugo tarpinį pavidalą: tam tikra prasme tai jau inkorporuotas protezas, tačiau tebemalantis reklaminius pranešimus. Tai savotiškas hibridas, tačiau jame jau galima įžvelgti būsimus psichotropinius programavimo tinklus, sudarančius sąlygas automatiniam individų pilotavimui, prieš kurį reklaminis „refleksų ugdymas" atrodo tiesiog smagus nuotykis.

Dabar pats įdomiausias reklamos aspektas yra jos išnykimas, jos specifiškumo, paprasčiau tariant, jos medijiškumo praskiedimas. Ji nebėra (ar kada nors buvo?) komunikacijos ar informacijos priemonė. Arba ją apėmė superišsivysčiusiose sistemose siautėjantis pamišėliškas noras kiekvieną akimirką būti išrinktai absoliučia balsų dauguma ir šitaip parodijuoti save pačią. Kadaise prekė buvo pati sau reklama (ir nebuvo jokios kitos), o šiandien reklama tampa pati sau prekė. Ji susitapatina pati su savimi (ir juoką keliantis erotizmas joje tėra autoerotinis rodiklis sistemos, kuri nieko daugiau neveikia, vien nurodo pati į save – štai kodėl absurdiška įžvelgti čia moters kūno „susvetimėjimą").

Kadangi reklama – tai mediumas, tapęs savo paties pranešimu (štai kodėl susiformavo paklausa reklamai dėl jos pačios ir kodėl net nekyla klausimas, ar ja „tikėti", ar ne) – ji puikiai dera su sociumu, kurio istorinį būtinumą absorbavo

gryna ir paprasta sociumo *paklausa*: prireikė sociumo, kuris funkcionuotų kaip įmonė, kaip paslaugų centras, kaip tam tikras gyvenimo arba išgyvenimo būdas (sociumą reikia gelbėti, kaip dabar saugome gamtą: sociumas yra mūsų niša) – o juk kadaise jau pats jo projektas buvo savotiška revoliucija. Tačiau ji nepavyko: sociumas prarado būtent šią iliuzijos galią, nusirito į pasiūlos ir paklausos registrą, kaip kad darbas iš kapitalui antagonistinės jėgos virto paprasčiausiu užimtumu, kitaip sakant, tokia pat preke (retai) ir paslauga, kaip ir visa kita. Taigi galima sukurti darbo reklamą, šlovinančią darbo radimo džiaugsmą, ir galima sukurti sociumo reklamą. Šiandien tikroji reklama pluša būtent šioje srityje: juk reikia nudailinti sociumą, garbstyti visas jo formas, įnirtingai, atkakliai priminti sociumą, kurio *poreikis* akivaizdžiai didėja.

Todėl tautiniai šokiai metro stotyse, nesuskaičiuojamos socialinio saugumo kampanijos, šūkis „rytoj aš dirbsiu", palydimas šypsenos, kadaise puošusios laisvalaikio valandėles, reklaminė frazė, lydėjusi rinkimus į darbo konfliktų sprendimo komisijas: „Neleisiu niekam rinktis už mane" – tikrai karaliaus Juobos* verta frazė, atvirai melaginga, alsuojanti pajuokos verta laisve pademonstruoti socialumą jį paneigiant. Neatsitiktinai reklama, ilgą laiką skelbusi ekonominį ultimatumą, iš esmės be perstojo kartojusi žodžius: „Perku, vartoju, mėgaujuosiu", šiandien įvairiomis intonacijomis kartoja: „Balsuoju, dalyvauju, nesu abejingas" – čia kaip veidrodyje atsispindi paradoksali pajuoka, abejingumas bet kokiai *viešai* signifikacijai.

Priešinga panika: žinome, kad sociumas gali ištirpti paniškoje, nekontroliuojamoje grandininėje reakcijoje. Tačiau jis gali ištirpti ir priešingoje, grandininėje *inercijos* reakcijoje, kurioje kiekvienas prisotintas, savireguliuojantis, užprogramuotas, izoliuotas mikrouniversumas pilotuojamas automatiškai. Visa

* A. Jarry pjesės *Ubu Roi* personažas.

tai jau galima įžvelgti reklamoje: joje ryškėja nepertraukiama ženklų pynė, tarytum teletaipo juosta, kurioje kiekvienas ženklas izoliuotas savo inercijoje. Tai prisotintą universumą pranašaujanti forma. Savo paskirtį praradusį, bet prisotintą universumą. Nujausmintą, tačiau galintį skilti bet kurią akimirką. Būtent tokiame universume suklesti tai, ką Virilio vadina išnykimo estetika, tokiame universume randasi fraktaliniai objektai, formos, randasi trūkio zonos, prisotinimui pasiekus ribą, prasidėjus masinio atmetimo, emocinio atsipalaidavimo ar sąstingio procesui, kuriam atsiduoda visiškai pati sau perregima visuomenė. Kaip ir ženklų reklamoje mūsų daugėja, mes tampame permatomi arba nesuskaičiuojami, peršviečiami arba urviniai, kad išvengtume inercijos – mes išeiname į orbitą, įsijungiame, virstame palydovais, archyvuojamės – takai susikerta: turime garso takelį, vaizdo takelį, kaip gyvenime yra darbo takelis, poilsio takelis, transporto takelis ir t.t., o visa supa reklamos takelis. Visur – trys ar keturi takai, o jūs – jų susikirtime. Paviršutiniškas prisotinimas ir žavesys.

Nes žavesys išlieka. Pakanka pamatyti Las Vegasą, absoliutų reklamos miestą (šeštojo dešimtmečio, reklaminio pamišimo metų miestą, išsaugojusį anų laikų kerus, šiandien jau virtusį retro, nes reklamą slapta jau palaidojusi programavimo logika pagimdys visiškai kitokius miestus). Kai sutemoms merkiantis iš dykumos prieš mūsų akis išnyra paskendęs reklamų šviesose visas Las Vegasas ir kai jis nugrimzta atgal į smėlynus dienai auštant, tampa akivaizdu, kad reklama nėra tai, kas nušviečia ar papuošia sienas, ji yra tai, kas tas sienas nušluoja, kas nušluoja gatves, fasadus ir bet kokią architektūrą, sunaikina bet kokias priemones ir bet kokią gelmę, ir kad būtent tokia likvidacija, toks įsiurbimas visko, kas plūduriuoja paviršiuje (kad ir kokie ženklai ten cirkuliuotų), panardina mus į šią pritrenkiančią, hiperrealią euforiją, kurios mes į nieką neiškeistume – į tą tuščiavidurę formą, kurią neišvengiamai įgauna gundymas.

Kalba visuomet pasiduoda savo antrininkui ir sujungia tai, kas geriausia, su tuo, kas blogiausia, dėl racionalumo vaidinio, kuris apibrėžiamas formule: „Visi turi tuo tikėti." Štai kokį pranešimą siunčia tai, kas mus surenka į krūvą.

J.-L. Bouttes, *Le Destructeur d'Intensités*
(Įtampų ardytojas)

Taigi reklama, kaip ir informacija, suardo įtampas, pagreitina inerciją. Pažiūrėkite, juk ten nuobodžiai kartojamos visos prasmės ir neprasmės gudrybės, juk visos komunikacinės kalbos procedūros, visos priemonės (kontakto funkcija: jūs mane girdite? Jūs į mane žiūrite? Tai bylos už save! – referentinė, net poetinė funkcija, aliuzija, ironija, žodžių žaismas, pasąmonė), juk visa tai ekranizuojama visiškai taip pat, kaip seksas pornofilmuose, t.y. tuo netikint, su tokiu pačiu nuovargio slegiamu nešvankumu. Štai kodėl dabar nieko nepešime, jei analizuosime reklamą kaip kalbą, nes ten užsiimama visai kitkuo: ten kalba – ir vaizdai – dubliuojami, ir šis procesas neturi nieko bendro nei su lingvistika, nei su semiologija, kurios tiria, kaip iš tiesų veikia prasmė, ir net nenujaučia, kad galima šitaip nežabotai sukarikatūrinti visas kalbos funkcijas, šitaip pasityčioti iš ženklų, „vartojamų" kaip visiškai menkaverčių, *dėl* pajuokos tam, kad visi matytų jokio tikslo neturintį jų žaismą – lygiai kaip pornofilmai yra hipertrofuota fikcija apie seksą, vartojamą kaip visiškai menkavertį, *dėl* pajuokos tam, kad visi matytų sekso nenaudingumą atsiskleidžiant visoje jo barokinėje tuštybėje (būtent barokas išrado triumfališką stiuko menkavertiškumą, fiksuodamas skulptūrų orgazme išnykstantį religiškumą).

Kur yra reklamos projekto aukso amžius? Objekto išaukštinimas vaizdu, pirkimo ir vartojimo išaukštinimas švaistant milžiniškas lėšas reklamai? Kad ir kaip reklama vergautų kapitalo valdymui (tačiau šis klausimo aspektas – reklamos socialinis ir ekonominis poveikis – vis dar neišspręstas ir iš esmės neišsprendžiamas), jai niekuomet netekdavo vien ši

nuolanki funkcija, ji buvo veidrodis, pakištas panosėn politinės ekonomijos ir prekės universumui, o vienu metu ji buvo jo šlovinga vaizduotės sfera, atspindėjusi draskomą, tačiau besiplečiantį pasaulį. Bet prekės pasaulis šiandien kitoks: tai prisotintas, involiucionuojantis pasaulis. Jis akimirksniu prarado savo triumfuojančią vaizduotės sferą ir iš veidrodžio stadijos tam tikra prasme perėjo į gedulo fazę.

Prekės nebeturi scenos: teliko tik obsceniška, tuščia forma. O reklama iliustruoja šią prisotintą, tuščiavidurę formą.

Štai kodėl reklama nebeturi savo teritorijos. Jos atpažįstamos formos nebeturi jokios reikšmės. Pavyzdžiui, Halių forumas Paryžiuje* yra milžiniškas reklaminis konglomeratas – tam tikra reklamiškumo išraiška. Jis nereklamuoja nieko konkrečiai, jokios firmos, ir tai nėra nei tikras prekybos centras, nei koks architektūrinis ansamblis, panašiai kaip Beaubourg'as iš esmės nėra joks kultūros centras: abu šie keisti objektai, šie superniekučiai paprasčiausiai demonstruoja, kad mūsų visuomenės monumentai tampa reklaminiai. Ir toks Forumas geriausiai iliustruoja, kuo pavirto reklama, kuo pavirto viešoji sfera – *public domain*.

Prekė palaidojama, kaip informacija laidojama archyvuose, kaip archyvai laidojami bunkeriuose, kaip laidojamos raketos atominėse šachtose.

Galas laimingai, demonstruojamai prekei, nuo šiol ji vengia saulės ir akimirksniu tampa panaši į žmogų, kuris prarado savo šešėlį. Halių forumas gerokai primena laidotuvių rūmus – puošnus antkapis palaidotai prekei, perregimas juodos saulės šviesoje. Prekės sarkofagas.

Ten viskas primena kapus: baltas, juodas, gelsvai rausvas marmuras; tikra lobių saugykla-bunkeris su savo požemine, giliai-snobiškai-matine juoda erdve; absoliučiai jokių srautų,

* Halių forumas – milžiniškas požeminis parduotuvių ir pramogų centras, įrengtas vietoj buvusio Halių turgaus.

nėra net kokio vandeninio žaisliuko, kaip, sakykim, vandens skraistė Parly 2*, kuri bent jau sukuria optinę iliuziją – nėra jokios linksmos apgaulės, tik visur demonstruojamas pretenzingas gedulas. (Vienintelė šypseną žadinanti idėja visame ansamblyje yra kaip tik žmonės ir jų šešėliai, kurie tarsi žingsniuoja vertikaliomis betoninėmis plokštėmis – tą optinę iliuziją įrėminančiu gigantišku, pilku paviršiumi atvirame kieme; ši siena pasirodo neplanuotai gyva, tikras kontrastas *haute couture* ir sykiu *prêt-à-porter* šeimyniniam laidojimo rūsiui, vadinamam Halių forumu. Šis šešėlis yra gražus, nes tai aliuzija, kontrastiška požeminiam pasauliui, praradusiam savo šešėlį.)

Telieka tikėtis, kad šioje šventoje erdvėje, kuri atvėrė savo duris publikai ir kurią, kaip ir Lascaux grotus**, gali nepataisomai sugadinti oro tarša (prisiminkime iš požeminių traukinių stoties plūstančias minias), bus uždraustas bet koks judėjimas ir kad ji pati bus uždengta drobule visiems laikams, idant ateinančioms kartoms išliktų liudijimas apie civilizaciją, perkopusią prekės *apogėjaus* fazę ir pasiekusią jos *hipogėjaus* stadiją. O freska, kurioje pavaizduotas ilgas kelias nuo Tautavelio*** žmogaus iki Marxo bei Einsteino ir galų gale – iki Dorothée Bis****? Ją irgi reikėtų apsaugoti nuo suirimo! Vėliau speleologai vėl atras šią freską, atras kultūrą, savo noru pasilaidojusią, kad visiems laikams pasislėptų nuo savo pačios šešėlio, palaidojusią savo viliones ir gudrybes, sakytum jau pašventusią jas kitam pasauliui.

* Parly 2 – pirmasis europietiškas prekybos centras netoli Versalio.
** Lascaux grotai – 1940 metais Dordogne regione (Prancūzija) atrasti grotai su pirmykščių žmonių piešiniais (15 tūkst metų pr.Kr.). Nuo 1963 metų grotai uždaryti saugant nuo suirimo, o šalia pastatyta jų kopija lankytojams.
*** Tautavelis – Rytų Pirėnų regionas, kuriame buvo rasta 300 tūkst. metų senumo žmogaus kaukolė.
**** Dorothée Bis – šių dienų drabužių dizainerė.

Clone story

Antrininkas, be abejo, yra pats seniausias iš visų pakaitalų, kurių kupina kūno istorija. Tačiau antrininkas – tai nevisiškai pakaitalas: tai vaizduotės figūra – siela, šešėlis, atvaizdas veidrodyje – kuri persekioja subjektą kaip jo kitas, kuri kalta dėl to, kad subjektas yra jis pats ir sykiu niekada nepanašus į save, kuri jį lanko kaip subtili ir visuomet užkeikiama mirtis. Vis dėlto ne visuomet: kai antrininkas materializuojasi, kai jis tampa matomas, tai reiškia, kad mirtis neišvengiama.

Kitaip sakant, antrininko galią ir jo vaizdinę įvairovę, kai subjektas jaučiasi pats sau artimas ir sykiu svetimas (*heimlich/ unheimlich*), lemia jo nematerialumas, tai, kad jis buvo ir tebėra fantazmas. Kiekvienas gali pasvajoti ir turbūt visą gyvenimą svajojo apie tobulą savos būties sudvejinimą ar padauginimą, tačiau tai tik svaja ir ji subyra, panorus svajonę paversti tikrove. Tą patį galima apsakyti apie pirmykštę gundymo sceną: ji funkcionuoja tik fantazijose, atsiminimuose, tik niekuomet netapdama tikrove. Mūsų epochai būdingas noras išvaryti šį fantazmą tarsi piktąją dvasią, kaip ir visus kitus, tai yra, mes norime jį realizuoti, materializuoti, suteikti jam kūną ir kraują ir, visiškas nesusipratimas, subtilaus mirties apsikeitimo su Kitu dvilypį žaismą pakeisti To Paties amžinybe.

Klonai. Klonavimas. Žmogiškasis atžalynas *ad infinitum*, kiekviena individualaus organizmo ląstelė gali pati tapti matrica identiškam individui. Jungtinėse Valstijose prieš kelis mėnesius esą gimė vaikas, pradėtas kaip kokia geranija – persodinant ūglius. Tai pirmas klonuotas vaikas (kažkokio individo atžala, subrandinta vegetacinio dauginimosi būdu). Pirmasis, gimęs iš ląstelės, iš vieno individo, savo „tėvo", vienintelio gimdytojo, – tiksli jo kopija, tobulas dvynys, antrininkas.[1]

Tai svaja apie amžiną dvyniškumą, pakeisiantį nuo mirties neatsiejamą lytinį gimdymą. Tai svaja apie ląstelės dalijimąsi, gryniausią giminystės formą, nes tik ji leidžia pagaliau apsieiti be kito ir iš to paties produkuoti tą patį (kol kas dar reikalinga moters gimda, branduolio neturinti kiaušialąstė, tačiau ši priemonė labai efemeriška ir kiekvienu atveju anonimiška: ilgainiui pakaks patelės pakaitalo). Tai monoląstelinė utopija, leisianti kompleksiškoms būtybėms su genetikos pagalba pasiekti primatų lygį.

Kas gi daugiau jei ne mirties potraukis pastūmėtų dvilytes būtybes žengti atgal link belytės dauginimosi formos (tarp kitko, gal dalijimosi forma, dauginimasis ir veisimasis išimtinai artimumo pagrindu, mums didžiausiose mūsų vaizduotės gelmėse ir *yra* mirtis bei mirties potraukis – tai, kas neigia ir nori sunaikinti gyvenimą skleidžiantį lytiškumą, kitaip sakant, kritišką ir mirtingą dauginimosi pavidalą?), tuo pačiu paakindamas jas metafizine prasme paneigti bet kokią kitybę, bet kokią To Paties kaitą, idant įsigalėtų tik tapatybės tęstinumas, idant perregimi taptų net apvaisinimo atsitiktinumui labiausiai pasmerkti genetiniai kodai?

Mirties potraukį atidėkime į šalį. Gal dėl visko kaltas savęs paties apvaisinimo fantazmas? Ne, nes jame vis tiek figūruoja motina ir tėvas, *lytinius požymius* turinčios tėvų figūros, kurias subjektas gali savo svajose ištrinti ir užimti jų vietą, tačiau

[1] Plg. D. Rorvik, *A son image*: la copie d'une homme, Paris: Grasset, 1978.

jokiu būdu nekvestionuodamas simbolinės gimdymo struktūros: tapdamas savo paties vaiku, vis dar esi kažkieno vaikas. Tuo tarpu klonavimas radikaliai pašalina ir Motiną, ir Tėvą, jų genų susikryžminimą, jų skirtumų susipynimą, ir ypač – apvaisinimą, *dviejų* aktą. Klonuojamasis neapvaisina savęs, jis pumpuruojasi iš kiekvieno savo segmento. Galima daug abstrakčiai samprotauti apie šių augalinių ūglių privalumus, apie tai, kaip jie efektyviai išsprendžia visas su edipiniu seksualumu susijusias problemas „nežmogiškojo" sekso naudai, sekso, pagrįso netarpišku artimumu ir efektyvumo didinimu – tačiau nėra net kalbos apie saviveisos fantazmą. Tėvas ir Motina dingo ne tam, kad užleistų vietą atsitiktinumu grįstai subjekto laisvei; iš tikrųjų jų vieton stoja *matrica, vadinama kodu*. Nebereikia nei tėvo, nei motinos. Nuo šiol tik ji, genetinio kodo matrica, operacionaliai veikdama, neįkandama jokiems lytiškumo kaprizams, „vaikuojasi" *ad infinitum*.

Nebelieka ir subjekto, nes tapatybės dubliavimas padaro galą jo susiskaidymui. Klonavimas panaikina veidrodžio stadiją, arba, tikriau tariant, ją pabaisiškai parodijuoja. Klonavimas taip pat – ir dėl tos pačios priežasties – nepalieka akmens ant akmens iš tos nuo neatmenamų laikų gyvos, narciziškos subjekto svajonės susikurti idealų *alter ego*, nes jai dar būdavo būtinas atvaizdas: arba veidrodyje, kuriame subjektas susvetimėja su savimi tam, kad vėl save atrastų, arba tame gundančiame ir mirtingame įvaizdyje, kur subjektas įžvelgia save tam, kad jame mirtų. Nieko panašaus nėra klonavimo atveju. Apie mediumą, atvaizdą galima kalbėti tik tiek, kiek vienas pramoninis dirbinys yra veidrodis, atspindintis kitą, identišką tos pačios serijos dirbinį. Vienas niekados nėra idealus ar mirtingas kito miražas, jie gali tik stoti greta vienas kito, ir taip yra todėl, kad jie nebuvo pradėti lytiniu keliu ir jie nežino, kas yra mirtis.

Negalime kalbėti net apie dvyniškumą, nes [Zodiako] Dvyniai ar paprasti dvyniai turi juos jungiančią specifinę savybę,

jie žavi sakraliu skaičiumi Du, tuo, kas sudaro porą, ir niekuomet nebuvo vienas. Tuo tarpu klonavimas konsekruoja to paties atkartojimą: 1 + 1 + 1 ir t.t.

Klonas nėra nei vaikas, nei dvynys, nei narciziškas atspindys, tai genetinė antrininko materializacija, atsirandanti panaikinant bet kokią kitybę ir vaizduotę. Šis panaikinimas persipina su seksualumo ekonomija. Produkuojančios technologijos kliedesių apoteozė.

Kiekvienas segmentas gali reprodukuotis be vaizduotės pagalbos, kaip žemės kirminas, kurio kiekvienas segmentas reprodukuojasi pats savaime kaip visas kirminas – lygiai taip pat kaip iš kiekvienos amerikiečių CEO* ląstelės gali išsiristi naujas CEO. Panašiai kiekvienas hologramos fragmentas gali tapti naujos hologramos matrica: kiekviename iš paskirų hologramos fragmentų išlaikoma absoliučiai visa, gal mažiau raiški, informacija.

Štai taip padaromas galas totalybei. Jei kiekvienoje kokio nors viseto dalyje galima rasti visą informaciją, pats visetas netenka prasmės. Sykiu ateina galas kūnui, atskirybei, vadinamai kūnu, kurio paslaptis ir glūdi tame, kad jo negalima išskaidyti į pridėtines ląsteles, kad tai yra neskaidoma konfigūracija, kurią patvirtina jo lytiškumas (paradoksas: klonavimo būdu bus be perstojo gaminamos lytinius požymius turinčius būtybės, nes jos juk panašios į savo modelį, nors sykiu pats lytinis aktas tampa nebereikalinga funkcija; tačiau seksas kaip tik nėra funkcija, jis yra tai, kas kūną padaro kūnu, tai yra tai, kas viršija visas kūno dalis, visas skirtingas šio kūno funkcijas). Seksas (arba mirtis – šia prasme tai visiškai tas pat) yra tai, kas pranoksta bet kokią įmanomą surinkti informaciją apie kūną. Na o kur visa ši informacija sutalpinama? Genetinėje formulėje. Štai kodėl ši formulė būtiniausiai

* CEO – *Chief executive officer* „vyriausias vadybininkas" (amer. angl.).

turi norėti prasiskinti sau autonominės reprodukcijos kelią, nevaržomą seksualumo ir mirties.

Biologija, fiziologija, anatomija, skaidydamos kūną į organus ir funkcijas, jau pradėjo analitinę kūno dekompoziciją, o mikromolekulinė genetika tiesiog logiškai pratęsė šį procesą, tik daug aukštesniame abstrakcijos ir simuliacijos lygmenyje – branduoliniame, ląstelių, valdančių genetinį kodą, lygmenyje, kuris yra visos šios fantasmagorijos epicentras.

Funkcionalistiniu, mechanistiniu požiūriu kiekvienas organas tėra dalinis, diferencijuotas protezas: tai jau simuliacija, nors dar gana „tradicinė". Kibernetikos, informatikos požiūriu organas – mažiausias nediferencijuotas elementas, ir kiekviena kūno ląstelė tampa šio kūno „embrioniniu" protezu. Kiekvienoje ląstelėje glūdintis genetinis kodas tampa tikru šiuolaikišku protezu-pakaitalu visam kūnui. Paprastai protezas yra dirbinys, kuris pakeičia trūkstamą organą arba kaip instrumentas pratęsia kurią kūno dalį, o štai DNR molekulė, talpinanti savyje visą kūno informaciją, yra protezas *par excellence*, leisiantis *pratęsti kūną juo pačiu ad infinitum* – o pats kūnas tebus pabaigos neturinti jo protezų serija.

Kibernetinis protezas yra daug subtilesnis ir kol kas gerokai dirbtinesnis negu mechaninis pakaitalas. Nes genetinis kodas nėra „natūralus": atskirta nuo visumos, autonomiška dalis virsta dirbtiniu protezu, kuris keičia tą visumą ir pakeičia ją savimi (*pro-thesis* – tai etimologinė prasmė), tad galima teigti, jog genetinis kodas, kuriame tariamai kondensuojama vienos atskiros būtybės esmė, nes jame esą glūdinti visa „informacija" apie tą būtybę (neįtikėtinas genetinės simuliacijos smurtas), yra dirbinys, operacinis protezas, abstrakti matrica, iš kurios galės išsiristi – net ne reprodukcijos, o paprasčiausios rekondukcijos (atnaujinimo) keliu – identiškos būtybės, paklūstančios toms pačioms komandoms.

Mano genetinis paveldas buvo fiksuotas visiems laikams tą akimirką, kai tam tikras spermatozoidas susidūrė su tam tikra kiaušialąste. Šiame pavelde glūdi visų mane sukūrusių ir mano funkcionavimą užtikrinančių biocheminių procesų receptas. Šio recepto kopiją turi kiekviena iš mane šiandien sudarančių dešimčių milijardų ląstelių. Kiekviena iš jų moka mane pagaminti; pirmiausia – tai mano ląstelė, o tik paskui – mano kepenų ar mano kraujo dalelė. Taigi teoriškai įmanoma iš bet kurios iš jų pagaminti man identišką individą.

(Profesorius A. Jacquard'as)

Tad klonavimas yra paskutinė kūno modeliavimo istorijos stadija, kurioje individo, pavirtusio tiesiog abstrakčia, genetine savęs paties formule, laukia serijinis dauginimasis. Čia reikėtų prisiminti, ką Walteris Benjaminas sakė apie meno kūrinį techninio reprodukavimo eroje. Serijiniu būdu reprodukuotame kūrinyje dingsta jo *aura*, jo buvimo čia ir dabar kokybė, jo estetinis pavidalas (įgydamas estetinę vertę, jis jau anksčiau prarado savo ritualinį pavidalą), ir, anot Benjamino, pasmerktas reprodukcijai, jis įgauna *politinę* formą. Prarandamas originalas, kurio „autentiškumą" gali atstatyti nostalgiška ir retrospektyvi istorija. Šiuolaikiškiausia, toliausiai pažengusi ta kryptimi situacija, Benjamino manymu, yra kino, fotografijos ir dabartinės masinės medijos srityse, kur originalo niekuomet nebūna, nes dalykai kuriami iš karto planuojant jų neribotą reprodukavimą.

Sulig klonavimo atsiradimu to galima laukti ne tik pranešimų, bet ir individų lygmenyje. Tiesą sakant, tai atsitinka su kūnu tada, kai jis imamas suvokti vien kaip pranešimas, informacijos ir pranešimų saugykla, programinė substancija. Nebelieka jokių kliūčių serijinei jo reprodukcijai, Benjamino aprašytai pramoninių objektų ir žiniasklaidos vaizdų atveju. Reprodukcija žengia pirma produkcijos, genetinis modelis – pirma visų galimų kūnų. Vietų apvertimą lemia technologijų

proveržis, technologijų, kurias Benjaminas, atsižvelgdamas į pačius pragaištingiausius jų padarinius, jau apibūdino kaip totalinį mediumą, kad ir tebepriklausantį, jo manymu, industrinei erai – anot jo, tai gigantiškas protezas, kontroliuojantis identiškų objektų ir vaizdų, kurie *niekuo* nebesiskiria vienas nuo kito, generavimą. Tačiau ir jis dar neįsivaizdavo šiandieninių technologijų galimybių, leidžiančių generuoti identiškas *būtybes*, kurioms niekada nebus lemta grįžti prie savo originalo. Industrinio amžiaus protezai dar buvo išoriniai, *egzotechniniai*, o šiandien mes susiduriame su išsišakojusiais ir interiorizuotais, *ezotechniniais*, protezais. Išaušo švelnių (*soft*) technologijų, genetinės ir mentalinės įrangos (*software*) amžius.

Senais industrinio aukso amžiaus laikais vartojami protezai buvo mechaniniai ir jie dar atsigręždavo į kūną, kai reikėdavo modifikuoti jo atvaizdą – taip jie įsijungdavo į vaizduotės lauką ir toks technologinis metabolizmas irgi tapdavo kūno atvaizdo dalimi. Tačiau simuliacijoje pasiekus tašką, iš kurio nėra kelio atgal (*dead-line*), kitaip sakant, kai protezas gilėja, interiorizuojasi, infiltruojasi į mikromolekulinę, anoniminę kūno širdį, kai jis primeta save kūnui kaip jo „pirminis" modelis, sudegindamas visas iki jo egzistavusias simbolines grandis, kai bet koks kūnas galimas tik kaip nekintamas jo pakartojimas – štai tada galas kūnui, jo istorijai, jo peripetijoms. Tada individas tėra savo bazinės formulės metastazė. Visi iš individo X klonavimo būdu gauti individai yra niekas kitas, o vėžinė metastazė – juk būtent šitaip (iš vienos ląstelės) dauginasi visos kitos vėžio užkrėstos ląstelės? Be galo glaudus ryšys sieja pagrindinę genetinio kodo idėją ir vėžio patologiją: kodas – tai pats mažiausias nesudėtinis elementas, minimali formulė, į kurią galima redukuoti visą individą taip, kad jis galėtų reprodukuoti tik sau pačiam tapačius individus. Vėžio atveju bazinė ląstelė dauginasi *ad infinitum* nepaisydama jokių organinių visumos dėsnių. Tas pats vyksta klonavimo metu: nebelieka jokių kliūčių Paties rekondukcijai (atnaujinimui),

nesuvaldomam vienintelės matricos dauginimuisi. Kadaise tam dar priešinosi lytinė reprodukcija, tačiau šiandien pagaliau tapo įmanoma išskirti genetinę tapatybės matricą ir nuo šiol bus galima eliminuoti visas diferencines peripetijas, kurios suteikdavo netikėto žavesio individams.

Kai visos ląstelės, ne tik visi identiški individai, bet ir visos to paties individo ląstelės, pirmiausia yra laikomos tos pačios genetinės formulės talpykla – ar gali jos būti kas nors kita nei bazinės formulės vėžinės plėtros produktas? Metastazė, prasidėjusi tarp industrinių objektų, galų gale įsigauna į ląstelinę sandarą. Beprasmiška kelti klausimą, ar vėžys yra kapitalistinės epochos liga. Juk būtent liga valdo bet kokią šiuolaikinę patologiją, nes ji yra pati tikriausia kodo ūmaus pasireiškimo forma, perdėtai demonstruojanti tų pačių ženklų, tų pačių ląstelių gausą.

Kūno scena keičiasi negrįžtamo technologinio „progreso" eigoje: nuo įdegimo saulėje, kuris pats savaime taip pat yra dirbtinis natūralaus mediumo panaudojimas – kitaip sakant, įdegimas paverčiamas kūno protezu (o pats kūnas tampa simuliuotu kūnu – tačiau kur gi slypi kūno tiesa?), – pereinant prie įdegimo jodinių lempų šviesoje (vis dar naudojant seną gerą mechaninę techniką), – paskui prie įdegimo su piliulės ir hormonų pagalba (cheminis, suvirškinamas protezas) ir galiausiai prie įdegimo koreguojant genetinę formulę (nepalyginamai aukštesnė stadija, tačiau tai vis dar protezas: paprasčiausiai jis nebepatenka į kūną nei per paviršių, nei per jo angas, o yra visiškai integruotas), einama nuo vieno skirtingo kūno prie kito. Metamorfozę patiria visumos schema. Tradicinis protezas, kurio paskirtis – pataisyti sužalotą organą, nieko nepakeičia bendrame kūno modelyje. Tas pats ir su transplantuotais organais. Tačiau ką galima pasakyti apie mentalinį modeliavimą pasitelkus psichotropinius vaistus ir narkotikus? Juk jie keičia *kūno sceną*. Psichotropinis kūnas – tai kūnas, modeliuojamas „iš

vidaus", nebesinaudojant perspektyvine erdve, būdinga reprezentacijai, veidrodžiui ir diskursui. Tai tylus, mentalinis, jau molekulinis (nebe veidrodinis) kūnas, metabolizuotas tiesiogiai, netarpininkaujant nei veiksmui, nei žvilgsniui, imanetiškas, kitybės, sceniškumo, transcendencijos nepažįstantis kūnas, pasmerktas imploziniam cerebralinių, endokrininių srautų metabolizmui, ne sensualinis, o sensorinis kūnas, prijungtas ne prie percepcijos objektų, o vien prie vidinių terminalų (štai kodėl jį galima užsklęsti „baltame", niekiniame sensoriškume, pakanka atjungti jį nuo *jo paties* sensorinių galūnių, neprisiliečiant prie jį supančio pasaulio), šioje taktilinio plastiškumo, mentalinio lankstumo, visais azimutais sklindančio psichotropiškumo stadijoje jau homogeniškas kūnas, jau beveik branduolinės ir genetinės manipuliacijos lygmenyje, kitaip sakant, visiškai beprarandąs savo atvaizdą; kūnai, kurių reprezentacija nei kitiems, nei sau patiems nebeįmanoma, kūnai, netekę savo būties ir prasmės branduolio transformavus juos į genetinę formulę arba pažeidus biocheminę pusiausvyrą: tai taškas, iš kurio nėra kelio atgal, apoteozė technologijos, irgi sudarytos iš intervalų ir molekulių.

Pastaba

Reikia turėti omenyje, kad vėžio plitimas reiškia ir nebylų nepaklusimą genetinio kodo reikalavimams. Nors vėžys logiškai dera su branduoline/kompiuterine gyvųjų būtybių vizija, jis sykiu yra pasibaisėtinas šios vizijos navikas, jos neiginys, nes veda prie visiškos dezinformacijos ir suirimo. „Revoliucinė" organinio išklerimo patologija, anot Richardo Pinhas, žr. Fictions („Synoptic notes on a mysterious illness"). *Entropinis organizmų kliedesys priešinantis informacinių sistemų negatyviai entropijai. (Tą patį galima pasakyti*

apie mases struktūruotų socialinių darinių akivaizdoje: masės yra vėžinės metatstazės anapus bet kokios socialinės organikos.)

Tas pats dviprasmiškumas būdingas klonavimui: tai kodą ir genetinę informaciją iškeliančios pagrindinės hipotezės triumfas ir sykiu ekscentriškas, suardantis jos darną iškraipymas. Tarp kitko, visai įtikėtina (nors tai parodys ateitis), kad net „klonas dvynys" niekada nebus identiškas savo reproduktoriui, niekada nebus tas pats jau vien dėl to, kad prieš jį jau buvo kitas. Jis niekada nebus „toks, kokį jį padarė genetinis kodas". Nepaisant nieko, tūkstančiai trikdžių pavers jį skirtinga būtybe, turinčia, tiesa, savo tėvo žydras akis, bet tai juk nieko naujo. Ir klonavimo eksperimentai bus naudingi bent jau ta prasme, jog įrodys visišką neįmanomybę suvaldyti procesą įvaldant vien informaciją ir kodą.

Hologramos

Tai tas pats fantazmas sučiuopti realybę tokią, kokia ji yra, gyvas nuo tų laikų, kai Narcizas pasilenkė prie šaltinio. Užklupti tikrovę ir ją sustingdyti, suspenduoti ją pasiūlant jos antrininką. Pasilenkiate ties holograma kaip Dievas ties savo kūriniu: tik Dievas turi galią eiti kiaurai sienas, kiaurai būtybes ir atsidurti anapus jų nematerialiame pavidale. Mes svajojame apie tai, kaip einame kiauriai save pačius ir atsiduriame anapus: šis stebuklas įvyks tą dieną, kai jūsų holografinis antrininkas atgis ir prabils erdvėje. Žinoma, tai jau nebus svajonė, ir jos žavesys nublanks.

Televizijos studija jus transformuoja į holografinius veikėjus: atrodytų, kad prožektorių šviesa materializuoja jus erdvėje kaip permatomus personažus, kurie eina kiaurai minią (milijonus televizijos žiūrovų) visiškai taip pat, kaip jūsų reali ranka skrodžia nerealią hologramą be pasipriešinimo, tačiau ne be pasekmių: patekusi į hologramą, ir ji tampa nereali.

Totali ir tikrai sužavinti haliucinacija išgaunama eksponuojant hologramą prieš nedidelį ekraną taip, kad tarp jos ir jūsų nieko nebūtų (kitu atveju išliktų fotografinis arba kinematografinis efektas). Tai būdinga ir *optinei iliuzijai* (priešingai, negu tapyboje): vietoje akiai atsiveriančios erdvės perspektyvos jūs panardinami į atvirkštinę gelmę, kurioje pats

tampate tolimiausiu perspektyvos tašku... Reikia, kad reljefas badytų akis kaip tramvajaus vagono arba šachmatų žaidimo atveju. O po to telieka nustatyti, kokio tipo objektai ir formos yra „hologeniški", nes hologramos tikslas nėra trijų išmatavimų kinas, taip, kino ir tikslas nebuvo atkurti teatro pjeses ar fotografijos – fiksuoti tai, kas pavaizduota paveiksluose.

Hologramoje, kaip ir istorijoje su klonais, be gailesčio bandoma išvaryti vaizdinę antrininko aurą. Kad išliktų nors minimali iliuzija, kad būtų kur pasireikšti vaizduotei, panašumas yra ir turi likti svajonė. Niekada nereikia nusileisti į tikrovę, siekti visiško pasaulio, subjekto panašumo į save patį. Nes tada atvaizdas išnyksta. Niekada nereikia pereiti į antrininko pusę, nes tada išnyksta dualistinis santykis, o su juo – ir bet koks gundymas. Hologramos, kaip ir klonų, atveju kyla priešinga pagunda, žavi priešingi dalykai – padaryti galą iliuzijai, sceniškumui, paslapčiai pasitelkus materializuotą visos turimos informacijos apie subjektą projekciją, materializuotą perregimumą.

Savęs matymo fantazmą (veidrodis, fotografija) keičia fantazmas, kad gali apžiūrėti save iš visų pusių, kad, galiausiai ir ypač, gali pereiti save kiaurai, perskrosti savo pamėklišką kūną – ir bet koks holografizuotas objektas iš karto yra spinduliuojanti jūsų pačių kūno ektoplazma. Bet čia tam tikra prasme baigiasi estetika ir triumfuoja mediumas, lygiai kaip ir stereofonijos atveju itin sudėtinguose stereo garso paribiuose dingsta muzikos žavesys ir inteligencija.

Hologramai kaip tik ir trūksta inteligencijos, būdingos *trompe-l'œuil*, gundymui, trūksta aliuzijos į esamybę ir jos elipsės vadovaujantis regimybės taisyklėmis. Ji, priešingai, linksta žavėti tuo perėjimu į antrininko pusę. Anot Macho, visata yra tai, kas neturi antrininko, veidrodinio atitikmens, o sukūrę hologramą mes virtualiai jau esame kitoje visatoje, kuri yra *tik* šios visatos veidrodinis atitikmuo. Tačiau kuri visata yra ši visata?

Holograma, apie kurią mes visada svajojome (tačiau, palyginus su ja, visos tos svajos tėra nevykę bandymai), sujaudina mus, susuka mums galvas galimybe pereiti anapus mūsų pačių kūno, į antrininką, spindulingąjį kloną, ar negyvą dvynį, niekuomet negimusį vietoj mūsų, ir rūpinasi mumis iš anksto.

Holograma – tai tobulas atvaizdas ir galas vaizduotei. Arba, tikriau tariant, tai jau joks atvaizdas – tikrasis mediumas yra lazeris, koncentruota, kvintesencinė šviesa, ne matoma, atsispindinti, o abstrakti simuliacijos šviesa. Lazeris/skalpelis. Šviesos chirurgija, kuriai šiuo atveju rūpi antrininkas: operacijos metu iš jūsų išpjaunamas antrininkas taip, kaip išpjaunamas auglys. Tą, kuris glūdėjo giliai jumyse (jūsų kūne, pasąmonėje?) ir kurio slapta forma kaip tik maitino jūsų vaizduotę su sąlyga, kad ji liktų paslaptyje, būtent tą antrininką lazeris išpjauna, sintezuoja ir materializuoja priešais jus, o jūs galite pereiti per jį kiaurai ir atsidurti anapus. Istorinė akimirka: nuo šiol be hologramos neįsivaizduojamas mūsų laukiantis „pasąmoninis komfortas" (kuris yra mūsų lemtis) bei laimė, nuo šiol pašvęsta mentaliniam simuliakrui ir mus supančiam pasakiškam specialiųjų efektų pasauliui. (Pats sociumas, socialinė fantasmagorija tėra specialusis efektas, kurį sukuria dalyvių srautai, susiliejantys į vieną tašką tuštumoje, pridengtoje pamėklišku kolektyvinės laimės vaizdu.)

Trimatis simuliakras? Kodėl trimatis simuliakras turėtų būti artimesnis tikrovei nei dvimatis? Jis to siekia, tačiau jo poveikis yra paradoksaliai priešingas: jis leidžia mums pajusti, kad egzistuoja ketvirtas matmuo, tarytum paslėpta tiesa, slapta, kiekvienam dalykui būdinga dimensija, kuri staiga staiga įgauna akivaizdumo galią. Kuo arčiau simuliakro tobulybės (tai liečia ne tik objektus, bet ir meno kūrinius ar

socialinių bei psichologinių santykių modelius), tuo akivaizdžiau matyti (tikriau, tuo labiau įtikinamas mumyse tūnantis piktasis genijus, stipresnis net už piktąjį simuliacijos genijų), kaip viskas nepasiduoda reprezentacijai, išvengia savo antrininko ir panašumo į save. Trumpai tariant, tikrovės nėra: trečiasis matmuo tėra dvimačio pasaulio, ketvirtasis – trimatės visatos įsivaizduojamybė... Vis sparčiau gaminama tikrovė, kuri sulig kiekviena nauja dimensija tampa dar realesnė. Tačiau egzaltaciją sukelia žingsnis priešinga kryptimi: tik tas yra tikras, tik tas tikrai gundo, kas žaidime naudoja vienu matmeniu mažiau.

Šiaip ar taip, šis bėgimas tikrovės ir realistinės haliucinacijos link veda į aklavietę, nes objektas, visiškai panašus į kitą objektą, *nėra visiškai toks pat – jis yra labiau toks pat negu kitas*. Jie niekados nėra panašūs, kaip ir nėra visiškai tiksliai tokie patys. Tas, kas yra tiksliai toks pat, savaime yra *pernelyg* toks pat; toks pat yra tik tas, kas priartėja prie tiesos nejučia. Tam tikra prasme šis paradoksas slypi ir teiginyje, kad iš dviejų biliardo rutulių, riedančių vienas į kitą, pirmasis paliečia antrąjį anksčiau, arba kad pirmasis paliečia antrąjį anksčiau, nei šis paliečia jį patį. Matome, kad vienalaikiškumas neįmanomas net laiko sąrangoje, ir lygiai taip pat figūratyvumo sąrangoje neįmanomas panašumas. Niekas nėra panašus, tad holografinė reprodukcija, kaip ir kiekvienas mėginimas tiksliai sintezuoti ar prikelti tikrovę (tai taikytina net moksliniams eksperimentams), jau nebereali, o *hiperreali*. Taigi ji niekuomet neįgauna reprodukcijos (tiesos) vertės, ji jau visuomet turi simuliacijos vertę. Jos tiesa ne tiksliai tokia pati, o peržengusi ribą, kitaip tariant, ji jau kitoje tiesos pusėje. Kas vyksta anapus tiesos – ne ten, kur klystama, o ten, kur tikriau nei tikra, kur realiau nei realu? Ten, žinoma, išnyra keisti efektai, šventvagystės, žalingesnės tiesai negu grynas tiesos neigimas. Nematytą, pražūtingą galią įgauna tikrovės, realumo potencializacija. Turbūt kaip tik dėl to ne vienoje laukinių tautų kultūroje

dvyniai buvo dievinami ir atnašaujami dievams: hiperpanašumas, jų manymu, buvo tolygus originalo sunaikinimui, taigi visiškai neprasmybei. Šitaip kiekvieną klasifikaciją ar signifikaciją, kiekvieną prasmės modalumą galima sunaikinti tiesiog logiškai prilyginus jį galiai X, privedus jį iki kraštutinės ribos, tarytum kiekviena tiesa užmerktų akis prieš savo tiesos kriterijų, kaip kad „užmerkiamos akys amžiams", ir prarastų visą savo prasmę. Galima tiksliai apskaičiuoti žemės arba visatos svorį, tačiau akimirksniu paaiškėja tokio skaičiavimo absurdiškumas, nes tas svoris nebeturi referencijos, nebeturi veidrodžio, kuriame galėtų atsispindėti: tokia totalizacija, faktiškai lygiavertė visų tikrovės matmenų totalizacijai jos hiperrealiame antrininke arba visos kokį nors individą liečiančios informacijos totalizacijai jo genetiniame antrininke (klone), akimirksniu šį svorį paverčia patafiziniu. Pati visata, globaliai žiūrint, yra tai, kas negali būti reprezentuota, negali turėti papildinio veidrodyje, neturi prasmės atitikmens (ir absurdiška jai suteikti prasmę, prasmės svorį, kaip ir tiesiog matuoti jos svorį). Prasmė, tiesa, tikrovė gali pasirodyti tik lokaliai, ribotame akiratyje, tai yra daliniai objektai, daliniai veidrodžio ir lygiavertiškumo efektai. Bet koks sudvejinimas, bet koks apibendrinimas, privedimas iki kraštutinės ribos, bet koks holografinis išplėtimas (mėginimas išsamiai apibūdinti visatą) paverčia šiuos veiksmus juokingais.

Šiuo požiūriu net tikslieji mokslai pavojingai priartėja prie patafizikos. Nes jie tam tikra prasme remiasi holograma ir objektyvistiniu mėginimu dekonstruoti, o paskui tiksliai, iki smulkiausių detalių rekonstruoti pasaulį, mėginimu, kuris pagrįstas užsispyrėlišku, naiviu tikėjimu, kad daiktai panašūs į save. Manoma, kad tikrovė, realus objektas yra lygus pats sau, kad jis panašus į save kaip veidas veidrodyje, o iš tikrųjų šis virtualus panašumas tėra vienintelė tikrovės definicija, ir bet koks bandymas, kad ir hologramos atveju, pasiremti ja veda prie to, kad netenkame paties objekto, nes ši definicija

neatsižvelgia į jo *šešėlį* (dėl kurio objektas ir nėra panašus pats į save), į paslėptą pusę, kurioje prasmenga objektas, apie jo paslaptį. Holografija tiesiogine to žodžio prasme peršoka šešėlį ir pasineria perregimybėje, kad pati joje prasmegtų.

Crash

Klasikiniu (net kibernetiniu) požiūriu technologija yra kūno tęsinys. Tai funkcinis žmogaus organizmo patobulinimas, padedantis šiam prilygti gamtai ir pergalingai ją užvaldyti. Nuo Marxo iki MacLuhano darbų viešpatauja ta pati instrumentinė vizija: ir mašinos, ir kalba yra relė, tęsiniai, medijos – mediatoriai, iš prigimties idealiai tinkami tapti organiška žmogaus kūno dalimi. Šiuo „racionaliu" požiūriu kūnas yra ne kas kita, o mediumas.

Pagal barokinę, apokaliptinę versiją, kurią pateikia Ballard'as savo romane *Crash*[1], priešingai, technika – tai nebe funkcinis mediumas, o mirties įrankis – ji atlieka mirtiną kūno dekonstrukciją, suskaido ir susmulkina jį ne pasidavusi pejoratyvinei iliuzijai atkurti prarastą subjekto vienovę (tai psichoanalizės akiratis), o apimta eksplozyvinės vizijos: kūną plėšo „simbolinės žaizdos", jis susipina su technologija, kuri nepaiso nieko ir viską ima smurtu, be paliovos kartodama laukinės chirurgijos ritualą – įpjovos, išpjovos, įbrėžimai, žiojėjančios kūno kiaurymės (seksualinės žaizdos ir mėgavimasis tėra vienas iš variantų – kaip ir mašinalus paklusnumas darbe, jo taikinga karikatūra) – kūnas be organų ar be organinio

[1] J.G. Ballard, *Crash*, Paris: Calmann-Lévy, 1974.

mėgavimosi, visas markiruotas, suskaidytas, nusėtas techniniais randais, pažymėtas tviskančiu referentiškumo ir ribų neturinčio seksualumo ženklu.

Susidūrus su technologija, jos sudarkyto kūno mirtis virto jos galūnių, veido bruožų, odos faktūros ir judesių triumfu... Kiekvienam žiūrovui atmintyje išliks susidūrimo sumaitotos moters vaizdas, sužeidimų gausa, sulydžiusi jos seksualumą ir kietą automobilio technologiją. Kiekvieno sėdinčio savo mašinoje fantazmai bus pripildyti ekrano žvaigždutę išakėjusių žaizdų; kiekvienas glostys jos švelnias gleivines ir išvirtusias mėsas tuo pat metu stilizuotais gestais sukiodamas automobilio vairą. Kiekvienas glaus lūpas prie jos kraujosruvų, [...] akies vokais priglus prie suplėšytų rodomojo piršto sausgyslių, trins varpos nervų galūnėles į išvirtusias jos vaginos lūpas. Nelaimingas atsitikimas kelyje – ir štai pagaliau įvyko taip lauktas žvaigždutės ir jos publikos susitikimas (p. 215).

Techniką leidžia sučiuopti tik (auto)avarijos momentas, kitaip sakant, smurtas prieš ją pačią ir prieš kūną. Tai visiškai tas pats: šoką, sutrenkimus, smūgius, visą tą avarijos metalurgiją atliepia kūno semiurgija – ne anatomija ar fiziologija, o kontūzijos, randų, sužalojimų, žaizdų – tiekos naujai atsivėrusių lytinių angų semiurgija. Gamybos sferoje surenkamam kūnui, tampančiam darbo jėga, priešpriešinamas sužalojimų sferoje išsisklaidantis kūnas, virstantis anagrama. Galas „erogeninėms zonoms": bet kas gali tapti anga, atvira refleksinei iškrovai. O svarbiausia yra tai (kaip iniciaciniuose pirmykščių tautelių kankinimo ritualuose, pas mus nepraktikuojamuose), kad visas kūnas tampa ženklu, atviru mainams su kūno ženklais. Kūnas ir technika vienas per kitą skleidžia savo pasimetusius ženklus. Kūniškoji abstrakcija ir dizainas.

Už šito neslypi afektas, psichologija, ten nėra nei išsiliejimo, nei geismo, nėra nei libido, nei mirties potraukio. Nuodugniai, iš pagrindų tyrinėjant galimą smurtą kūnui mirtis, savaime suprantama, neatmetama, tačiau niekuomet nesiekiama

smurto taip kategoriškai, perversiškai, kaip sadizmo ar mazochizmo atveju, ir nebandoma iškreipti prasmės ir sekso (kieno atžvilgiu?). Neslopinama pasąmonė (afektai ar reprezentacijos), o tie, kas įžvelgia ką nors panašaus, iš tikrųjų vis dar modeliuoja prasmę remdamiesi psichoanalizės principais. Šiam kūno ir technikos raizginiui būdinga neprasmės, laukiniškumo imanencija, netarpiška kūno ir technikos reversija, iš kurios išplaukia precedento neturintis seksualumas – savotiškas potencinis svaigulys, kurį sukelia gryna tuščių šio kūno ženklų inskripcija. Simbolinis įpjovų ir įdagų ritualas kaip Niujorko metro *graffiti*.

Kitas bendras bruožas: šiame romane (*Crash*) nebekalbama apie atsitiktinius ženklus, pasirodančius tik sistemos pakraščiuose. Avarija nebėra netvarkingas plyšių meistravimas, su kuriuo vis dar susiduriame įvykus nelaimingam atsitikimui kelyje – likutinis mirties potraukio meistravimas naujosioms dykinėjimo klasėms. Automobilis nėra nejudrios, naminės visatos apendiksas, apskritai nebėra privačios, naminės visatos, tėra nenutrūkstamos cirkuliacijos figūros, ir Avarija dabar yra visur – elementari, nereversiška figūra, mirties anomalijos kasdienybė. Ji nebe pakraštyje, ji – centre. Ji – nebe triumfuojančios racionalybės išimtis, ji – Taisyklė, ji surijo Taisyklę. Ji netgi nebėra „prakeikimas", kurį sistema laikytų likimo ženklu ir įkalkuliuotų kaip neišvengiamą blogybę. Viskas apsivertė. Kaip tik Avarija suteikia gyvenimui formą, kaip tik ji, beprotiška Avarija, yra *lytinis aktas, kurį atlieka gyvenimas*. O automobilis, jo magnetizuojanti sfera, baigianti užtvindyti visatą savo tuneliais, autostradomis, rampomis, transporto mazgais, savo universaliu mobilaus gyvenamojo būsto prototipu, tėra milžiniška gyvenimo metafora.

Avarijos visatoje nebeįmanomas joks funkcinis sutrikimas – vadinasi, neįmanoma ir jokia perversija. Avarija kaip mirtis nebepriklauso neurotiškumo, slopinimo, liekamųjų reiškinių ar transgresijos sferai, ji naujoviškai inicijuoja *neperversišką*

mėgavimąsi (priešingai pačiam autoriui, kuris įžangoje kalba apie naująją perversišką logiką, reikia atsispirti *moralinei* pagundai patį romaną *Crash* traktuoti kaip perversiją), strateginę gyvenimo reorganizaciją, atspirties tašku pasirenkant mirtį. Mirtis, žaizdos, sužalojimai nebėra kastracijos metafora, viskas yra visiškai priešingai, netgi nebe priešingai. Perversiška yra tik fetišistinė metafora, gundymas modeliu, pasitelkiant fetišą ar tarpininkaujant kalbai. Čia mirtis ir seksas yra tame pačiame lygmenyje kaip ir kūnas – be fantazmo, be metaforos, be frazės, skirtingai negu Mašina novelėje „Pataisos darbų kolonija", kur kūnas ir jo žaizdos dar tėra materialus tekstinio įrašo pamatas. Kafkos mašina vis dar tėra puritoniška, represyvi, „reikšminė mašina", anot Deleuze'o, o štai *Crash* technologija yra žaižaruojanti, gundanti arba blausi ir nekalta. Gundanti todėl, kad beprasmė, paprasčiausiai atspindinti sudraskytus kūnus. O Vaughano kūnas savo ruožtu atspindi sulankstytas chromuotas automobilio dalis, įlenktus sparnus, sperma suteptus valcuoto plieno lakštus. Kūnai ir technologija neatskiriamai susipynė, suvedžiojo vienas kitą.

Kai Vaughanas pasuko į degalinės aikštelę, skaisčiai raudonos šviesos pluoštas, kurį metė neoninė reklama, slystelėjo nuotraukomis, kupinomis pasibaisėjimą keliančių vaizdų: sumaitotos merginų krūtinės, nurėžtos krūtys... speneliai, kuriuos skuste nuskuto metalinė konstruktoriaus emblema, puošusi prietaisų skydelį, pleštinės žaizdos genitalijose, kurias atvėrė vairo stipinai, priekinio stiklo šukės (užkabinusios lekiančius laukan kūnus)... Sudraskytos varpos, išdraikytos makštys, sutraiškytos sėklidės užlietos negailestingos neoninės šviesos... Prie keleto iš šių dokumentinių nuotraukų buvo pridėtos išdidintos fotografijos tų mechaninių ar papuošimo elementų, kurie buvo vienos ar kitos žaizdos kaltininkai. Išilgai perskelto penio nuotrauką papildė rankinio stabdžio atvaizdas. Nuotrauka apačioje užfiksavo stambiu planu sumaitotą makštį, viršuje – vairo stebulę, besipuikuojančią automobilio konstruk-

toriaus emblema. Šiose sudraskytų lytinių organų ir automobilio skardų ar prietaisų skydo plaišenų sankirtose formavosi nerimą keliantys elementai, naujos, skausmo ir geismo valiutos vienetai (p. 155).

Kiekvienas įbrėžimas, įdrėskimas, randas, paženklinęs kūną, yra tarsi kokia dirbtinė invaginacija, kaip randai, kuriais laukiniai išmargina savo odą, šitokiu nirtulingu būdu atsiliepdami į kūno nebuvimą. Sau ir kitiems simboliškai egzistuoja tik sužeistas kūnas, o „seksualinis geismas" tėra galimybė kūnams sumaišyti savo ženklus ir jais susikeisti. O tos kelios natūralios angos, kurias įprasta sieti su lytimi ir seksualine veikla, yra niekis, palyginus jas su visomis įmanomomis žaizdomis, su visomis dirbtinėmis angomis (kodėl „dirbtinėmis"?), su visomis spragomis, pro kurias kūnas atsiverčia į save patį ir, kaip kai kurios topologinės erdvės, nebeturi nei vidaus, nei išorės. Tai, ką mes vadiname seksu, tėra menka, specifinė dalis visų tų simbolinių atnašavimo praktikų, kurioms gali atsiduoti kūnas, genamas nebe prigimties, o išmonės, simuliakro, nelaimingo atsitikimo. Seksas tik sumažina tą potraukį, vadinamą geismu, išliedamas jį iš anksto paruoštose zonose. Tačiau jį pranoksta simbolinių žaizdų tinklas, visame kūne tam tikra prasme išraižantis sekso anagramą – tačiau kaip tik tuomet tai jau nebe seksas, o kitkas, nes seksas teįrašo vieną privilegijuotą signifikantą ir įrėžia tik keletą antrinių įbrėžų, nė iš tolo neprilygdamas tiems ženklų ir žaizdų mainams, kuriuos išgali atlikti kūnas. Laukiniai mokėjo tam tikslui išnaudoti visą kūną, pasitelkdami tatuiruotės meną, kankinimus, iniciacijos ritualą, o seksualumas jiems buvo tik viena iš galimų metaforų, atspindinčių simbolinius mainus – toli gražu ne tokia reikšminga ar prestižinė, kokia ji tapo mums, užvaldytiems jos realistinės ir obsesinės referencijos, paremtos organiškumu ir funkcionalumu (neišskiriant ir mėgavimosi).

Kai mūsų automobilis pasiekė 40 km/h greitį, Vaughanas nustojo glamonėjęs merginos makštį bei išangę ir, pasisukęs klubais, įsiskverbė į ją. Tolumoje švysčiojo nuokalne besileidžiančių mašinų žibintai. Užpakalinio vaizdo veidrodėlyje mačiau Vaughano ir merginos siluetus. Jų kūnai, nutvieksti iš paskos sekančio automobilio šviesų, metė atšvaitus ant juodo „Lincolno" bagažinės dangčio ir metalinių detalių mašinos viduje. Chromuotoje peleninėje mačiau kairės merginos krūties, jos styrančio spenelio atspindį. Šoninio lango aliumininių perskyrų deformuotos Vaughano šlaunys sudarė keistą anatominį junginį su jo partnerės pilvu. Paskui Vaughanas pasisodino merginą ant savęs ir vėl įsiskverbė į ją. Žalsvoje spidometro, laikrodžio ir tachometro tablo šviesoje atsispindėjo jų lytinio akto triptikas... Automobilis leidosi nuokalne 80 km/h greičiu. Vaughanas išsirietė lanku ir merginos kūną užliejo iš paskos važiuojančių mašinų šviesos. Jos stačios krūtys švytėte švytėjo stikliniame, chromuotame vis greičiau riedančio automobilio salone. Vaughano pilvo raumenys sutrūkčiojo į taktą šviesos blyksniams, kuriuos metė kas šimtą metrų palei kelią išrikiuoti žibintai... Jo varpa paniro makštyje, rankos išskėtė į šalis sėdynės pusrutulius, ir gelsvoje salono šviesoje išniro merginos išangė (p. 164).

Čia visi erotiniai terminai turi techninę prasmę. Ne šikna, pimpalas, dulkintis, o išangė, varpa, makštis, sueitis. Vartojamas ne žargonas, suteikiantis intymumo seksualinei prievartai, o funkcionali kalba: chromas kaip forma adekvatus kitai formai – gleivėms. Tą patį galima pasakyti ir apie mirties sutapimą su seksu: jie ne tiek klasifikuojami pagal tai, ar teikia pasimėgavimą, ar ne, kiek abu sykiu apvelkami savotišku techninio superdizaino rūbu. Beje, čia susiduriame ne su pasimėgavimu, o tik su paprasčiausia gryna iškrova. Ir sueitis bei sperma, persmelkiantys visą knygą, nebeturi juslinės vertės, lygiai kaip žaizdų raštai nebeturi smurtinės, net metaforiškos, vertės. Tai tik signatūros – finalinėje scenoje X paženklina savo sperma automobilio laužą.

Mėgavimąsi (ir perversišką, ir neperversišką) visuomet įtarpindavo techninė mašinerija, mechanika, sudaryta iš realių objektų, o dažniausiai iš fantazmų – taigi vis dar neapsieita be manipuliavimo įterpiamomis scenomis ir „žaisliukais". Čia gi mėgavimasis tėra orgazmas, kitaip sakant, jis veikia tuo pačiu bangų dažniu kaip ir prievarta, kuri glūdi techniniame aparate, jis homogeniškas vienai vienintelei technikai, o šią reziumuoja vienas objektas – automobilis.

Mes įstrigome milžiniškame kamštyje. Visi keliai nuo autostrados ir Vakarų aveniu susikirtimo iki kylančios į kalną rampos buvo užgrūsti automobilių. Anapus vakarų Londono priemiesčių besileidžianti saulė savo blausiais spinduliais nušvietė priekinį mašinos stiklą. Stop signalai žioravo vakaro prieblandoje tarsi laužai celiulioziniais kūnais užtvindytoje lygumoje. Vaughanas iškišo ranką pro nuleistą šoninį stiklą, ir nekantriai bilsnojo per durelių skardą. Iš dešinės stabtelėjęs dviaukštis autobusas stūksojo tarsi uola iš veidų. Pro langus į mus žvelgiantys keleiviai priminė kolumbariume išrikiuotas urnas su kremuotųjų palaikais. Visa milžiniška XX amžiaus energija, galinti išsviesti mus į orbitą aplink kitą, maloningesnį dangaus kūną, buvo nukreipta tam, kad pratęstų šią visuotinę pauzę (p. 173).
Visa Vakarų aveniu ir abi rampos kiek tik akys užmato buvo surakintos milžiniškame kamštyje, kurį sukėlė kažkur įvykusi avarija. Stovėdamas šio paralyžiuoto uragano centre, jaučiausi be galo ramus, tarytum man galų gale būtų pavykę atsikratyti mane apsėdusių minčių, kurias žadino vis didėjantis mašinų tvanas (p. 178).

Tačiau šiame romane su susipynusiomis technologijos ir sekso dimensijomis (kurias jungia mirtis ir niekuomet – gedulas) neatskiriamai susijęs dar vienas matmuo: tai fotografija ir kinas. Spindintis, cirkuliacijos ir avarijų prisotintas paviršius neturi gelmės, tačiau jis visuomet susidvejina Vaughano kameros objektyve. Šis fiksuoja ir kaupia avarijos nuotraukas kaip apskaitos korteles. Generalinė repeticija lemtingo įvykio,

kurį jis sukursto (jo mirtis automobilyje, tuo pat metu – žvaigždutės mirtis susidūrus su Elisabeth Taylor kruopščiai susimuliuoto ir ištisus mėnesius šlifuoto autoįvykio metu), įvyksta vieno filmavimo metu. Be tokio hiperrealistinio atotrūkio ši visata būtų niekas. Tik susidvejinimas, tik antrojo laipsnio vizualinio mediumo išskleidimas gali sulydyti technologiją, seksą ir mirtį. Tačiau iš tikrųjų fotografija čia nėra nei mediumas, nei ji ką nors atvaizduoja. Mes čia nesusiduriame nei su „papildoma" vaizdo abstrakcija, nei su potraukiu reginiui, ir Vaughano negalima lyginti nei su iškrypėliu, nei su vuajeristu. Fotojuostelė (kaip muzika, sklindanti iš radijo imtuvų automobiliuose ir butuose) yra dalis visuotinės, hiperrealios, metalizuotos ir kūniškos juostelės, dalis bendros cirkuliacijos ir jos srautų. Fotografija nėra svarbesnis mediumas negu technika ar kūnas – jie visi žengia lygia greta visatoje, kur įvykio numatymas sutampa su jo reprodukavimu ir net „realiu" atkūrimu. Nuo šiol laikas nebeturi gelmės – ateitis nustoja egzistuoti kaip ir praeitis. Faktiškai laiką pakeitė kameros akis, lygiai kaip ji pakeitė afekto, erdvės, kalbos gelmes. Tai nėra koks kitas matmuo, tai paprasčiausiai reiškia, kad ši visata neturi paslapčių.

Manekenas sėdėjo tvirtai priremtas prie sėdynės atlošo, nuo stipraus skersvėjo jo smakras rietėsi viršun. Rankos buvo pririštos prie motociklo vairo kaip kokio kamikadzės, liemuo apkabinėtas matavimo prietaisais. Priešais jį automobilyje sėdėjo keturių tokių pat bejausmių manekenų šeima. Jų veidus margino ezoteriniai simboliai.

Staiga skardus pliaukštelėjimas sudrebino ausų būgnelius, šalia bėgių želiančia žole čiūžtelėjo prie matavimo prietaisų prijungti laidai. Motociklui susidūrus su automobiliu pasigirdo lamdomo metalo aimana. Abi mašinos slystelėjo į šoną link pirmosios suakmenėjusių žiūrovų eilės. Motociklas ir jo vairuotojas perskriejo kapotą, užkabino priekinį stiklą ir juoda deformuotų fragmentų

mase nusėjo automobilio stogą. Pats automobilis atšoko atgal kokius tris metrus ir sustojo pasviręs skersai bėgių. Automobilio salone šeimos nariai suvirto vienas ant kito kaip pakliuvo. Moters liemuo be galvos išlindo iki pusės pro išdaužtą priekinį stiklą... Stiklo pluoštas, dengęs manekeno galvą ir pečius, nusėjo smulkiomis drožlėmis automobilio vidų kaip sidabrinis sniegas, kaip makabriškas konfeti. Helena paėmė mane už rankos tarsi vaiką, kuriam reikia padėti įveikti baimę savyje. „Galime peržiūrėti vaizdo įrašą. Mums pakartos viską sulėtintai" (p. 145).

Romane *Crash* viskas yra hiperfunkcionalu, nes cirkuliacija ir avarija, technika ir mirtis, seksas ir simuliacija yra tarsi viena didelė sinchroninė mašina. Tai toks pat universumas kaip ir hipermarketas, kur prekė tampa „hiperpreke", kitaip tariant, ji ir visa ją supanti atmosfera visuomet jau įsprausta į nenutrūkstamas cirkuliacijos figūras. Tačiau tuo pat metu *Crash* funkcionalizmas praryja savo racionalumą, nes jis nežino, kas yra funkcionavimo sutrikimas. Tai radikalus, savo paradoksalias ribas pasiekiantis ir jas sudeginantis funkcionalizmas. Akimoju jis vėl virsta neapibrėžiamu ir todėl jaudinančiu objektu. Jis nei geras, nei blogas: jis ambivalentiškas. Kaip mirtis ar mada jis akimoju vėl tampa *praeinančiu objektu*, o juk senas geras funkcionalizmas su visais savo prieštaravimais jokiu būdu toks nėra – kitaip sakant, jis virsta keliu, kuriuo einama greičiau negu vieškeliu, arba kuris veda ten, kur vieškelis neveda, arba, dar geriau, kurį, patafiziškai parodijuojant Littré žodyno apibrėžimą, galima nusakyti kaip „kelią, nevedantį niekur, tačiau kuriuo ten nueinama greičiau negu kitais".

Štai kuo *Crash* skiriasi nuo visų ar beveik visų kitų mokslinės fantastikos knygų, dažniausiai tebesiremiančių senąja opozicija funkcija / disfunkcija ir projektuojančių ją į ateitį pagal normalios visatos dėsnius bei tikslus. Jose fikcija pranoksta realybę (arba atvirkščiai), tačiau vadovaujamasi visuomet

tomis pačiomis žaidimo taisyklėmis. *Crash* nebėra nei fikcijos, nei realybės, jas abi panaikina hiperrealybė. Nebeįmanoma net kritinė regresija. Ar šis mutuojantis ir komutuojantis simuliacijos ir mirties pasaulis, per prievartą suseksualintas, tačiau negeismingas, kupinas prievartaujamų ir prievartaujančių, tačiau tarytum neutralizuotų kūnų, stipriai chromatizuotas ir metalizuotas, tačiau nejuslinis, šis betikslis hipertechninis pasaulis – ar jis geras, ar blogas? Mes niekada to nesužinosim. Jis paprasčiausiai žavi, nors šis žavesys nieko nesako apie jo vertę. Štai kur slypi *Crash* stebuklas. Niekur neišvysi to moralinio požiūrio, kritinio vertinimo, kuris dar taip būdingas senojo pasaulio funkcionalumui. *Crash* yra hiperkritiška knyga (ir vėlgi prieš jos autoriaus valią, kuris įžangoje kalba apie „perspėjimą, kad technologinio peizažo pakraštyje plytintis brutalus, erotinis, per ryškiai apšviestas pasaulis vis įtikinamiau kviečia mus žengti link jo"). Nedaug yra knygų ar filmų, kuriems pavyktų atsikratyti bet kokio tikslingumo ar kritinio negatyvumo, kurie sugebėtų nušvisti blausiu banalybės ar prievartos blizgesiu. Gal tik *Nešvilis**, *Mechaninis apelsinas***.

Po Borgeso, tik kitame registre, *Crash* yra pirmas didis romanas, priklausantis simuliacijos universumui, su kuriuo mes nuo šiol visur susidursime – šis universumas asimbolinis, tačiau, savotiškai apvertus jo masiškai medijizuotą substanciją (neonas, betonas, automobilis, erotinė mechanika), jis atrodo patyręs intensyvią iniciaciją.

Paskutinė greitosios pagalbos mašina su staugiančiomis sirenomis išnyko tolumoje. Žmonės grįžo prie automobilio. Pro mus praėjo džinsuota paauglė. Apkabinęs per liemenį vaikinas glamonėjo ją švelniai krumpliais braukdamas per jos dešinės krūties

* *Nashville* – Roberto Altmano (JAV) filmas, sukurtas 1975 metais.
** *Mecanical orange* – Stanley Kubricko (JAV) filmas, sukurtas 1971 metais.

spenelį. Jie sėdo į geltoną, lipdukais aplipintą kabrioletą ir nurūko, pramuštgalviškai spaudydami garso signalą... Tirštas seksualumo aromatas tvyrojo ore. Mes buvome sakytum parapijiečiai, ką tik išklausę bažnyčioje pamokslą, raginantį mus atsiduoti seksualinėms linksmybėms su draugais ir nepažįstamaisiais. Mes nėrėme į tamsą tam, kad su pačiais netikėčiausiais partneriais atkurtume tą kruvinos eucharistijos paslaptį, kuri neseniai atsivėrė mūsų akims (p. 179).

Simuliakrai ir mokslinė fantastika

Yra trijų laipsnių simuliakrai:

- natūralūs, natūralistiški simuliakrai, paremti vaizdu, imitacija ir falsifikavimu, harmoningi, optimistiniai, siekiantys idealiai atstatyti ar įsteigti prigimtį pagal Dievo paveikslą,
- produktyvūs, produkuoti simuliakrai, paremti energija, jėga, jos materializacija su mašinos pagalba visoje gamybos sistemoje – jiems būdingas prometėjiškas siekis nuolatos plėstis globaliu mastu, neribotai išlaisvinti energiją (su šio laipsnio simuliakrais susijusių utopijų neatskiriama dalis yra geismas),
- simuliacijos simuliakrai, paremti informacija, modeliu, kibernetiniu žaismu – jiems būdingas visiškas operacionalumas, hiperrealumas, totalios kontrolės siekis.

Pirmam laipsniui atliepia *utopinė* vaizduotė. Antrąjį atitinka *mokslinė fantastika* tikrąja žodžio prasme. Trečiąjį atitinka – ar dar esama tokios vaizduotės sferos, kuri atlieptų šiam laipsniui? Tikėtiniausias atsakymas: sena gera mokslinės fantastikos vaizduotė mirė, ir jos vietoje į paviršių kyla kažkas kita (ir ne tik romane, bet ir teorijoje). Įsigalėjus plūduriavimui ir neapibrėžtumui, ateina galas mokslinei fantastikai, tačiau sykiu ir teorijai kaip specifiniams žanrams.

Tikrovė, įsivaizduojamybė galimà tik esant tam tikram nuotoliui. Kas atsitinka, kai šis nuotolis, net nuotolis tarp tikrovės ir įsivaizduojamybės yra linkęs pasinaikinti, absorbuotis, užleisdamas vietą modeliui? Einant nuo vieno simuliakrų laipsnio prie kito, ryškėja šio nuotolio, šio atstumo absorbavimosi tendencija, o jo vietą užima ideali arba kritinė projekcija:

- ši tendencija tampa maksimali utopijoje, kur išryškėja transcendentinė sfera, visiškai kitokia visata (romantinė svaja – tai dar individualizuota forma, kur transcendencija ryškėja kažkur gilumoje, gal net pasąmoninėse struktūrose, tačiau net šiuo atveju nuo realaus pasaulio atsiplėšiama maksimaliai, tikrovės kontinentui priešpriešinama utopijos sala);
- ji ganėtinai redukuojama mokslinėje fantastikoje: ši dažniausiai tėra *nežabota* realaus gamybos pasaulio projekcija, kuri kokybiškai niekuo nuo jo nesiskiria. Čia naudojami mechaniniai ar energetiniai protezai, greičiai ar pajėgumai įgauna *n* galios, tačiau schemos ir scenarijai, kuriais remiamasi, tebepriklauso mechanikos, metalurgijos ir pan. sferai. Tai – hipostazinė roboto projekcija (Ikiindustrinėje eroje ribotai visatai utopija *priešpriešino* alternatyvią idealią visatą. Potencialiai begalinėje gamybos visatoje mokslinė fantastika *daugina* jos galimybes.);
- ji visiškai absorbuojasi į implozinę modelių erą. Modeliai nebėra transcendencija ar projekcija, tai nebėra įsivaizduojamybė tikrovės atžvilgiu, jie patys tarsi užbėga už akių tikrovei ir šitaip nepalieka vietos jokiai fikcijai – jie tampa imanentiški, vadinasi, nepalieka vietos jokiai vaizduotės transcendencijai. Atsiveria erdvė simuliacijai kibernetine prasme, kitaip tariant, visokeriopai manipuliacijai pasitelkiant šiuos modelius (scenarijus, simuliuotų situacijų inscenizavimą ir t.t.), tačiau tada *jau ši operacija niekuo nesiskiria nuo realios operacijos: fikcijos nebelieka.*

Realybė galėjo pranokti fikciją: tai buvo tikriausias ženklas, kad vaizduotė turi kur plėstis. Tačiau tikrovė negali pranokti modelio – ji tėra jo alibi.

Vaizduotė garantavo tikrovei alibi pasaulyje, kuriame viešpatauja realybės principas. Šiandien pati tikrovė tapo modelio alibi visatoje, kurią valdo simuliacijos principas. Paradoksalu, tačiau būtent tikrovė tapo tikrąja mūsų utopija, tik utopija šiuo atveju nėra tai, kas gali įvykti, o tai, apie ką tegalima svajoti kaip apie prarastą objektą.

Gali būti, kad kibernetinės ir hiperrealios eros mokslinė fantastika tegali išsisemti tik „dirbtinai" prikeldama „istorinius" pasaulius, bandydama atstatyti *in vitro*, nepraleisdama nė vienos smulkmenos, visas praeitin nuskendusio pasaulio peripetijas, įvykius, veikėjus, atgyvenusias, savo prasmės, pirmapradžio vyksmo netekusias ideologijas, žadinančias retrospektyvinės tiesos haliucinacijas. Kaip Ph. Dicko knygoje *Simuliakrai* aprašomas Pilietinis karas. Gigantiška trimatė holograma, kurioje fikcija bus nebe ateitį atspindintis veidrodis, o desperatiška praeities haliucinacija.

Mes nebegalime įsivaizduoti kitos visatos net ir šia prasme: iš mūsų atimta transcendencijos malonė. Klasikinė mokslinė fantastika vaizdavo ekspansyviai besiplečiančią visatą ir, tarp kitko, skynėsi kelius pasakodama apie kosmoso užkariavimą, nepaprastai primenantį žemiškesnes XIX ir XX amžiaus tyrinėjimų ir kolonizacijos formas. Čia nėra priežasties ir padarinio ryšio: taip, šiandien žemiškoji erdvė yra virtualiai kodifikuota, sukartografuota, suregistruota, prisotinta, taigi, tam tikra prasme, užsisklendusi savo pasaulinėje plėtroje – tai visuotinė ne tik prekių, bet ir verčių, ženklų, modelių rinka, kurioje nėra jokios vietos įsivaizduojamybei – tačiau ne visai dėl to tyrinėjimų (techninių, mentalinių, kosminių) visata, kurioje skleidžiasi mokslinė fantastika, irgi nustojo funkcionuoti.

Vis dėlto jos tarpusavy glaudžiai susijusios, tai tarsi dvi to paties visuotinio implozijos proceso pusės, implozijos, prasidėjusios pasibaigus gigantiškos eksplozijos ir ekspansijos epochai. Kai sistema pasiekia savo ribas ir prisisotina, įvyksta reversija – tuomet vaizduotės sferoje irgi įvyksta tam tikri pasikeitimai.

Iki šiol mes visuomet turėdavome tam tikrą įsivaizduojamybės rezervą – dabar realumo koeficientas yra proporcingas įsivaizduojamybės rezervui, kuris suteikia realybei specifiškumo. Tą patį galima pasakyti ir apie geografinius bei kosminius tyrinėjimus: kai nebelieka nepažintos, o sykiu – vaizduotei atviros teritorijos, *kai žemėlapis uždengia visą teritoriją, išnyksta toks dalykas kaip realybės principas*. Erdvės užkariavimas šia prasme yra negrįžtamas žingsnis link žemiškojo referento praradimo. Ribotos visatos vidinės koherencijos principas lemia, kad vis toliau, iki begalybės nusikeliant jos riboms, vyksta realybės nutekėjimo procesas. Po planetos nukariavimo sekantis kosminės erdvės nukariavimas tolygus žmonių padermės nutikrovinimui arba jos reversijai į simuliacijos hipertikrovę. Tai liudija į orbitą paleistas mėnulio palydovas su jame įrengtu konglomeratu „du miegamieji/ virtuvė/dušas" – sakytumei, pakylėtas į kosminės galybės rangą. Pats faktas, kad žemiškasis būstas, pakeltas į kosminės vertės, hipostazuotos erdvėje, rangą, tampa kasdienybe, kad tikrovė išvedama į orbitą transcendentinėje erdvėje – tai galas metafizikai, galas fantazmui, galas mokslinei fantastikai, tai hiperrealybės eros pradžia.

Nuo šiol kai kas turi pasikeisti: tampa nebeįmanoma projekcija, ekstrapoliacija, tas nevaldomas pantografinis užmojis, kuriuo taip žavėjo mokslinė fantastika. Nebeįmanoma remiantis realybe gaminti irealybę, remiantis tikrovės duomenimis gaminti įsivaizduojamybę. Veikiau viskas pasuks priešinga linkme: bus kuriamos iščentruotos situacijos, simuliacijos modeliai ir stengiamasi įtikinti, kad tai tikra, įprasta, jau

išgyventa, bus bandoma vėl išrasti tikrovę kaip fikciją būtent todėl, kad ši išnyko iš mūsų gyvenimo. Tai bus tikrovės, gyvenimo, kasdienybės haliucinacija, bet sykiu ir rekonstitucija, kartais iki nerimą keliančių keistų smulkmenų: gyvulinis ar augalinis rezervatas, išstatytas visų apžiūrai, skaidriai preciziškas, tačiau be turinio, iš anksto nutikrovintas, hiperrealizuotas.

Šia prasme mokslinė fantastika nebėra literatūrinė ekspansija, nevaržoma, „naivi", žadanti atradimų džiaugsmą, ji veikiau evoliucionuoja implozijos linkme, atliepdama dabartinei mūsų visatos sampratai, bandydama vėl suteikti gyvybingumo, aktualumo, kasdieniškumo simuliacijos fragmentams, tos visuotinės simuliacijos, kuri mums virto vadinamuoju „realiu" pasauliu.

Kokie gi kūriniai šiandien, dabar atlieptų šiai inversijai, šiai situacijos reversijai? Akivaizdu, kad į šią naują erdvę „gravituoja", jei taip galima pasakyti, K. Philipo Dicko apsakymai (tačiau iš tikrųjų taip sakyti nebegalima, nes būtent ši nauja visata yra „antigravitacinė", o jei ji vis dar gravituoja, tai tik aplink tikrovės *skylę*, aplink vaizduotės *skylę*). Juose nėra alternatyvaus kosmoso, kosminės tautosakos ar egzotikos, tarpgalaktinių žygdarbių – čia nuo pat pradžių mus apsupa imanentiška simuliacija be kilmės, be praeities, be ateities, čia plūduriuoja visos koordinatės (proto, laiko, erdvės, ženklų). Tai ne paralelinė, dubliuojanti ar net kokia nors šiaip galima visata: ji nėra nei galima, nei negalima, nei reali, nei ireali, ji – *hiperreali*, ji – simuliacijos visata, o tai visai kas kita. Ir ne dėlto, kad Dickas garsiai kalba apie simuliakrus – mokslinė fantastika tai darė nuolatos, tačiau ji žaisdavo su *antrininku*, pasitelkdavo dubliavimą arba dirbtinį ar įsivaizduojamą susidvejinimą, o čia antrininkas dingo, jo nebėra, mes visuomet jau esame kitame pasaulyje, kuris nebėra kitas, nėra veidrodžio,

projekcijos, utopijos, galinčių jį atspindėti. Simuliacija yra neperkertama, nepereinama, *matinė*, be išorės – mes net nebepereisime „į kitą veidrodžio pusę“, nes tai buvo įmanoma tik transcendencijos aukso amžiuje.

Gal dar įtikinamesnis pavyzdys yra Ballard'as ir jo evoliucija nuo pirmųjų, labai „fantasmagoriškų“, poetiškų, onirinių, dezorientuojančių apsakymų iki romano *Crash*, kuriame, be abejo, (labiau negu romanuose *IGH* ar *Betono sala*) atsiskleidžia dabartinis mokslinės fantastikos, kuri tokia nėra, modelis. *Crash* – tai *mūsų* pasaulis, čia nėra nieko išgalvoto: čia viskas hiperfunkcionalu, cirkuliacija ir avarija, technika ir mirtis, seksas ir fotoobjektyvas – čia viskas funkcionuoja kaip vien didelė sinchroniška, simuliuota mašina, kitaip sakant, čia įgauna pagreitį mūsų pačių modeliai, visi mus supantys, tuštumoje suplakti ir hiperoperacionalizuoti modeliai. Štai kuo *Crash* skiriasi nuo visų ar beveik visų kitų mokslinės fantastikos knygų, dažniausiai tebesiremiančių senąja opozicija funkcija/disfunkcija ir projektuojančių ją į ateitį pagal normalios visatos dėsnius bei tikslus. Jose fikcija pranoksta realybę (arba atvirkščiai – tai subtilesnis dalykas), tačiau vadovaujamasi visuomet tomis pačiomis žaidimo taisyklėmis. Romane *Crash* nebėra nei fikcijos, nei realybės, jas abi panaikina hiperrealybė. Štai kokia ta *mūsų* šiuolaikinė mokslinė fantastika, jei tokia išvis yra. Pavyzdžiui, *Džekas Baronas, arba Amžinybė**, kai kurios vietos iš *Visi į Zanzibarą***.

Iš tikrųjų mokslinės fantastikos šia prasme nebėra niekur ir sykiu ji visur, ji glūdi čia ir dabar cirkuliuojančiuose modeliuose, pačioje mus supančios simuliacijos aksiomatikoje. Neapdorotu pavidalu ją gali išspjauti paprasčiausia šio

* Spinardo Normano fantastinių apsakymų rinkinys.
** Johno Brunnerio fantastinis romanas.

operacionalaus pasaulio inercija. Ar koks mokslinės fantastikos autorius galėjo „įsivaizduoti" (tačiau būtent to „nebesivaizduojame") Vakarų Vokietijos gamyklų-simuliakrų „realybę", gamyklų, kurios įdarbina bedarbius visose tradicinio darbo proceso pareigybėse, tačiau *nieko* negamina, o visa jų veikla tėra žaidimas komandomis, raštais, apskaita, konkurencija tarp gamyklų, priklausančių milžiniškam gamybos tinklui? Čia tuščiai dubliuojama visa materialioji gamyba (viena iš šių gamyklų-simuliakrų net „realiai" užsidarė, išmesdama antrą kartą į gatvę savo pačios bedarbius). Štai kas yra simuliacija: šios gamyklos ne blefas, jos realios, hiperrealios, ir todėl visą „tikrą" „rimtų" gamyklų produkciją jos grąžina atgal į tą pačią hiperrealybę. Žavi ne tikrų/blefinių gamyklų opozicija, tačiau priešingai, jų skyrimo nebuvimas, tai, kad visa kita gamyba neturi nei tvirtesnio referento, nei gilesnio tikslo, negu šis „simuliakrų" biznis. Būtent dėl šio hiperrealistinio neskyrimo visas šis epizodas kvepia tikra „moksline fantastika". Ir matome, kad nėra jokio reikalo prasimanyti: ji gimsta čia, pasaulyje be paslapčių, be gelmės.

Šiandien neabejotinai sunkiausia yra sudėtingoje mokslinės fantastikos visatoje atskirti tai, kas dar paklūsta (tai vis dar dauguma) antrojo laipsnio (produkcijos/projekcijos) įsivaizduojamybei, nuo to, kas jau remiasi šiuo imaginacijos nesiskyrimu, plūduriavimu, kuris būdingas trečiojo laipsnio simuliacijai. Galima aiškiai skirti mechanines mašinas-robotus, priklausančius antrajam laipsniui, nuo kibernetinių mašinų, kompiuterių ir pan., kurie iš esmės priklauso trečiam laipsniui. Tačiau vienas laipsnis juk gali užkrėsti kitą, juk kompiuteris gali funkcionuoti kaip kokia mechaninė supermašina, tam tikras superrobotas, be galo galinga mašina, atskleidžianti antrojo laipsnio simuliakrų produktyvumo genijų: į jo vaidmenį neįeina simuliacijos procesas, jame dar galima

įžvelgti tikslingos visatos refleksus (jis gali būti dvilypis, gali maištauti, kaip kompiuteris romane *2001-ųjų kosminė odisėja** arba Šalmanezeris knygoje *Visi į Zanzibarą*).

Mokslinės fantastikos lygmenyje šiandien dar gali būti kokių tik nori sankirtų tarp *operatiškumo* (teatrinė, fantastinė mašinerija, „didžioji technikos opera"), atliepiančio pirmojo laipsnio simuliacijai, *operaciškumo* (pramonė, produktyvumas, galios ir energijos variklis), atliepiančio antrajam laipsniui, ir *operacionalumo* (kibernetika, atsitiktinumu paremta, plūduriuojanti „metatechnika"), atliepiančio trečiajam laipsniui. Tačiau iš tikrųjų mus gali dominti tik pastarasis laipsnis.

* A.C. Clarko romanas, pagal kurį buvo sukurtas Stanley Kubricko filmas.

Gyvūnai:
teritorija ir metamorfozės

Ko siekė budeliai inkvizitoriai? Blogio, blogio principo pripažinimo. Reikėjo priversti kaltinamuosius prisipažinti, kad jie nusikalto atsitiktinai, blogio principui pažeidus dieviškąją tvarką. Toks prisipažinimas leisdavo atkurti raminantį priežastingumą, o egzekucija, blogio išnaikinimas kankinimais (kuriais nesiekta nei sadistinio malonumo, nei atgailos) tiesiog triumfališkai vainikuodavo faktą, jog *priežastimi tapo blogis*. Antraip pati menkiausia erezija būtų metusi įtarimo šešėlį visai dieviškajai kūrinijai. Na o kokį prisipažinimą siekiame išplėšti mes, kai, pasitelkę skalpelį ir elektrodus, su eksperimentatorių beširdiškumu mokslo vardan mėsinėjame gyvūnus savo laboratorijose?

Mums reikia pripažinimo, kad egzistuoja tam tikras objektyvus principas, dėl kurio mokslas visuomet dvejoja, kuris slapta varo jį į neviltį. Gyvūnus reikia priversti pasakyti, kad jie nėra gyvūnai, kad gyvuliškumas, laukiniškumas – tai, kas nesuvokiama, absoliučiai svetima protui, – neegzistuoja, kad viskas yra priešingai ir kad patį gyvuliškiausią, patį išskirtiniausią, labiausiai *anormalų* elgesį gali paaiškinti mokslas remdamasis fiziologiniais ar smegenų veiklos mechanizmais ir pan. Reikia sunaikinti gyvūnų gyvuliškumą ir su juo susijusį netikrumo principą.

Vadinasi, eksperimentai su gyvūnais nėra priemonė pasiekti vienam ar kitam tikslui, o tai yra *šių laikų* iššūkis, *šių laikų* kankinimai. Čia neateina supratimas, o išplėšiamas mokslo pripažinimas, kaip kadaise būdavo išplėšiama tikėjimo priesaiką. Tai pripažinimas, kad regimi nukrypimai – liga, pamišimas, gyvuliškumas – tėra laikinas įskilimas perregimoje priežastingumo sekoje. Šį įrodymą, kaip kadaise dieviško proto įrodymą, reikia išgauti nuolat ir visur – šia prasme mes visi esame gyvūnai, laboratorijoje užsklęsti gyvūnai, be perstojo testuojami siekiant iš jų išplėšti refleksines elgsenas, kurių kiekviena yra galutinio racionalumo pripažinimas. Gyvuliškumas visur turi užleisti vietą refleksiškam gyvūniškumui, sykiu išguidamas neiššifruojamą laukiniškumo sferą, kurios įsikūnijimą mes regime nebyliuose gyvūnuose.

Taigi gyvūnai žengia pirma mūsų išlaisvinančio išnaikinimo keliu. Visi šiuolaikinio elgesio su gyvūnais aspektai – nuo eksperimentų iki veisimo pramoniniu būdu – atkartoja manipuliavimo žmonėmis peripetijas.

Susirinkę iš visos Europos į konferenciją Lijone veterinarai svarstė, kaip kovoti su veisimo fermose kylančiomis ligomis ir psichiniais negalavimais.

(*Science et Avenir* [*Mokslas ir ateitis*], 1973 metų liepa)

Triušius apima liguistas nerimas, jie ima ėsti savo išmatas ir nebesidaugina. Atrodo, kad nuo pat gimimo triušiai „nerimauja", „neprisitaiko prie aplinkos". Greičiau užsikrečia įvairiomis ligomis, juos lengviau apninka parazitai. Antikūniai nebesugeba priešintis, patelės tampa nevaisingos. Nei iš šio, nei iš to, galima sakyti, padidėja mirtingumas.

Isterija išplinta visoje viščiukų grupėje ir „psichinė" įtampa gali pasiekti tokį kritinį lygį, kad visi paukščiai ima blaškytis ir kelti baisų triukšmą. Pasibaigus krizei, visus apima

gniuždanti baimė, nebylūs ir tartum paralyžiuoti paukščiai susigūžia kampuose. Įvykus naujam šokui, krizė pasikartoja. Taip gali tęstis keletą savaičių. Buvo bandyta duoti jiems raminamųjų...

Tarp kiaulių plinta kanibalizmas. Gyvuliai žaloja vieni kitus. Veršeliai ima laižyti viską aplinkui, kartais tai baigiasi mirtimi.

„Reikia pripažinti, kad veisimo fermose gyvuliai patiria *psichines* kančias... Neapsieisime be zoopsichiatrijos... Frustracija kliudo normaliam vystymuisi."

Tamsa, raudona šviesa, žaisliukai, raminamieji – niekas nepadeda. Sparnuočiai laikosi tam tikros lesimo hierarchijos, *the pick order*. Perpildytose veisyklose paskutinieji šioje hierarchijoje nebegauna nė kruopelės lesalo. Buvo pabandyta sulaužyti tą *pick orde*r ir *demokratizuoti* maitinimosi tvarką kitaip paskirstant lesalą. Nesėkmė: sunaikinus tą simbolinę tvarką, tarp sparnuočių įsivyravo visiškas chaosas, juos apėmė chroniško nestabilumo būsena. Puikus absurdiškumo pavyzdys: prisiminkime, kokią žalą gentinėms bendruomenėms atnešė geriausių norų kupini ketinimai demokratizuoti jų gyvenimą.

Gyvulių psichiniai negalavimai virsta kūno ligomis! Koks nepaprastas atradimas! Pelės, kiaulės, viščiukai serga vėžiu, skrandžio opa, juos ištinka miokardo infarktai!

Baigdamas autorius pasiūlo – kaip vienintelį vaistą – duoti daugiau erdvės, „šiek tiek daugiau vietos – ir daugelis pastebėtų problemų išnyks savaime". Arba bent jau „šių gyvulių likimas nebus toks apgailėtinas". Taigi jis lieka patenkintas konferencijos rezultatais: „Susirūpinimas pramoniniu būdu veisiamų gyvulių likimu *dar kartą* parodo, kad pragmatinis interesas pas mus žengia koja kojon su moraliniais įsipareigojimais." „Negalima elgtis su gamta bet kaip." Problemos taip išaugo, kad ėmė atsiliepti įmonių rentabilumui, taigi toks pelningumo mažėjimas verčia veisyklų savininkus suteikti

gyvūnams normalesnes gyvenimo sąlygas. „Norint veisti sveikus gyvūnus, būtina nuo šiol rūpintis ir *jų psichine pusiausvyra.*" Ir piešia ateities perspektyvą, kai gyvulius kaip ir žmones siųsime į kaimą atgauti tos psichinės pusiausvyros.

Turbūt niekas nėra geriau parodęs, kad „humanizmas", „normalumas", „gyvenimo kokybė" tėra viena iš rentabilumo peripetijų. Siūlosi akivaizdi paralelė tarp šių nuo pridėtinės vertės apsirgusių gyvulių ir žmogaus, kurį suspaudė savo gniaužtuose pramonės koncentracija, mokslinė darbo organizacija ir fabrikų konvejeriai. Juk šiuo atveju kapitalistinių „veisyklų" savininkai irgi drastiškai peržiūri eksploatacijos būdus, atnaujindami ir vėl išrasdami sąvokas „darbo kokybė", „užduočių sudėtingumas", atrasdami „humanitarinius" mokslus ir „psichosociologinį" gamyklos matmenį. Gyvuliai veisimo fermose mus šokiruoja labiau negu žmogus prie konvejerio tik todėl, kad jų mirtis neišvengiama.

Gyvuliai neturi kito būdo pasipriešinti, mesti iššūkį pramoniniam mirties organizavimui, kaip savižudybė. Visos aprašytos anomalijos veda į tai. Toks pasipriešinimas lemia pramoninio proto nesėkmę (našumo sumažėjimas), tačiau galima jausti, kad labiausiai jis žeidžia specialistų protavimo *logiką*. Refleksinės elgsenos ir gyvulio-mašinos logika, racionali logika negali paaiškinti šių anomalijų. Tada imama kalbėti apie gyvūnų psichinį gyvenimą, jų iracionalią ir pairusią psichiką, reikalingą liberalios, humanistinės terapijos, nors šios tikslas visuomet išlieka tas pats – mirtis.

Pastebėjus, kad gyvulys nepasiruošęs jo laukiančiai mirčiai, naiviai imama kalbėti apie naują, dar netyrinėtą *mokslo* sferą – gyvūnų psichiką. Panašiai, supratus, kad neįmanoma vien įkalinus nuteistąjį išspręsti visų problemų, vėl imama domėtis kalinamųjų psichologija, sociologija, seksologija.[1]

[1] Pavyzdžiui, Teksase keturi šimtai vyrų ir moterų dalyvauja pačiame švelniausiame įkalinimo eksperimente. Pereitą birželį ten gimė vienas kūdikis,

Pasirodo, kaliniui reikia laisvės, lytinių santykių, „normalaus" gyvenimo, kad galėtų ištverti kalėjime, lygiai kaip pramoniniu būdu auginamiems gyvuliams būtina užtikrinti tam tikrą „gyvenimo kokybę", kad mirdami jie atitiktų nustatytas normas. Ir čia nėra jokio prieštaravimo. Darbininkui irgi reikia suteikti šiek tiek atsakomybės ir savarankiškumo, kad jis atitiktų aukštus gamybos reikalavimus. Kiekvienam žmogui reikalingas psichinis gyvenimas, kad galėtų prisitaikyti. Štai kodėl ir tik todėl imta kalbėti apie sąmoningą ir nesąmoningą psichinį gyvenimą. O jo tebesitęsiantis aukso amžius sutampa su neįmanomybe racionaliai socializuoti absoliučiai visas gyvenimo sferas. Nereikėtų nei humanitarinų mokslų, nei psichoanalizės, jei būtų įvykęs stebuklas ir būtų pavykę redukuoti žmogų iki „racionalių" elgsenų lygio. Vis sudėtingėjančios psichologijos griebiamasi kiekvieną kartą, kai tampa nebeįmanoma eksploatuoti iki mirties (darbininkų), uždaryti iki mirties (kalinamųjų), nupenėti iki mirties (gyvulių) pagal griežtą lygybę:

- tiek ir tiek kalorijų energijos ir laiko = tiek ir tiek darbo jėgos;
- toks ir toks nusikaltimas = tokia ir tokia atitinkama bausmė;
- tiek ir tiek maisto = optimalus svoris ir mirtis pramoniniu būdu.

Kai visas šis mechanizmas užsikerta, imama kalbėti apie psichinį gyvenimą, mentalumą, neurozę, psichosocialumą ir pan., siekiant ne sulaužyti šią pamišėlišką lygybę, o atkurti pažeistų lygybių principą.

---

o per dvejus metus tepabėgo trys kaliniai. Vyrai ir moterys valgo kartu, taip pat drauge dalyvauja grupiniuose psichologijos seansuose. Kiekvienas kalinamasis turi vienintelį raktą nuo savo kameros. Poros turi galimybę pasislėpti nuo svetimų akių atskiruose kambariuose. Iki šios dienos buvo trisdešimt penki pabėgimai, tačiau dauguma bėglių savo noru grįžo atgal.

Nešuliniai gyvuliai tarnauja žmogui. Poreikiams reikalingi gyvūnai pasitelkiami atsakyti į mokslo klausimus. Vartojimui reikalingi gyvūnai virto pramonine mėsa. Psichinius sutrikimus įkūnijantys gyvūnai verčiami šiandien prabilti „psi" kalba, atsakyti už savo psichinį gyvenimą ir jų pasąmonės krečiamas piktadarybes. Jiems atsitiko visa tai, kas atsitinka mums. Mūsų keliai niekuomet neišsiskyrė, ir tai yra savotiškai graudus kerštas žmogiškajam protui, kuris nusilpo konstruodamas neginčijamą žmogiškumo pirmenybę prieš gyvuliškumą.

Beje, gyvūnai nuo žmogaus buvo atskirti tik stiprėjant proto ir humanizmo pažangai. Ta pačia logika vadovaujasi rasizmas. Objektyvi gyvūnų „karalija" atsiranda tik susikūrus žmogaus karalijai. Per ilgai užtruktume bandydami atkurti šių dviejų būvių genealogiją, tepasakysiu tik tiek, kad juos šiandien skirianti bedugnė, leidžianti mums siųsti vietoj savęs gyvūnus į siaubą keliančias laboratorijų erdves, leidžianti naikinti gyvūnų rūšis, sykiu archyvuojant jų pavyzdžius Afrikos rezervatuose arba zoologijos sodų pragare (nes jiems mūsų kultūroje teskiriama tiek pat vietos, kiek mirusiems) ir visa tai apgaubiant rasistiniu sentimentalumu (ruoniukai, Brigitte Bardot), – ši bedugnė tarp dviejų būvių atsivėrė jau po to, kai gyvūnai buvo prijaukinti ir tapo naminiais, lygiai kaip tikrasis rasizmas atsirado vėliau, jau po vergijos panaikinimo.

Kadaise manyta, kad gyvūnai yra šventesni, dieviškesni, negu žmonės. Pirmykštėse visuomenėse nėra net „žmogiškosios" karalijos, ir nuo senų senovės atskaitos taškas yra gyvūnijos sfera. Tik gyvūnas vertas aukoti dievams, žmogaus auka atsirado vėliau, degradavus visai tvarkai. Žmonės apibūdina save per bendrumą su kokiu nors gyvūnu: pavyzdžiui, bororų genties indėnai „yra" papūgos arara. To nereikia aiškinti ikiloginiais ar psichoanalitiniais argumentais ar remiantis mentaline klasifikacija, iki kurios lygmens Lévi-Straussas redukavo gyvūno atvaizdą (net jeigu savaime stebuklinga

atrodo tai, kad gyvūnais galima buvo pasinaudoti kaip *kalba*, o tai irgi bylojo apie jų dieviškumą), – ne, tai reiškia, kad bororai ir papūgos arara sukosi tame pačiame cikle, o ciklo pavidalas atmeta bet kokį skirstymą rūšimis, bet kurias skiriamąsias opozicijas, kuriomis mes vadovaujamės gyvenime. Struktūrinė opozicija yra *šėtoniška*, ji skaido ir priešpriešina skirtingas tapatybes: šitaip viską dalija Žmogus, gyvūnus priskiriantis prie Nežmonių. O štai ciklas yra *simbolinis*: jis panaikina pozicijas reversiškoje sekoje, ir šia prasme bororai „yra" papūgos arara, ta pačia prasme, kuria kanakai* tvirtina, kad mirusieji vaikšto tarp gyvųjų. (Gal ir Deleuze'as turi omeny kažką panašaus kalbėdamas apie tapimą gyvūnu ir sakydamas: „Būkite rožine pantera!"?)

Kad ir kaip ten būtų, gyvūnams, kol neišaušo mūsų era, buvo būdingas dieviškumo arba aukojimo kilnumas, apie kurį byloja visos mitologijos. Net jų medžioklė tebėra simbolinis aktas, priešingai negu eksperimentai su skalpeliu rankose. Net jų prijaukinimas tebėra simbolinis aktas, priešingai negu jų veisimas pramoniniu būdu. Pakanka pažiūrėti, kokią padėtį gyvūnai užima valstiečių visuomenėje. Ir nereikėtų painioti naminių gyvūnų, kurie įsilieja į tam tikro žemės lopinėlio, klano, giminystės sistemą, su namuose laikomais gyvūnėliais – vieninteliais mums likusiais, vieninteliais, neuždarytais į draustinius ar veisimo fermas – šunimis, katėmis, kanarėlėmis, žiurkėnais, kuriuos gaubia jų šeimininko prisirišimas ir rūpestis. Gyvūnų trajektorija nuo aukos dievams iki šunų kapinių, kur sklinda švelni muzika, nuo sakralaus iššūkio iki ekologinio sentimentalumo pakankamai aiškiai byloja apie paties žmogaus statuso vulgarizaciją, – o tai dar kartą parodo, kokia netikėta abipusė priklausomybė sieja abu šiuos polius.

* Taip vadinami kai kurie vietiniai Okeanijos gyventojai (*kanaka* polineziečių kalba reiškia „žmogus").

Ypač mūsų sentimentalumas gyvūnų atžvilgiu išduoda mūsų panieką jiems. Kuo didesnė panieka, tuo stipresni sentimentai. Kuo mažiau atsakomybės jų atžvilgiu, kuo toliau į nežmogaus sferą mes juos nutremiame, tuo labiau jie užsitarnauja žmogiškojo prisirišimo ir apsaugos ritualo – visai kaip vaikai, nutremti į nekaltybės ir infantilumo sferą. Sentimentalumas – tai tiesiog be galo degradavusio gyvuliškumo forma. Mes taip juos užkamuojame savo rasistine užuojauta, kad jie patys galų gale pasiduoda sentimentalumui.

Tie, kas kadaise aukojo juos dievams, nelaikė jų gyvūnais. Ir net viduramžiai, kuriuose gyvūnai buvo pasmerkiami myriop ir jiems atliekama mirties bausmė, yra jiems artimesni už mus – tuos, kuriuos nukrato šiurpas vien pagalvojus apie tokią praktiką. Jie buvo laikomi kaltais – ir tai buvo būdas juos pagerbti. Mes gi juos laikome nieku ir kaip tik tuo remdamiesi elgiamės su jais „humaniškai". Mes jų nebeaukojame, mes jų nebebaudžiame mirties bausme ir tuo didžiuojamės, tačiau taip yra paprasčiausiai todėl, kad mes juos prisijaukinome, dar blogiau, kad mes juos patalpinome rasiškai žemesniame už mūsų pasaulyje, net nebevertame mūsų teisingumo, o tik prisirišimo ir socialinės labdaros, net nebevertame bausmės ir mirties, o tik eksperimentavimo ir išnaikinimo, pavertus skerdyklų mėsa.

Šiandienį gyvūnų pabaisiškumą lemia bet kokios prievartos jų atžvilgiu nuslūgimas. Aukojimo, Bataille'io žodžiais tariant, „artumo" smurtą pakeičia sentimentali arba eksperimentinė prievarta, vykdoma per atstumą.

Pasikeitė pabaisiškumo prasmė. Pirmapradį gyvūnų pabaisiškumą, žadinusį baimę ir susižavėjimą, tačiau niekados – neigimą, visuomet ambivalentišką, naudotą kaip mainų objektas ir kaip metafora aukojimo ritualuose, mitologijoje, heraldikos bestijarijuje ir net mūsų sapnuose bei fantazijose – būtent šį pabaisiškumą, kupiną grėsmių ir metamorfozių, pasklindantį paslapčiomis gyvojoje žmonių kultūroje ir siūlantį

jai savotišką sąjungą, mes iškeitėme į pabaisišką reginį, kurį siūlo iš džiunglių tankmės išplėštas ir miuzikholo žvaigžde tapęs King Kongas. Akimirksniu apsiverčia kultūros scenarijus. Anais laikais kultūros herojus sunaikindavo žvėrį, drakoną, pabaisą, ir iš pralieto kraujo gimdavo augalai, žmonės, kultūra. Šiandien žvėris King Kongas siaubia pramoninius metropolius, išlaisvina mus iš mūsų kultūros, mirusios tą akimirką, kai apsivalė nuo bet kokio realaus pabaisiškumo ir nutraukė sutartį su pačia savimi (filme tai išreiškė pirmykštis moters dovanojimas pabaisai). Filmui stiprių gundymo galių suteikia prasmės apvertimas – viskas, kas tik yra nežmoniška, tapo būdinga žmonėms, o visas žmoniškumas atiteko įkalintam gyvuliškumui, – taip pat moters ir žvėries abipusis gundymas, pabaisiškas gundymas, kuriame dalyvauja abi sferos – žmogiškoji ir gyvuliškoji. King Kongas miršta, nes per gundymą atnaujino šių atskirų karalijų metamorfozės galimybę, kraujomaiša alsuojantį (nors niekados nerealizuotą, nebent simbolinėje ir ritualinėje plotmėje) žmogaus ir žvėries artumą.

Gyvūnų nueitas kelias mūsų visuomenėje nesiskiria nuo to, kurį nuėjo beprotybė ir vaikystė, seksas ir priklausomybė tamsiaodžių rasei. Tai atstūmimo, įkalinimo, diskriminacijos logika, neišvengiamai gimdanti reversijos, sugrįžtančios prievartos logiką, kuri galiausiai priverčia visuomenę lygiuotis į beprotybės, vaikystės, seksualumo ir žemesniųjų rasių aksiomas (apvalytas, tiesą pasakius, nuo radikalaus užklausimo, teikusio joms svorio pačiame jų atstūmimo įkarštyje). Civilizacijos procesų konvergencija kelia kvaitulį. Gyvūnai, kaip ir mirusieji bei daugelis kitų, įjungiami į nenutrūkstamą užvaldymo procesą, paremtą jų išnaikinimu – ištisos rūšys likviduojamos, o po to verčiamos prabilti ir atlikti savo išnykimo išpažintį. Gyvūnai prakalbinami, kaip prakalbinami pamišėliai, vaikai, seksas (Foucault). Kliedesio įspūdis dar stipresnis todėl, kad netikrumo dėl gyvūnų principas, taip slegiantis

žmones nuo tada, kai suiro gyvūnų ir žmonių sąjunga, remiasi tuo, jog *gyvūnai nekalba*.

Istorinėje plotmėje į beprotybės iššūkį buvo atsiliepta pasąmonės hipoteze. Pasąmonė yra loginė priemonė, leidžianti mąstyti beprotybę (o plačiau imant – bet kokius neįprastus, anomalinius reiškinius) tokioje prasmės sistemoje, kuri apima ir neprasmės sferą, kurioje atsiranda vietos pamišėlių baimėms, nuo šiol suvokiamoms protu kaip tam tikro diskurso forma (psichinis gyvenimas, potraukis, išstūmimas ir pan.). Kaip tik bepročiai privertė mus sukurti pasąmonės hipotezę, tačiau juos joje įkalinome mes patys. Nors iš pradžių atrodė, kad Pasąmonė stoja prieš Protą ir radikaliai jį griauna, kad ji dar turi potencijos pratrūkti beprotybės pavidalu, vėliau ji atsuko prieš šią ginklus, nes būtent dėl jos beprotybė susiejama su protu, daug universalesniu negu klasikinis protas.

Šiandien visi girdi, ką kalba bepročiai, kadaise pasmerkti nebylystei, šiandien surastas sietas, leidžiantis išgaudyti jų kadaise absurdiškus ir neiššifruojamus pranešimus. Vaikai kalba, jie nebėra suaugusiųjų visatai svetimos ir sykiu nereikšmingos būtybės – vaikai dabar reiškia, jie tapo reiškiantys, – tačiau tai atsitiko ne vienaip ar kitaip „išvadavus“ jų kalbėjimą, tiesiog suaugusiųjų protas surado subtilesnių priemonių, kaip išvengti grėsmės, kuria alsuoja jų tyla. Pirmykščiai žmonės taip pat išgirstami, jais domimasi, jie išklausomi, jie nebelaikomi žvėrimis, Lévi-Straussas parodė, kad ir mes, ir jie turime tas pačias mentalines struktūras, psichoanalizė susiejo juos su Edipu ir su libido – visi mūsų kodai funkcionuoja puikiai, ir jie atsiliepė į juos. Buvome palaidoję juos po tyla, dabar laidojame juos po kalbėjimu, kuris, žinoma, yra kitoks, „skirtingas“, tačiau neapsigaudinėkime – slaptažodžiu „skirtumas“, kaip kadaise žodžių junginiu „Proto vienybė“, šiandien prisidengia ta pati tvarka. Tai proto imperializmas, skirtumo neoimperializmas.

Esmiška tai, kad niekas neišvengia prasmės viešpatijos, dalijimosi prasme. Žinoma, anapus viso to niekas su mumis nekalba, nei bepročiai, nei mirusieji, nei vaikai, nei laukiniai, ir iš principo mes nieko apie juos nežinome, tačiau esmiška tai, kad Protas išsaugoja savo reputaciją ir kad visi išvengia tylos.

O juk žvėrys nekalba. Didėjančio kalbėjimo visatoje, kur verčiama prisipažinti ir tarti žodį, jie vieninteliai išlieka nebylūs, ir todėl atrodo, kad jie tolsta nuo mūsų anapus tiesos akiračio. Tačiau būtent tai sukuria artumo jiems jausmą. Svarbi yra ne ekologinė jų išlikimo problema. Vis dar svarbi yra ir visuomet bus jų tylėjimo problema. Pasaulyje, linkusiame nedaryti nieko kito, tik kalbėti, pasaulyje, kur viešpatauja ženklai ir diskursas, jų tylėjimas vis sunkesniu svoriu užgula mūsų prasmės santvarką.

Žinoma, jie verčiami kalbėti visomis priemonėmis, vienos iš jų gana nekaltos, kitos – ne. Pasakose jiems buvo įdėtas į lūpas moralinis žmogaus diskursas. Totemizmo teorijoje jie parėmė struktūralistinį diskursą. Laboratorijose jie kasdien perdavinėja savo „objektyvų" – anatominį, fiziologinį, genetinį – pranešimą. Jie buvo panaudojami kaip dorybių ir ydų metafora, kaip energetinis ir ekologinis modelis, kaip mechaninis ir formalus modelis bionikoje, kaip fantazijų spektras pasąmonėje, o pastaruoju metu jie tampa modeliu absoliučiam geismo nuvietinimui Deleuze'o „tapimo gyvūnu" koncepcijoje (paradoksalu, kad gyvūnas tampa nuvietinimo modeliu, nors jis neatsiejamas nuo tam tikros vietos, teritorijos).

Visur – tiek metaforoje , tiek bandomojo triušio vietoje, tiek modelyje ar alegorijoje (nepamirštant jų maistinės „vertės") gyvūnai sako tai, ko reikalaujama. Niekur jie nekalba iš tikrųjų, nes jie tik pateikia atsakymus, kurių iš jų prašoma. Tuo būdu jie grąžina Žmogų prie jo cirkuliarinių kodų, anapus kurių mus analizuoja jų tylėjimas.

Kad ir kokią atstūmimo formą pasirinktume, niekuomet neišvengsime reversijos. Atsisakius pripažinti, kad bepročiai

turi protą, anksčiau ar vėliau suardomi paties proto pamatai – tam tikra prasme bepročiai šitaip mums atkeršija. Atsisakius pripažinti, kad gyvūnams būdinga pasąmonė, išstūmimas, simbolika (susipynusi su kalba), anksčiau ar vėliau (įvykus atotrūkiui, kuris sektų po beprotybės ir pasąmonės atotrūkio), galima tikėtis, bus suabejota pačių tų šiandien mus valdančių ir mums išskirtinumą suteikiančių sampratų patikimumu. Jeigu anksčiau Žmogaus privilegijuotumas rėmėsi sąmonės monopolija, dabar jį remia pasąmonės monopolija.

Puikiai žinoma, kad gyvūnai neturi pasąmonės. Aišku, jie mato sapnus, tačiau tai tik hipotezė iš biologinės elektros srities, ir jie nekalba, o juk tik kalba suteikia prasmę sapnui įrašydama jį į simbolinę erdvę. Mes galime fantazuoti apie gyvūnus, galime į juos perkelti savo fantazmus ir manyti, kad jie juos išgyvena kaip ir mes. Tačiau mums taip tiesiog patogu – iš tikrųjų gyvūnai neprieinami mūsų protui nei sąmonės, nei pasąmonės lygmenyje. Taigi nereikia jų sprausti į šiuos rėmus, priešingai, reikia pažiūrėti, *kaip jie kvestionuoja tą pasąmonės hipotezę ir kokią kitą hipotezę jie verčia mus iškelti*. Štai kokia yra jų tylėjimo prasmė arba neprasmė.

Štai taip tylėjo bepročiai, privertę mus iškelti pasąmonės hipotezę – štai taip priešinasi gyvūnai, versdami keisti šią hipotezę. Net jei jie mums yra ir liks nesuvokiami protu, mes juk vis dėlto kažkaip gyvename santarvėje vieni su kitais. Ir gyvename mes, žinoma, ne laikais, pažymėtais visuotinės ekologijos ženklu, ne savotiškoje planetos masto nišoje, – tiesiog didesnių matmenų Platono oloje, – kur gyvūnų ir gamtos stichijų šmėklos susirinktų pabendrauti su politinės ekonomijos išvengusių žmonių šešėliais – ne, mūsų gili santarvė su gyvūnais, net su tais, kurie baigia išnykti, pažymėta iš pažiūros priešingu *metamorfozės* ir *teritorijos* ženklu.

Atrodytų, nieko nėra pastovesnio rūšies tęstinumo procese už gyvūnus, ir vis dėlto jie mums įkūnija metamorfozę, visas įmanomas metamorfozes. Iš pažiūros, nėra būtybių, labiau

linkusių klajoti už gyvūnus, ir vis dėlto pagrindinis jų įstatymas yra laikytis savos teritorijos.[2] Tačiau reikia atsiriboti nuo neteisingų teritorijos sąvokos interpretacijų. Ji anaiptol nereiškia subjekto arba grupės išlaisvinto santykio su savo erdve, savotiškos privačios nuosavybės teisės, organiškai būdingos individui, klanui ar rūšiai – būtent tokį savo fantazmą psichologija ir sociologija primetė visai ekologijai, – ir ši sąvoka nereiškia gyvybinės funkcijos, savotiško ekologinio

[2] Tai, kad gyvūnai klajoja, yra mitas, tą patį galima pasakyti ir apie dabartinį įsivaizdavimą, kad pasąmonei ir geismui būdingas klajokliškumas. Gyvūnai niekada neklajojo, jie niekada nepalikdavo savo teritorijos. Pasipriešinimas šiuolaikinės visuomenės varžtams pagimdė išsivadavimą žadančių fantasmagorijų lauką, įsivaizdavimą, kad gamta ir gyvūnai – tai laukiniškumas, nevaržoma laisvė „numalšinti visus savo poreikius", šiandienos žodžiais tariant, „patenkinti visus savo geismus" – nes naujųjų laikų rusoizmas akcentavo potraukio neapibrėžtumą, geismo nepastovumą ir nebaigtinumo nomadiškumą – tačiau tai tėra ta pati mistika, kuria apgaubiamos išsivadavusios, neužkoduotos jėgos, turinčios tik vieną tikslą – išsiveržti į paviršių.
Reikia pasakyti, kad laisvos, neliestos gamtos, neturinčios ribų ir teritorijos, kurioje kiekvienas klaidžioja kur užsimanydamas, niekuomet nebuvo, ir tik viešpataujanti tvarka susikūrė tokį jos vaizdą, kuriame tarsi veidrodyje atsispindėjo ji pati. Mes į idealų laukiniškumą (gamta, geismas, gyvuliškumas, šakniastiebis...) perkeliame nuvietinimo, teritorijos netekimo schemą, būdingą ekonomikos ir kapitalo sistemai. Laisvės nėra niekur, išskyrus kapitalą, kuris ją gamina, stiprina. Taigi socialinę vertės (urbanistinės, pramoninės, represyvinės ir pan.) reglamentaciją ir jai priešpriešinamą įsivaizduojamą laukiniškumą sieja glaudus ryšys: jie abu yra „nuvietinti" ir padaryti pagal vienas kito paveikslą. Beje, „geismo" radikalumas, kaip rodo šiuolaikinės teorijos, auga didėjant civilizuotumo abstrakcijos laipsniui, ir jis jokiu būdu nėra antagonistiškas, priešingai, jis žengia visiškai tuo pat keliu, įgauna tokią pačią, vis mažiau užkoduotą, daugiau išcentruotą, „laisvesnę" formą, kuria apgaubiama mūsų tikrovė ir sykiu mūsų vaizduotės sfera. Gamta, laisvė, geismas ir t.t. net neišreiškia kapitalui priešingos svajonės, jie tiesiogiai perteikia šios kultūros pažangą ar ją ištikusias negandas, jie netgi žengia pirma jos, nes svajoja apie visišką nuvietinimą ten, kur sistema visuomet pasitenkina dalinėmis priemonėmis: reikalaujant „laisvės" iš tikrųjų reikalaujama žengti toliau už sistemą, bet ta pačia kryptimi.
Nei gyvūnams, nei laukiniams nepažįstama „gamta" mūsų prasme: jie žino tik apribotas, pažymėtas teritorijas, erdves, kurių sienų negalima kirsti nė iš vienos pusės.

inkubatoriaus, į kurį buvo suvesta visa poreikių sistema.[3] Teritorija nėra ir erdvė, ją suvokiant kaip sąvoką, suponuojančią laisvę bei pasisavinimą. Tai nėra instinktas, nei poreikis, nei struktūra (kad ir „kultūros", „elgesio"), teritorijos sąvoka tam tikra prasme yra priešinga ir pasąmonės sampratai. Pasąmonė yra „palaidota", išstumta ir be galo išsišakojusi struktūra. Teritorija yra atvira ir apibrėžta. Pasąmonė yra ta vieta, kur be galo kartojasi išstūmimo veiksmas bei subjekto fantazmai. Teritorija yra vieta, kur sukasi baigtinis giminystės ir mainų ciklas – be subjekto ir be išimčių: tai faunos ir floros, gėrybių ir turtų, giminystės ir rūšies, moterų ir ritualo ciklas – ten nėra subjekto ir viskas mainoma į viską. Jam būdingi absoliutūs įsipareigojimai, visiškas reversiškumas, tačiau ten nežinoma, kas yra mirtis, nes viskas patiria metamorfozes. Nėra subjekto, nėra mirties, nėra pasąmonės, nėra išstūmimo, nes niekas nestabdo formų virsmo.

Gyvūnai neturi pasąmonės, nes jie turi teritoriją. Žmonės įgijo pasąmonę tik tada, kai prarado teritoriją. Vieną dieną iš jų atėmė teritoriją ir metamorfozes, taigi pasąmonė yra individuali gedulo struktūra, be perstojo, beviltiškai vis iš naujo

[3] Štai Henri Laborit nepripažįsta, kad teritoriją galima interpretuoti instinkto ar privačios nuosavybės terminais: „Nei hipotaliame, nei kur kitur nerasta įrodymų, kad kokia nors ląstelių grupė ar nervų gijos diferencijuotųsi priklausomai nuo teritorijos sąvokos... Neatrodo, kad egzistuotų koks nors teritorijos centras... Neverta kalbėti apie kažkokį ypatingą instinktą". Bet tai daryti verta, jei įtraukiame jį į poreikių funkcionalumo sistemą, apimančią ir kultūrines elgsenas, – tuo šiandien užsiima visi be išimties ekonomistai, psichologai, sociologai ir pan.: „Taigi teritorija tampa erdve, be kurios neįmanomas dovanojimo aktas, gyvybine erdve... Inkubatorius, teritorija yra tas netarpiškai su organizmu besiliečiantis erdvės plotelis, kur ji ‚atsiveria' termodinaminiams mainams, kad išsaugotų savo struktūrą... Didėjanti individų tarpusavio priklausomybė, moderniųjų didmiesčių ankštumas gerokai sumažina individualaus inkubatoriaus ribas..." Tai erdvinė, funkcinė, homeostatinė samprata. Tarytum vienos ar kitos grupės, ar žmogaus, ar net gyvūno uždavinys būtų išsaugoti savo inkubatoriaus pusiausvyrą bei jo vidinių ir išorinių mainų dinaminį pastovumą!

gromuluojanti tą netektį, o žvilgsnį į gyvūnus nuspalvina nostalgija. Tad jie mums užduoda klausimą: gal mes dabar jau gyvename ne pagal nuoseklaus proto kaupimo, sąmonės ir pasąmonės dėsnius, o įsisukome į šį neapdorotą, simbolinį nepabaigiamos reversijos ciklą baigtinėje erdvėje? Gal kalbėdami apie mūsų kultūrai, galbūt net bet kokiai kultūrai būdingą idealią schemą, implikuojančią energijos kaupimą ir galų gale – jos išsivadavimą, mes svajojame ne tiek apie eksploziją, kiek apie imploziją, ne tiek apie energiją, kiek apie metamorfozę, ne tiek apie laisvę, kiek apie įsipareigojimą ir ritualinį iššūkį, svajojame apie teritorinį ciklą, o ne apie... Tačiau gyvūnai neužduoda klausimų. Jie tyli.

Liekana

Kai viskas atimama, nelieka nieko.

Netiesa.

Viskas lygu niekam, liekana pašalinama, – visa tai netiesa nuo pradžios iki galo.

Nepasakytum, kad nieko nelieka. Tačiau liekana niekada neturi savarankiškos realybės, neturi savo vietos: liekanos dalijimo, apibrėžties, atstūmimo aktas nurodo... ką? Pašalinant liekaną, įsisteigia ir tampa tikrovišku... kas?

Keista kaip tik tai, kad nėra priešingo binarinės opozicijos nario: juk galima sakyti dešinė/kairė, tas pats/kitas, dauguma/mažuma, beprotis/normalus ir t.t., tačiau kokią porą pasiūlyti liekanai? Už įstrižo brūkšnio tuščia. „Suma ir liekana", sudėtis ir liekana, veiksmas ir liekana, – tai nėra skiriamosios opozicijos.

Ir vis dėlto liekanos pora egzistuoja, ir ji net yra žymėtasis narys, svarbiausias akcentas, privilegijuotas elementas šioje keistai asimetriškoje opozicijoje, šioje struktūroje, kuri nėra struktūra. Tačiau šis žymėtasis narys neturi pavadinimo. Jis anonimiškas, nestabilus ir neapibrėžiamas. Jis pozityvus, tačiau tik negatyvumas suteikia jam tikroviškumo. Tiesą sakant, jį galima būtų apibrėžti tik kaip liekanos liekaną.

Tuo būdu liekana nurodo daug daugiau negu vien aiškią dviejų lokalizuotų narių perskyrą – mes turime besisukančią,

reversišką struktūrą, kurioje neišvengiamai nuolatos grįžtama atgal, kurioje *niekuomet neaišku, kas yra kieno liekana*. Jokioje kitoje struktūroje negalima tokia reversija, toks veidrodinis principas: vyriškumas nėra moteriškumo moteriškumas, normalumas nėra beprotybės beprotybė, dešinė nėra kairės kairė ir t.t. Gal tik veidrodyje galima įžvelgti klausimą: kas – tikrovė ar atvaizdas – yra kito atspindys? Šia prasme apie liekaną galima kalbėti kaip apie veidrodį, arba apie liekanos veidrodį. Abiem atvejais struktūrinės demarkacijos linija, dalyvavimo prasmėje linija tampa miglota, abiem atvejais prasmė (tikriau tariant, galimybė nueiti nuo vieno taško iki kito vektoriumi, kurį apibrėžia narių pozicija vienas kito atžvilgiu) nebeegzistuoja. Nebėra pozicijos vienas kito atžvilgiu – tikrovė išnyksta užleisdama vietą realesniam už tikrovę atvaizdui, ir atvirkščiai – liekana išnyksta iš jai skirtos vietos tam, kad išnirtų anapus, tame, kieno liekana ji turėjo būti ir t.t.

Tą patį galima pasakyti ir apie sociumą. Ar sociumo liekana yra nesocializuotos nuosėdos, o gal pats sociumas yra liekana, gigantiška atlieka... nuo ko? Nuo tam tikro proceso, kurio liekana sociumas vis tiek būtų šiam visiškai išnykus, jam net ir negavus pavadinimo. Nuosėdos gali būti tokių pat matmenų kaip tikrovė. Sistemai viską absorbavus, atlikus visus sudėties veiksmus, kai nebelieka nieko, *visa suma virsta liekana* ir tampa likučiu.

Pažvelkime į laikraščio *Le Monde* skyrelį „Visuomenė" – paradoksalu, tačiau ten kalbama vien apie imigrantus, nusikaltėlius, moteris ir t.t., kitaip sakant, apie tai, kas nebuvo socializuota, apie „socialinius" atvejus, analogiškus patologijos atvejams. Tai ertmės, kurias reikia susiurbti, tai segmentai, kuriuos „socialumas" žingsnis po žingsnio išskiria. Sociumo akiratyje pavadinti „nuosėdomis" jie tuo pačiu tampa jam pavaldūs ir turi susirasti savo vietą išsiplėtojusiame socialume. Būtent ši liekana vėl užveda socialinę mašiną ir suteikia jai šviežios energijos. Tačiau kas atsitinka, kai viskas nusausinama,

kai viskas socializuojama? Tada mašina sustoja, dinamika pasuka priešinga kryptimi, ir visa sociumo sistema virsta nuosėdomis. Sociumas, pamažu eliminuodamas visas nuosėdas, pats tampa nuosėdiškas. Nuosėdines kategorijas pavadindamas „Visuomene", *sociumas pats save pavadina liekana.*

Tai, kad neįmanoma nustatyti, kas yra liekana, o kas – ne, būdinga simuliacijos ir agonizuojančių skiriamųjų sistemų fazei, kurioje viskas virsta liekana ir nuosėdomis. Ir atvirkščiai, tai, kad išnyko lemtingas, struktūrinis įstrižas brūkšnys, atskyręs liekaną nuo ? ? ? ir šitaip sudaręs sąlygas kiekvienam nariui tapti kito liekana, būdinga reversiškumo fazei, kurioje „virtualiai" *likučio nebėra*. Du teiginiai vienu metu yra „teisingi" ir neatmeta vienas kito. Jie patys yra reversiški.

Kitas aspektas, ne mažiau neįprastas negu priešingo nario nebuvimas, yra toks: liekana kelia juoką. Bet kokioje diskusijoje šia tema pratrūksta tie patys kalbiniai žaidimai, tos pačios dviprasmybės ir nešvankybės, kaip ir diskusijose apie seksą ar mirtį. Visi žino, kad seksas ir mirtis yra dvi didžios temos, galinčios išprovokuoti dviprasmybes ir juoką. Tačiau liekana yra trečioji ir galbūt vienintelė tema, kuri kitoms dviem tampa pačia reversiškumo figūra. Juk kodėl juokiamasi? Juokiamasi tik iš reversiškumo, o juk seksas ir mirtis yra be galo reversiškos figūros. Iš sekso ir mirties juokiamasi būtent todėl, kad ant kortos statomas tai vyriškumas, tai moteriškumas, tai gyvenimas, tai mirtis. O juk dar labiau juokiamasi iš liekanos, iš to, kas net neturi priešingo nario, iš to, kas vienas pats pereina visą ciklą ir nuolatos vejasi savo įstrižą brūkšnį, savo antrininką, kaip Peteris Schlemihlis savo šešėlį.[1] Liekana yra nešvanki, nes reversiška ir iškeičiama į

[1] Aliuzija į Peterį Schlemihlį Roberto Musilio romane *Žmogus be šešėlio* nėra atsitiktinė. Juk šešėlis, taip pat atvaizdas veidrodyje (filme *Prahos studentas*), yra liekana *par excellence*, kažkas, kas gali „atsiskirti" nuo kūno visai kaip plaukai, išmatos, nagų nuokarpos, ir toks palyginimas persunkia visą

save pačią. Tai nešvanku ir juokina, kaip tik gali juokinti, be galo juokinti vyriškumo ir moteriškumo, gyvenimo ir mirties neskyrimas.

Šiandien liekana tapo stipriuoju [opozicijos] nariu. Būtent likutis grindžia mūsų naujuosius suvokimo būdus. Galas logikai, besiremiančiai skiriamosiomis opozicijomis, kurių silpnajam nariui tekdavo nuosėdų vaidmuo. Šiandien viskas apsiverčia. Štai psichoanalizė yra pirmoji didelė nuosėdų (kalbos klaidos, sapnai ir pan.) teorija. Mes vadovaujamės nebe politine produkavimo ekonomija, o ekonomine reprodukavimo, perdirbimo (ekologija ir užterštumas) politika – politine liekanos ekonomija. Viskas, kas normalu, šiandien matoma beprotybės šviesoje, kuri tebuvo jos nereikšminė liekana. Pirmenybė teikiama visoms visų sričių liekanoms – tam, kas buvo nutylėta, moterims, bepročiams, mažumoms, mene – išmatoms ir atliekoms ir t.t. Tačiau šitaip žvelgdami mes tik savotiškai apverčiame struktūrą, svarbiausiu akcentu padarome tai, kas buvo išstumta, liekana mums tampa prasmės

---

archajinę magiją. Tačiau, kita vertus, ir šešėlis, ir atvaizdas, kaip žinome, yra sielos, alsavimo, būties, esmės, to, kas suteikia subjektui gilią prasmę, „metaforos". Be atvaizdo ir šešėlio kūnas yra permatomas niekis, *jis yra nebe jis pats, o liekana*. Tai persišviečianti substancija, liekanti pasitraukus šešėliui. Ji nebereali – visą realybę su savimi nusinešė šešėlis (štai filme *Prahos studentas* herojų, sudaužiusį veidrodį ir atvaizdą jame, akimirksniu ištinka mirtis – klasikinis stebuklinių pasakų epizodas, prisimintinas taip pat Hanso Christiano Anderseno *Šešėlis*). Tada kūnas tėra savo paties nuosėdų atlieka, savo kritulių krituliai. Tik vadinamojoje tikrovės sferoje teikiama pirmenybė kūnui kaip referencijai. Tačiau simbolinėje sferoje niekas neleidžia lažintis, jog vienas arba kitas (kūnas ar šešėlis) yra pirmesnis. Ir būtent ši šešėlio reversija į kūną, šie esmiškumo krituliai baigiantis esmiškumui, spaudžiant nereikšmingumui, prasmei nuolat patiriant pralaimėjimą prieš tai, kas iš jos lieka – tebūnie tai nagų nuokarpos ar objektas „mažoji a" – lemia tų istorijų žavesį, grožį ir neraminantį keistumą.

plėtiniu, jos pertekliumi (bet formaliai perteklius nesiskiria nuo liekanos, ir Bataille'o aptartasis pertekliaus švaistymas nesiskiria nuo liekanų susiurbimo politinėje apskaičiavimų ir stokos ekonomijoje: skiriasi tik filosofijos), ir remdamiesi liekana susikuriame aukštesnės pakopos prasmę. Štai kur visų „išsilaisvinimų", pasitelkiančių energijas, slypinčias anapus įstrižo brūkšnio, paslaptis.

Tačiau iš tiesų viskas daug originaliau: turime ne paprasčiausią situacijos apvertimą ir liekanų daugėjimą, o visų struktūrų ir visų opozicijų slinktį, kuri baigiasi tuo, kad *nebėra net to, kas lieka*, nes liekana yra visur ir žaisdama su įstrižu brūkšniu ji panaikina pati save.

Nieko nelieka ne todėl, kad viskas atimta, o todėl, kad viskas be paliovos virsta viskuo ir net sudėtis nebeturi prasmės.

Gimimas yra nuosėdos, jeigu jo simboliškai nepratęsia iniciacija.

Mirtis yra nuosėdos, jeigu ji nevirsta gedulu, kolektyvine gedulo švente.

Vertė yra nuosėdos, jei neįsiurbiama ir neišsklaidoma mainų cikle.

Seksualumas tampa nuosėdomis, kai ima gaminti seksualinius santykius.

Ir sociumas tampa nuosėdomis, kai ima gaminti „socialinius santykius".

Visa tikrovė yra nuosėdos,

o tam, kas yra nuosėdos, lemta iki begalybės kartotis fantazmuose.

Bet koks kaupimas tėra liekana ir liekanos kaupimas ta prasme, kad jis nutraukia sąjungą ir begalinėje kaupimo bei skaičiavimo sekoje, begalinėje produkavimo, energijos bei

vertės sekoje kompensuoja tai, kas anksčiau realizuodavosi tos sąjungos cikle. Tačiau absoliučiai realizuojasi tik tai, kas perėjo visą ciklą, o štai begalybės plotmėje visa, kas yra žemiau begalybės, amžinybės (šios laiko atsargos taip pat, kaip ir bet kurios kitos atsargos, nutraukia sąjungą) brūkšnio, visa tai yra tik likutis.

Kaupimas tėra liekana, o išstūmimas tėra atvirkščiai simetriškas jo pavidalas. Išstumtų afektų ir reprezentacijų atsargos yra tai, kuo grindžiama mūsų naujoji sąjunga.

Tačiau kai viskas išstumta, nebėra nieko išstumto. Jau nebetoli tas absoliutaus išstūmimo taškas, kuriame atsargos pačios savęs atsikrato, kur fantazmų atsargos subyra. Visą mūsų atsargų, energijos ir to, kas iš jų lieka, įsivaizdavimą lemia išstūmimas. Šiam pasiekus kritinį prisotinimo laipsnį ir išnykus iš akiračio, nebeliks energijos, kurią galima būtų išlaisvinti, eikvoti, taupyti, gaminti – išsisklaidys pati energijos sąvoka.

Šiandien liekana, mums liekanti energija, liekanų atstatymas ir išsaugojimas paverčiami svarbiausia žmonijos problema. Tokiu pavidalu ji neišsprendžiama. Kiekvienąkart išlaisvinus ar išeikvojus energiją liks naujas likutis. Kiekvieną geismą, kiekvieną libido energiją lydės naujas išstūmimas. Nieko nuostabaus, juk pačią energiją mes suvokiame tik jos atsargų kaupimo ir jos išlaisvinimo procese, kuris ją išstumia ir ją „gamina", kitaip sakant, mes ją priimame tik liekanos ir antrininko pavidalu.

Reikia beprotiškai vartoti energiją tam, kad išnaikintume jos sąvoką. Reikia maksimaliai panaudoti išstūmimą tam, kad išnaikintume šią sąvoką. Kai paskutinį litrą energijos suvartos paskutinis ekologas, kai paskutinį čiabuvį ištirs paskutinis etnologas, kai paskutinę prekę pagamins paskutinis likęs „darbo jėgos" vienetas, kai paskutinį fantazmą paaiškins paskutinis analitikas, kai viskas bus išlaisvinta ir suvartota sulig „paskutiniu energijos lašu", štai tada pastebėsime, kad

ši gigantiška energijos ir gamybos, išstūmimo ir pasąmonės spiralė, kuri viską užsklendė entropinėje ir katastrofinėje lygtyje, iš tikrųjų yra tiesiog tam tikra liekanos metafizika, ir būtent dėl to ji išnyks, nepadariusi jokio poveikio.

Lavonas spirale

Universitetas išgyvena nuosmukį – jis neatlieka savo funkcijos socialinėje rinkos ir užimtumo plotmėje, jam nerasime nei kultūrinio užtaiso, nei tikslo perteikti žinias.

Nebėra, tiesą sakant, net valdžios – ji irgi išgyvena nuosmukį. Štai kodėl 1968-ųjų gaisras nebeįsiplieks: kvestionuojamas žinių korpusas nebebus atsuktas prieš pačią valdžią, ir prieštaravimas tarp žinojimo ir galios (arba jų suokalbio iškilimas aikštėn, o tai vienas ir tas pats) universitete nebesukels sprogimo, kuris ne kaip politinis, o veikiau kaip simbolinis užkratas akimirksniu nuvilnijo per visą institucinį bei socialinį lauką. Šį posūkį ženklino šūksnis „kodėl sociologai?": aklavietėje atsidūręs žinojimas, svaiginantis nežinojimas (kitaip sakant, vertės kaupimo žinojimo lauke absurdiškumas ir sykiu negalimumas) atsisuka kaip koks absoliutus ginklas prieš pačią valdžią ir ją išardo pagal tą patį svaiginantį atsikratymo scenarijų. Toks yra 1968-ųjų gegužės įvykių efektas. Tai neįmanoma šiandien, kai pati valdžia pabėgo ir tapo nepagaunama kaip ir žinojimas. Atsikratė pati savęs. Nuo šiol institucijoje, kuri plūduriuoja, kurioje nerasime nei žinojimo turinio, nei valdžios struktūros (išskyrus archajinį feodalizmą, valdantį tam tikrą simuliacinę mašiną, kurios paskirtis jam neaiški ir kurios išlikimas toks pat nenatūralus kaip ir

kareivinių bei teatrų), puolamieji veiksmai yra neįmanomi. Prasmę teturi tai, kas skatina puvimą, kas akcentuoja agonijos tampomų žinojimo ir valdžios žaidimų parodiškumą, simuliakriškumą.

Streiko poveikis priešingas. Jis atgaivina galimo universiteto idealą, visiems prieinamos (niekur neaptinkamos, nebeturinčios prasmės) kultūros fikciją, jis imasi universiteto funkcijų kaip jo kritinė alternatyva, kaip jo terapija. Streikuotojai vis dar svajoja apie pilnakraujį ir demokratišką žinojimą. Beje, šiandien visur šį vaidmenį vaidina kairieji: būtent kairiųjų teisingumas vėl įdiegia teisingumo *idėją*, logikos ir socialinės moralės reikalavimą į tą supuvusį aparatą, kuris ÿra, praranda bet kokį savo teisėtumo suvokimą ir beveik savo noru atsisako funkcionuoti. Kairieji desperatiškai sekretuoja ir reprodukuoja valdžią, nes jie jos nori, taigi jie tiki valdžia ir ją prikelia tada, kai sistema ją pribaigia. Sistema, kuri ilgainiui susidorojo su visomis valdžios aksiomomis, visomis institucijomis ir palaipsniui realizavo visus istorijos eigoje revoliucingų kairiųjų iškeltus uždavinius, staiga prispiriama prikelti visus kapitalo smagračius, idant vieną dieną juos galėtų paleisti į darbą: reikia išsaugoti viską – nuo privačios nuosavybės iki smulkių įmonių, nuo kariuomenės iki nacijos didybės, nuo puritoniškos moralės iki smulkiaburžuazinės kultūros, nuo teisingumo institucijų iki universitetų – reikia išsaugoti tai, kas prapuola, ką pati sistema žiauriai (sutinku), tačiau pasidavusi negrįžtamam impulsui, likvidavo.

Štai kodėl, nors ir paradoksalu, tačiau būtina apversti visus politinės analizės terminus.

Valdžia (ar tai, kas užima jos vietą) nebetiki universitetu. Iš esmės ji žino, kad šis tėra zona, kurioje laikinai priglaudžiama ir akylai prižiūrima ištisa tam tikro amžiaus sulaukusiųjų klasė, ir jai telieka padaryti atranką – o savo elitą ji

susiras kitur arba kitaip. Diplomai beverčiai – ir kodėl gi jų nedavus (beje, ji pasiruošusi diplomais apdalyti visus norinčius)? Tačiau kam tada tokia provokuojanti politika? Tam ir tiktai tam, kad energija būtų nukreipta į fiktyvų uždavinį (atranka, darbas, diplomai ir t.t.), į jau mirusį ir pūvantį referentą.

Vis dėlto pūvantis universitetas dar gali pridaryti daug blogo (puvimas yra *simbolinis* – ne politinis, o simbolinis, taigi mūsų atveju – destruktyvus procesas). Tačiau reikia ne svaičioti apie prisikėlimą, o skatinti šį puvimą. Reikėtų jį paversti smurtiniu procesu, žadančiu smurtinę mirtį, provokuojančiai tyčiojantis, išpučiant simuliaciją taip, kad universiteto mirties ritualą būtų imta laikyti visos visuomenės puvimo modeliu, užkrečiančiu abejingumo bacilomis kiekvieną socialinę struktūrą, kurioje mirtis galiausiai nuimtų savo derlių – streikas surėmęs pečius su sistema desperatiškai mėgina tam užkirsti kelią, tačiau pasiekia tik tiek, kad universitetas pasmerkiamas lėtai mirčiai, atsilikimui, ir jame net nebelieka galimos destrukcijos, agresyvios reversijos užtaiso.

Šitai pavyko pasiekti 1968-ųjų gegužės įvykiams. Vienu momentu, kai universiteto ir kultūros suirimo procesas dar nebuvo taip toli pažengęs, studentai, anaiptol neturėję noro išgelbėti baldų (idealiame lygmenyje – prikelti prarastą objektą), pasipriešino valdžiai stengdamiesi priartinti totalinę, staigią institucijos mirtį, dar labiau suintensyvinti sistemos pradėtą nuvietinimo procesą ir ragindami valdžią imtis atsakomųjų veiksmų prieš tokį visuotinį žinojimo institucijos nuokrypį, prieš tokį visuotinį poreikio rinktis tam tikroje vietoje praradimą, prieš tokį norą mirti galų gale – universiteto *krizė* nėra iššūkis, priešingai, tai sistemos žaidimas, iššūkis yra universiteto *mirtis* – į tai valdžia neturėjo ką atsakyti ir jai liko tik pačiai save paleisti (gal tik vienai akimirkai, tačiau tai buvo, mes tai matėme).

Atrodė, kad gegužės 10-osios barikados buvo gynybinio pobūdžio, kad jos gynė tam tikrą *teritoriją* – Lotynų kvartalą, seną „kromelį". Tačiau tai netiesa: iš tikrųjų metė iššūkį valdžiai, grasindamos universiteto, kultūros mirtimi ir drauge savo pačių galima mirtimi – jos siūlė *staigią auką*, kuri, kaip ir *ilgalaikė* sistemos strategija, siekė to paties – likviduoti kultūrą ir žinojimą. Jomis siekta ne išgelbėti Sorboną, o bauginti jos lavonu kitus, kaip kad Vatso ir Detroito juodaodžiai siekė sukelti siaubą savo kvartalų griuvėsiais, kuriuos patys ir padegė.

Kuo galima įbauginti šiandien? Juk nebėra net žinojimo, kultūros griuvėsių – jie irgi nugrimzdo į nebūtį. Mums tai žinoma, mes septynetą metų gedėjome dėl Nanterre'o universiteto. 1968-ieji yra mirę, juos galima pakartoti tik kaip gedulo fantazmą. Simbolinės prievartos plotmėje (tai yra anapus politikos) juos atitiktų tai, kas nežinojimą, žinojimo puvimą suvedė kaktomuša su valdžia – šio veiksmo pasakiškos energijos reikėtų ieškoti ne tame pačiame lygmenyje, o žingtelėjus aukščiau spirale, ten, kur nevaldžia, valdžios puvimas būtų suvedamas kaktomuša su – su kuo gi? Štai kur problema. Ji turbūt neišsprendžiama. Valdžia prarandama, ji jau prarasta. Mus supa vien valdžios iškamšos, tačiau mašinali valdžios iliuzija dar valdo socialinę sferą, už kurios auga nesantis, nematomas kontrolės baubas, grasinantis pritaikyti galutinį kodą, kurio maži terminalai mes visi esame.

Didelės prasmės nebeturi ir reprezentacijos užsipuldinėjimas. Puikiai jaučiame, kad dėl tos pačios priežasties visi studentų maištai (kaip ir plačiau žvelgiant – visa visuomenė), valdžios reprezentavimo, delegavimo klausimu tėra pamėkliškos peripetijos, kurios, gniuždomos nevilties, vis dar sugeba išsilaikyti pirmame plane. Nežinau, koks Möbiuso efektas čia kaltas, tačiau reprezentacija irgi atsisuko prieš save pačią ir

sykiu ištirpo visa loginė politikos visata, užleisdama vietą ribų nežinančiam simuliacijos universumui, kur nuo pat pradžių niekas nebėra reprezentuojamas ir niekas nereprezentuoja nieko, kur viskas, kas akumuliuojama, beregint išsikrauna, kur net ašinės, kryptingos ir paslaugios valdžios fantazmas yra išnykęs. Šis universumas mums kol kas dar nesuprantamas, nepažinus, čia viešpatauja pražūtinga kreivė, kuriai pasiutusiai priešinasi mūsų mentalinės koordinatės, besiremiančios stačių kampų geometrija ir iki begalybės linijine kritika bei istorija. Ir vis dėlto reikia kovoti čia, net jeigu tai neturi prasmės. Mes esame simuliantai, mes esame simuliakrai (ne klasikine „regimybės" prasme), įgaubti veidrodžiai, išspinduliuojami sociumo. Šis spinduliavimas neturi šviesos šaltinio, tai valdžia be ištakų, be distancijos, ir būtent šiame taktiniame simuliakro universume reikia kautis, neturint vilties (viltis yra silpna vertė), reikia kautis su iššūkiu ir žavesiu. Juk turime sutikti, kad visų instancijų, visų vertybių ašių, visos aksiologijos (taip pat ir politinės) suirimas skleidžia intensyvų žavesį. Šis kapitalo agonijos ir sykiu apogėjaus reginys toli pralenkia prekės siūlomą reginį, kurį aprašė situacionistai*. Šis reginys yra mūsų svarbiausioji jėga. Mes nebeužmezgame neapibrėžto ar pergalingo, tačiau bet kokiu atveju politizuoto jėgos santykio su kapitalu – tai būtų revoliucinis fantazmas. Mes užmezgame iššūkio, gundymo ir mirties santykį su universumu, kuris toks nebėra, nes jame nebeliko koordinačių ašių. Tą iššūkį, kurį mums meta kliedintis kapitalas, be gėdos likviduojantis pelno dėsnį, pridėtinę vertę, gamybos tikslus, valdžios struktūras ir savo proceso pabaigoje

* Situacionizmas – meninis ir politinis sąjūdis, prasidėjęs 1957 metais. Pasižymėjo radikalia visuomenės kuriamų kultūrinių verčių kritika, pasisakė už „nuolatinę kasdienio gyvenimo revoliuciją". Turėjo įtakos ir 1968-ųjų gegužės įvykiams. Čia veikiausiai daroma aliuzija į vieno žymiausių situacionistų Guy Debord'o knygą *La société du spectacle* (*Reginio visuomenė*), 1967.

atskleidžiantis gilų, pirmykščiams sunaikinimo ritualams būdingą amoralumą (tačiau taip pat ir gundymą), reikėtų pakelti į aukštesnį pamišimo lygmenį. Kapitalas yra neatsakingas, nereversiškas, neišvengiamas kaip ir vertė. Tik jai vienai jis gali atverti fantastinį savo gedimo reginį – virš klasikinių kapitalo struktūrų dykumos sklando tik vertės šmėkla, panašiai kaip virš jau seniai desakralizuoto pasaulio plevena religijos šmėkla, o virš universiteto – žinojimo šmėkla. O mums reikia vėl tapti šios dykumos nomadais, tik šį kartą išsilaisvinusiais nuo vertės iliuzijos mašinalumo. Mes gyvename pasaulyje, mums neraminančiai svetimame kaip dykuma ir simuliakras, su nepaprastai tikroviškomis gyvų būtybių šmėklomis, klaidžiojančiais ir simuliuojančiais gyvūnais, kuriais mus pavertė kapitalas, *kapitalo mirtis* – nes miestų dykuma prilygsta smėlio dykumai, ženklų džiunglės prilygsta ekvatoriaus džiunglėms, simuliakrų svaigulys prilygsta gamtos žadinamam svaiguliui – ir išlieka tik svaiginantis gundymas, kurį skleidžia agonizuojanti sistema, kurioje darbas laidoja darbą, vertė – vertę ir lieka neliesta, gąsdinanti, neišvaikščiota, tolydi (kaip to norėjo Bataille'is) erdvė, kur tik vėjas pusto smėlį, kur tik vėjas būdrauja virš smėlynų.

Kas iš viso to lieka politinėje sferoje? Labai mažai kas.

Tačiau mes taip pat turime kautis su tuo visa persmelkiančiu žavesiu, kuriuo mus pakeri kapitalo agonija, su kapitalo pastangomis suvaidinti savo paties agoniją, kurios realūs veikėjai esame mes patys. Perleidę jam jo mirties iniciatyvą, mes atiduodame jam visas privilegijas sukelti revoliuciją. Vertės *simuliakro* ir kapitalo bei valdžios *šmėklos* apsuptyje mes dar mažiau ginkluoti ir dar mažiau ką nors galime padaryti, negu tada, kai mus varžė vertės ir prekės *dėsnis*, nes, pasirodo, sistema sugeba integruoti savo pačios mirtį, ir nuo mūsų pečių nuimama atsakomybė už ją kaip ir už mūsų pačių gyvybę. Šiai be galo gudriai klastai, kurios griebiasi sistema simuliuodama savo mirtį, absorbuodama bet kokį negatyvumą ir

taip išlaikydama mus gyvais, galima užkirsti kelią tik dar gudresne klasta. Tik iššūkis arba vaizduote besivadovaujantis mokslas, savotiška *simuliakrų patafizika* gali išvaduoti mus iš tos simuliacijos strategijos ir mirties aklavietės, kurioje mus užspendžia sistema.

1976 metų gegužė.

Paskutinis vertės tango

Kai nieko nėra savo vietoje – tai netvarka,
Kai norimoje vietoje nieko nėra – tai tvarka.
Brechtas

Universiteto administraciją apima panika vien pagalvojus apie tai, kad diplomai bus įteikiami ne už „tikrą" darbą, ne už žinojimą. Juos gąsdina ne politinis perversmas, o tai, kad vertė atsiskiria nuo savo turinių ir funkcionuoja viena pati, kaip savo pačios forma. Universiteto verčių (diplomų ir pan.) gausės, jos cirkuliuos ir toliau kaip pinigų srautai ar eurodoleriai, suks ratu be referencinio kriterijaus, kol galų gale nuvertės visiškai, tačiau tai nesvarbu: vien jų cirkuliacijos pakanka sukurti visuomeniniam vertės akiračiui, o vertės šmėkla rodysis tik dar dažniau, net jeigu jos referentas (jos vartojimo, mainų vertė, universiteto „darbo jėga", kurią ji apima) yra prarastas. Niekam neprilygstančios vertės teroras.

Ši situacija tik iš pažiūros nauja. Taip mano tie, kurie universitetą tebelaiko realaus darbo vieta ir ten investuoja savo patyrimą, neurozes, *raison d'être*. Universitete pasikeitimas (žinojimo, kultūros) ženklais tarp „mokytojų" ir „mokomųjų" jau kurį laiką tėra tam tikras susitarimas, kurį lydi abejingumo kartėlis (tai ženklų abejingumas, paskatinantis socialinių ir žmogiškųjų santykių atšalimą), simuliakras, kurį lydi

psichologinė drama (gėdingas poreikis šilumai, esačiai, edipiniams mainams, *pedagoginiam incestui*, kuriuo bandoma pakeisti nebūtin nugrimzdusį pasikeitimą darbu ir žinojimu). Šiuo atžvilgiu universitetas lieka ta vieta, kur *desperatiškai bandoma supažindinti su tuščia vertės forma*, ir tie, kas praleido jame keletą pastarųjų metų, žino, koks keistas darbas ten vyksta, kokia tikra nedarbo, nežinojimo neviltis ten viešpatauja. Nes dabartinės kartos vis dar svajoja apie skaitymą, mokymąsi, konkurenciją, tačiau jų širdis jau nebe ten – asketiškas kultūrinis mentalitetas nugrimzo į dugną su viskuo, kas buvo ant borto. Štai kodėl streikas nieko nebereiškia.[1]

Ir štai dėl ko mes pakliuvome į spąstus, mes patys save įviliojome į spąstus po 1968-ųjų ėmę dalinti diplomus visiems, kas pakliuvo. Perversmas? Jokiu būdu. Mes ir vėl paskleidėme išgrynintą vertės formą – tai buvo diplomai, kurie negarantavo darbo. Sistema nebenori diplomų, tačiau ji nori tuštumoje veikiančių verčių, ir mes savo rankomis tai pradėjome daryti, paklusdami visiškai priešingai iliuzijai.

Studentų nepasitenkinimui darbo negarantuojančiais diplomais prilygsta dėstytojus apėmęs nepasitenkinimas. Jis labiau paslėptas ir klastingesnis negu tradicinis nerimas dėl nesėkmės ar beverčių diplomų. Sunku pakęsti nuo visų pavojų

[1] Beje, šiuolaikiniame streike natūraliai išryškėja tie patys aspektai, būdingi darbui – tas pats įtemptas laukimas, ta pati nesvarumo būsena, tas pats tikslų nebuvimas, ta pati alergija sprendimų priėmimui, tas pats instancijos sukimasis ratu, tas pats energijos gedulas, tas pats neapibrėžtas cirkuliarumas – šiandien streikas toks, koks darbas buvo vakar, antiinstitucijoje tokia pati situacija kaip institucijoje: užkratas plinta, ratas užsidaro, ir reikia ieškoti, kur išsiveržti. Arba ne – geriau laikyti šią aklavietę pamatine situacija, neapsisprendimą ir tikslo nebuvimą paversti puolamuoju ginklu, strategija. Bandydami bet kokia kaina ištrūkti iš šios mirtinos situacijos, išsivaduoti iš šios mentalinės universiteto anoreksijos, studentai tik vėl įpučia energijos jau seniai komoje sustingusiai institucijai; šiandien ir institucijos, ir individai bando žūtbūt išgyventi pasitelkdami nevilties terapiją, ir tai rodo visuotinį nesugebėjimą pažvelgti mirčiai į akis. „Reikia pastumti tai, kas griūva", sakė Nietzsche.

apdraustą diplomą, kurio turinyje nebeliko žinojimo ir atrankos peripetijų. Be to, tam, kad bent jau įvyktų kažkas panašaus į „tikrus" dalykus, jį turi komplikuoti arba naudos alibi, kai už darbo simuliakrą įteikiamas diplomo simuliakras, arba tam tikra agresijos (dėstytojas samdomas skaityti paskaitas arba su juo elgiamasi kaip su automatiniu [žinių] distributoriumi) ar priešiškumo forma. Tačiau tai nepasiekia tikslo. Net šeimyniniai dėstytojų ir studentų kivirčai, kuriais šiandien užpildyta didžioji jų kasdienybės dalis, tėra tik priminimas, savotiška nostalgija tai prievartai ar suokalbiui, kurie kadaise juos priešino ar vienijo sprendžiant vieną ar kitą žinojimo ar politikos problemą.

Kai nebelieka „negailestingo, geležinio vertės dėsnio", koks mus ištinka liūdesys, kokia apima panika! Štai kodėl vis dar išpurenta dirva fašistiniams ir autoritariniams metodams, – juk šie prikelia šiokią tokią prievartą, be kurios negalime gyventi, ir nelabai svarbu, ar mes ją skleidžiame, ar nuo jos kenčiame. Ritualo, darbo, žinojimo, kraujo, valdžios ir politikos prievarta – tai puiku. Jėgos santykiai, prieštaravimai, išnaudojimas, represijos – kaip viskas aišku, akivaizdu! Šiandien to trūksta, mes jaučiame, kaip mums to reikia. Viskas yra žaidimas, pavyzdžiui, universitete (nors tas pats vyksta ir politikos sferoje), kur dėstytojas vėl įtvirtina savo valdžią telkdamasis „žodžio laisvę", [studentų] grupės savivaldą ir kitus naujųjų laikų paistalus. Nieko neapgausi. Tiesiog kad išvengtume baisaus nusivylimo, katastrofos, kuri neišvengiama praradus vaidmenis, statusus, atsakomybę, įsiviešpatavus neįtikėtinai demagogijai, mes turime vėl sukurti dėstytojo postą – gal kaip valdžios ir žinojimo iškamšą, gal kaip ultrakairuoliško teisėtumo salelę, kitaip situacija mums bus nepakenčiama. Sukūrus pamėklišką pedagogikos scenarijų, sudarius kompromisą, dirbtinai sumodeliavus dėstytoją ir įjungus į šį dviprasmišką suokalbį studentus, viskas teka sena vaga ir šiuo atveju gali tęstis iki begalybės. Vertė ir

darbas turi pabaigą, tačiau vertės ir darbo simuliakras gali tęstis be pabaigos. Simuliacijos visata yra transreali ir neturinti ribų: joks realybės išbandymas nieko jai nebepadarys, nebent iššauktų visuotinę griūtį ir nuošliaužą – ir tai yra mūsų pati beprotiškiausia viltis.

1977 metų gegužė

Apie nihilizmą

Nihilizmas nebesidažo niūriomis, vagneriškomis, špengleriškomis, suodžių, pasaulio pabaigos spalvomis. Jį gimdo nebe dekadanso *Weltanschauung* ir ne radikali metafizika, besiremianti Dievo mirtimi bei visomis iš to darytinomis išvadomis. Nihilizmas šiandien randasi iš skaidrumo ir tam tikra prasme jis šiandien yra dar radikalesnis, dar svarbesnis negu ankstesnės istorinės jo formos, nes tas skaidrumas, tas plūduriavimas yra neatskiriama sistemos ir kiekvienos ją analizuoti siekiančios teorijos dalis. Kai mirė Dievas, dar buvo apie tai skelbiantis Nietzsche – didis nihilistas amžinybės ir amžinybės lavono akivaizdoje. Tačiau simuliuoto visų daiktų skaidrumo, pasaulio materialistinio ar idealistinio virtimo hiperrealybe akivaizdoje (Dievas nemirė, jis tapo hiperrealus), nebėra teorinio ir kritinio Dievo, kuris galėtų atpažinti savus.

Visata ir mes, visi gyvieji, įžengėme į simuliaciją, į pragaištingą – net ne pragaištingą, o indiferentišką – atgrasinimo sferą: keista, tačiau nihilizmas visiškai realizavosi ne destrukcijos, o simuliacijos ir atgrasinimo pavidalu. Buvęs aktyviu, smurtiniu fantazmu, buvęs mitu ir taip pat jo veikimo scena istorijos eigoje, nihilizmas virto skaidriu, melagingai skaidriu funkcionavimu. Tad kas teoriškai lieka iš nihilizmo? Kokioje dar scenoje galėtų niekis ir mirtis būti suvaidinti kaip *iššūkis*, kaip užstatas?

Ankstesnių nihilizmo formų atžvilgiu mes atsidūrėme naujoje, ir, be abejo, išeities neturinčioje padėtyje:

Pirmoji didelė forma buvo romantizmas – jis ir Šviečiamojo amžiaus revoliucija sutapo su regimybių sferos panaikinimu.

Antroji jo banga kilo kartu su siurrealizmu, dadaizmu, absurdu ir politiniu nihilizmu – ji sutapo su prasmės sferos panaikinimu.

Pirmoji – vis dar estetinė nihilizmo forma (dendizmas), antroji – politinė, istorinė ir metafizinė forma (terorizmas).

Abu šie pavidalai mus liečia dabar tik iš dalies arba ir visai neturi su mumis nieko bendro. Skaidrumo nihilizmas nebėra nei estetinis, nei politinis, jis nebesivaiko nei regimybių, nei prasmės išnaikinimo paskutiniųjų atšvaitų ar apokalipsės paskutiniųjų niuansų. Nebėra apokalipsės (bandymų ją atspindėti galima įžvelgti tik šen bei ten pasitaikančiuose terorizmo aktuose, tačiau jie nebėra politiniai, tai tik būdas pasirodyti ir sykiu – išnykti: medija (o dabar medija nėra scena, kurioje vaidinama – tai vaizdo juosta, garso įrašo takelis, perfokorta, kurios mes net nematome, tik priimame). Galas apokalipsei, šiandien pirma žengia neutralumas, neutralumo ir indiferencijos formos. Tegu kiti galvoja, ar čia įmanomas romantizmas, neutralumo estetika. Aš tuo netikiu – visa, kas lieka, tai tuščių ir indiferentiškų formų, mus anuliuojančios sistemos žavesys. O pastarasis (priešingai negu gundymas, neatsiejamas nuo regimybių, ir priešingai negu dialektinis protas, neatsiejamas nuo prasmės) yra nihilistinė aistra *par excellence*, tai išnykimui būdinga pasija. Mus žavi visos išnykimo, mūsų išnykimo formos. Mūsų bendrą situaciją nevalingo skaidrumo eroje apibūdina melancholija ir žavesys.

Aš esu nihilistas.

Man žinomas, priimtinas, artimas tas milžiniškas regimybių (ir regimybių gundymo) destrukcijos procesas prasmės

vardan (reprezentacija, istorija, kritika ir t.t.), procesas, kurį galima vadinti svarbiausiu XIX amžiaus faktu. Radikali regimybių destrukcija, nusivylimas pasauliu ir jo atidavimas į rankas interpretacijos bei istorijos prievartai yra tikrų tikriausia XIX amžiaus, modernybės revoliucija.

Man žinoma, priimtina, artima, analizuotina antroji, XX amžiaus, postmodernybės revoliucija, sužadinusi milžinišką prasmės destrukcijos procesą, prilygstantį anam, sunaikinusiam regimybes. Tas, kas užsimoja prasme, nuo prasmės ir žūsta.

Dialektikos, kritikos scena tuščia. Nebėra ir scenos. Nebėra prasmės terapijos ar terapijos pasitelkiant prasmę: ir terapija įsijungia į visa apimantį indiferenciacijos procesą. Ir pati analizės scena tapo neaiški, grįsta atsitiktinumu: teorijos plūduriuos (iš tikrųjų nihilizmas neįmanomas, nes jis vis dar yra desperatiška, tačiau ryžtinga teorija, pabaigos įsivaizdavimas, katastrofos *Weltanschauung*).[1]

Galbūt pati analizė yra lemiamas elementas milžiniškame prasmės ledėjimo procese. Teorijų kuriamas prasmės perteklius, jų konkurencija prasmės lygmenyje yra absoliučiai antrinis dalykas palyginti su jų koalicija atliekant ledinį, ketveriopą preparavimo ir skaidrinimo darbą. Turime suvokti, kad analizė ir visi jos metodai užšaldo prasmę, kad ji sudaro sąlygas simuliakrams ir indiferentiškoms formoms eiti pirma. Dykuma plečiasi.

Prasmės implozija medijoje. Sociumo implozija masėse. Pabaigos neturintis masių augimas kaip sistemos spartėjimo funkcija. Energetinė aklavietė. Inercijos taškas.

Prisotinto pasaulio likimas – inercija. Inercijos reiškiniai (jeigu taip galima pasakyti) spartėja. Gausėja sustabarėjusių

[1] Kai kurios kultūros *įsivaizduoja* tik savo kilmę ir niekaip neįsivaizduoja savo pabaigos. Kai kurias įkyriai persekioja mintis ir apie vieną, ir apie kitą... Yra įmanomi dar du atvejai... Galima įsivaizduoti tik savo pabaigą (mūsų, nihilistinė kultūra). Galima nebeįsivaizduoti nei savo kilmės, nei savo galo (būsima, atsitiktinumu grįsta, kultūra).

formų, augimą sustabdo auglys. Čia slypi ir hipertelijos* (kai žengiama toliau anapus savo galo) paslaptis. Būtent toks būtų mūsų pasirinktas tikslingumo destrukcijos būdas: žengti toliau, pernelyg toli ta pačia kryptimi, naikinti prasmę pasitelkus simuliaciją, hipersimuliaciją, hiperteliją. Neigti savo pabaigą pasitelkus hipertikslingumą (vėžiagyviai, Velykų salos statulos) – argi ne čia slypi ir vėžio paslaptis? Auglio atkirtis augimui, greičio atkirtis inercijai.

Į šį gigantišką inercijos spartėjimo procesą įsitraukia ir masės. Jos yra šis auglėjantis plėšrus procesas, kuris sunaikina bet kokį augimą ir bet kokį prasmės perteklių. Jos yra grandinė, kurioje dėl pabaisiško tikslingumo įvyksta trumpas sujungimas.

Mus pagauna, žavi būtent šis inercijos taškas ir tai, kas dedasi anapus jo (vadinasi, ateina galas kukliam dialektikos žavesiui). Jeigu būti nihilistu reiškia atiduoti pirmenybę šiam inercijos taškui ir sistemų nereversiškumo (iki to taško, iš kurio nebėra kelio atgal) analizei, tuomet aš esu nihilistas.

Jeigu būti nihilistu reiškia mąstyti vien apie išnykimo, o ne gamybos būdus, tuomet aš esu nihilistas. Išnykimas, nejautrumas šviesai, implozija, *Verschwindens* šėlsmas. Transpolitika yra (tikrovės, prasmės, scenos, istorijos, sociumo, individo) išnykimo būdo rinkimų sfera. Tiesą pasakius, čia ne taip jau ir dvelkia nihilizmu: išnykimas, dykumos, atsitiktinumo ir indiferencijos pavidalas net nebeturi patoso, patetikos, būdingų nihilizmui, neturi tos mitinės energijos, iš kurios tebesemia jėgų nihilizmas, radikalumas, mitinis neigimas, dramatinis numatymas. Tai jau net neturi nieko bendro su nusivylimu, su savaime pakylėta, gundančia ir nostalgiška nusivylimo tonacija. Tai paprasčiausias išnykimas, ir viskas.

* Hipertelija – kokio nors organo peraugimas ar augalo pernokimas, turintis kenksmingų padarinių.

Šio išnykimo būdo radikalumo užuominų randame jau Adorno ir Benjamino tekstuose lygia greta su nostalgiška dialektika. nes egzistuoja dialektikos nostalgija, ir nėra abejonės, kad pati subtiliausia dialektika yra ir nostalgiška. Tačiau labiau įsiklausius, Benjamino ir Adorno žodžiuose galima išgirsti kitą tonaciją, tam tikrą melancholiją, susijusią su pačia sistema, nepagydomą joje ir neturinčią nieko bendro su dialektika. Šiandien ši sistemų melancholija pamažu nugali mus supančias ironiškai perregimas formas. Būtent ši melancholija tampa mūsų pamatine aistra.

Amžiaus pabaigos sielai nebebūdingas splinas arba dykvietė. Nebebūdingas jai ir nihilizmas, tam tikra prasme siekiantis viską normalizuoti pasitelkdamas destrukciją, kerštovimo pasiją. Ne, funkcionaliųjų sistemų, dabartinių simuliacijos, programavimo bei informatikos sistemų pamatinė tonacija yra melancholija. Tai neatskiriama prasmės išnykimo, jos išsisklaidymo operacionaliose sistemose savybė. Ir mes visi esame melancholikai.

Melancholija yra brutalus atšalimas, įsiviešpataujantis prisotintose sistemose. Kai išblėsta viltis subalansuoti gėrį ir blogį, tiesą ir melą, net priešpriešinti keletą tos pačios sferos verčių, kai išblėsta platesne prasme viltis turėti jėgų santykį ir galimybę statyti ant kortos. Visur, visuomet sistema yra pernelyg stipri – ji viskam viešpatauja.

Priešinantis šiam viešpatavimui, galima šlovinti geismo klastas, parašyti revoliucingą traktatą apie mikroskopinį kasdienybės lygmenį, liaupsinti nukrypimą molekulinės sferos link ir net išaukštinti virtuvės meną. Tačiau tuo neišsemiama primygtinė būtinybė atvirai sutrukdyti sistemai.

Tai gali padaryti tik terorizmas.

Jis yra reversinis štrichas, kuris užbraukia visa kita, kaip vieno ironiško šypsnio pakanka užbraukti visam diskursui, kaip vienas priešgyniaujantis vergo gestas užbraukia visą pono galią ir jo mėgavimąsi.

Kuo stipriau viešpatauja sistema, tuo lengviau paveikia vaizduotę mažiausia jos nesėkmė. Net pats menkiausias iššūkis tampa grandinės pertrūkio įvaizdžiu. Tik šis su niekuo nepalyginamas reversiškumas laikomas įvykiu šiandieninėje nihilizmu ir susvetimėjimu persisunkusioje politikos scenoje. Tik jis gali mobilizuoti vaizduotę.

Jeigu būti nihilistu reiškia radikaliau tyčiotis ir propaguoti prievartą (viešpataujančiose sistemose pasiekiančią nepakenčiamų mastų), mesti sistemai iššūkį, į kurį ji turėtų atsiliepti savo mirtimi, tuomet aš esu teroristas ir nihilistas teorijoje, kaip kiti jais tampa su ginklu rankose. Mums telieka vienintelė galimybė – ne tiesa, o teorinė prievarta.

Tačiau tai yra utopija. Būtų visai nieko būti nihilistu, jeigu dar būtų likę nors kiek radikalumo – ir būtų visai nieko būti teroristu, jeigu mirtis (taip pat ir teroristo) dar turėtų prasmės.

Tačiau būtent šia prasme niekas neišsisprendžia. Nes aktyviam radikalumo nihilizmui sistema priešpriešina savąjį, neutralizacijos nihilizmą. Sistema taip pat yra nihilistiška, nes ji gali viską, net ir tuos, kas ją neigia, grąžinti atgal į indiferenciją.

Šioje sistemoje pati mirtis švyti savo nebuvimu (prisiminkime Bolonijos traukinių stotį, *Oktoberfest* Miunchene*: mirusieji išnyksta dėl indiferencijos, būtent čia terorizmas nevalingai tampa visos sistemos sąmokslininku – ne politine prasme, o tuo, kad primeta spartėjančios indiferencijos formą. Nebelieka nei fantazmatinės, nei politinės scenos, kurioje galėtų būti reprezentuojama, vaidinama ceremonialinė ar smurtinė mirtis. Ir tai yra pergalė, kurią pasiekė kitas, sistemos nihilizmas, kitas, sistemos terorizmas.

Nebelieka scenos, net minimalios iliuzijos, padedančios įvykiams įgauti realumo, nebėra nei scenos, nei mentalinio

* Užuominos į 1970 metais įvykdytus teroristinius aktus Italijoje ir Vokietijoje.

ar politinio solidarumo – kas mums rūpi ta Čilė, Biafra, pabėgėlių plaustai, Bolonija ar Lenkija? Visa tai išnyksta televizoriaus ekrane. Mūsų era – tai įvykių be padarinių (ir teorijų be išdavų) era.

Prasmei nebelieka vilties. Ir, be abejonės, tai gerai: juk prasmė mirtinga. Tačiau tai, kam ji efemeriškai viešpatavo, tai, ką ji manė likvidavusi įtvirtindama Šviečiamojo amžiaus viešpatiją, t.y. regimybės – jos yra nemirtingos, nepažeidžiamos, neįkandamos nei prasmės, nei neprasmės nihilizmui.

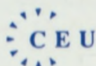
Štai čia ir prasideda gundymas.

SL 014. Leidykla „Baltos lankos", Mėsinių g. 4, 2001 Vilnius
Spausdino AB „Vilspa", Viršuliškių sk. 80, 2056 Vilnius.

JEAN BAUDRILLARD (g. 1929) – vienas iškiliausių šiuolaikinių prancūzų filosofų, suformavęs pagrindinius postmodernios epochos mąstymo bruožus. Savo klasikiniu tapusiame veikale *Simuliakrai ir simuliacija* jis nagrinėja tikrovės ir vaizduotės santykį pasitelkdamas simuliacijos sąvoką. „Simuliakrai eina pirma", – teigia filosofas tuo pabrėždamas simuliacijos proceso lemiamą vaidmenį sprendžiant tikroviškumo problemą. Simuliacija su modelių pagalba generuoja tikrovę, kuri nėra reali – tai, Baudrillard'o žodžiais tariant, hipertikrovė. Ir mūsų šiuolaikinis pasaulis pavirsta simuliacijos lauku, kuriame tik šen bei ten dar galima aptikti tikroviškumo liekanų.

ISSN 1392-1673
ISBN 9955-00-011-2

ALK – serija verstinių knygų, kurias leidžia įvairios leidyklos, remiamos Atviros Lietuvos fondo. Serijos tikslas – supažindinti skaitytojus su šiuolaikinių humanitarinių ir socialinių mokslų veikalais. Šios knygos leidimą ALF remia kartu su Vidurio Europos universiteto Vertimų projektu.

ATVIROS LIETUVOS KNYGA